

Владимир Коларић

ЛЕКСИКОН КУЛТУРНЕ ПОЛИТИКЕ

Владимир Коларић
Лексикон културне политике

Издавач

Завод за проучавање културног развитка

Риге од Фере 4, Београд

www.zaprokul.org.rs

За издавача

Владан Церовић, директор

Рецензенти

проф. др Весна Ђукић, Факултет драмских уметности, Универзитет
уметности у Београду

др Александра Колаковић, Институт за политичке студије, Београд

Дизајн корица

Марио Димитријевић

Издање на ЦД носачу

Штампа: Завод за проучавање културног развитка

Тираж 30

ISBN 978-86-82170-30-3

Објављивање ове публикације омогућило је Министарство културе
Републике Србије.

Београд, 2026.

Садржај

УВОД.....	5
АМАТЕРИЗАМ.....	7
БЕЗБЕДНОСНА КУЛТУРА.....	8
БЕЗБЕДНОСТ.....	8
ВИСОКА КУЛТУРА.....	14
ВРЕДНОСТ.....	14
ГЛОБАЛИЗАЦИЈА.....	20
ДЕМОКРАТИЗАЦИЈА КУЛТУРЕ.....	22
ЕКОНОМИЈА КУЛТУРЕ.....	24
ИДЕНТИТЕТ.....	24
ЈАВНА КУЛТУРА.....	33
ЈАВНИ ИНТЕРЕС.....	33
ЈАВНО МЊЕЊЕ.....	38
ЈАВНОСТ.....	38
КОМУНИКАЦИЈА.....	39
КРЕАТИВНЕ ИНДУСТРИЈЕ.....	40
КРЕАТИВНОСТ.....	42
КУЛТУРА.....	42
КУЛТУРА ПРИСТУПАЧНОСТИ.....	51
КУЛТУРНА АНТРОПОЛОГИЈА.....	51
КУЛТУРНА ДЕМОКРАТИЈА.....	52
КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА.....	56
КУЛТУРНА ИДЕОЛОГИЈА.....	60
КУЛТУРНА ПАРТИЦИПАЦИЈА.....	61
КУЛТУРНА ПОЛИТИКА.....	66
КУЛТУРНА РАЗНОЛИКОСТ.....	87
КУЛТУРНЕ ИНДУСТРИЈЕ.....	92
КУЛТУРНЕ УСТАНОВЕ (ИНСТИТУЦИЈЕ).....	92
КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТ.....	92
КУЛТУРНИ ОБРАЗАЦ.....	93

КУЛТУРНИ ПРОСТОР	94
КУЛТУРНИ РАЗВОЈ	95
КУЛТУРНИ РАТОВИ	98
КУЛТУРНИ ТУРИЗАМ.....	98
КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ	100
КУЛТУРНО ПАМЋЕЊЕ.....	102
КУЛТУРОЛОГИЈА	104
МЕНАџМЕНТ У КУЛТУРИ.....	105
МАСОВНА КУЛТУРА	106
МЕЂУНАРОДНИ КУЛТУРНИ ОДНОСИ	106
НАРОДНА КУЛТУРА	106
НАЦИОНАЛНА КУЛТУРА.....	106
НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ.....	106
НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС	106
НОРМА	106
ОДРЖИВИ РАЗВОЈ.....	106
ОПШТИ ИНТЕРЕС.....	106
ПОЛИТИЧКА КУЛТУРА.....	107
ПОПУЛАРНА КУЛТУРА	108
ПОТКУЛТУРА	108
ПУБЛИКА.....	108
СИСТЕМ	109
СТВАРАЛАШТВО.....	111
СТРАТЕГИЈА	112
СТРАТЕШКА КУЛТУРА.....	115
СТУДИЈЕ КУЛТУРЕ	118
ТЕОРИЈА КУЛТУРЕ	119
ТРАДИЦИЈА.....	120
УМЕТНОСТ.....	121
УСТАНОВЕ КУЛТУРЕ	122
ЦИВИЛИЗАЦИЈА	123
ЛИТЕРАТУРА	126
РЕЦЕНЗИЈЕ	134

УВОД

У практичном раду у домену културне политике, као и у њеном теоријском осмишљавању, често се сусрећемо са недовољном јасноћом употребљаваних термина, чији узроци могу бити занемаривање вишеструкости њихових значења, њихове зависности од контекста, укључујући и културни и институционални, као и њихове променљивости током времена.

Зато је неопходно преиспитивати значење најчешће коришћених појмова и категорија у теорији и пракси културне политике, и то пре свега с обзиром на наш културни и институционални контекст, као и велике промене које су се претходних деценија догодиле у друштву, политици, култури, науци, како на локалном, тако и на глобалном нивоу.

Пројекат у оквиру којег је настала ова публикација се ослања на изазове и резултате добијене у раду на претходним пројектима Завода, *Јавни интерес у култури* и *Култура и безбедност* и као такав представља додатни корак у систематизацији приступа културној политици и на теоријском и на практичном плану. Може се сагледавати и као својеврсни додатак публикацијама насталим у оквиру наведених пројеката, што утиче и на опредељење за мањим бројем, али темељније обрађених и чврсто повезаних одредница.

За форму лексикона смо се определили због тога што нам се својом херменеутичком природом чини погоднијим од форми речника (дефиниција) или енциклопедије (дескрипција), омогућавајући продубљеније тумачење и разумевање одабраних појмова, њихово чвршће епистемолошко утемељење и контекстуализацију, као и остављајући простор за њихово даље осмишљавање. Наш приступ укључује не само одредбени, дескриптивни и референтни однос према одабраним

одредницама, већ и критички и проблемски однос, увек (макар и имплицитно) усмерен ка конкретном контексту савремене културне политике и њеној пракси. У том смислу, овај лексикон није намењен базичном упознавању са одабраним појмовима, већ он покреће расправу о њима и подстиче њихово даље истраживање и проблематизацију, која би могла имати уједно и теоријске (теорија културе и сродне хуманистичке дисциплине) и практичне (културна политика као јавна, практична политика) последице.

Тако замишљен, овај лексикон може бити читан предметно и наменски, где би се одреднице консултовале на основу актуелних потреба његових корисника, али и у целини и континуитету или почев од основних одредница „култура“ и „културна политика“, па даље према нахођењу, чиме би уједно добио карактер својеврсног приручника или увода у културну политику.

Пројекат ће бити од помоћи теоретичарима и практичарима културне политике, истраживачима из широког спектра друштвено-хуманистичких дисциплина, као и доносиоцима одлука и креаторима културних политика у осмишљавању и прецизнијем формулисању планских и других докумената и представљању својих одлука јавности, посебно ако буде разматран у контексту већ поменутих, раније објављених публикација.

НАПОМЕНА: У тексту је на појмове који имају засебне одреднице упућивано *курзивом*, док је у загради, уз напомену „в.“ упућивано на одреднице у којима је детаљније или прецизније објашњен одређен сегмент текста. Ово се, због његове фреквентности и лакшег читања, не односи на појам културе. Општи појмови (на пример, безбедност) увек су образлагани с обзиром на културу и културну политику. У списку литературе наведена су издања која су фреквентније коришћена у истраживању, док је шири списак доступан у публикацијама два раније наведена пројекта, *Јавни интерес у култури* и *Култура и безбедност*.

А

АМАТЕРИЗАМ (енг. *amateurism*; фр. *amateurisme*; рус. *любительство*)

Аматеризам у култури и уметности (културно-уметнички аматеризам) подразумева културно *стваралаштво* (производњу) и деловање оних којима култура није професија. То по правилу подразумева да аматери у култури нису стекли институционално образовање у области културе и уметности и да им они не представљају основни извор прихода.

Са становишта *културне политике*, аматеризам је важан сегмент *културне партиципације*, с обзиром на то да увећава учешће грађана у култури, као и *културне разноликости*, тиме што доприноси очувању *културног наслеђа* и *културног памћења* различитих група становништва.

Аматеризам је са овог становишта важан и као један од чинилаца културне децентрализације, као о очувања културног *идентитета*, па и идентитетске плуралности, односно разноликости друштва, децентрализацији и афирмацији локалних средина, самим тим и *културном туризму*, као и општем друштвеном и економском развоју и интеграцији и кохезији у друштву. уз потенцијале доприноса репрезентацији (представљању) културе у иностранству, односно *културној дипломатији*.

Поред несумњивог значаја аматеризма за очување *културног наслеђа*, не треба занемарити и његове могућности на плану савременог *стваралаштва*, које омогућава непрофесионалцима да стваралачки делују у култури и реагују на важна друштвена питања, чиме, поред доприноса *културној партиципацији*, могу да имају улогу и „базе“ за формирање професионалаца у култури и привлачење нове *публике* за садржаје из области културе.

Б**БЕЗБЕДНОСНА КУЛТУРА – видети БЕЗБЕДНОСТ****БЕЗБЕДНОСТ** (енг. *security*; фр. *sécurité*; рус. *безопасность*)

Безбедност у најширем смислу подразумева стање у којем су омогућени опстанак, одржање, деловање и услови за развој појединаца, заједница и институција, односно делатност усмерена ка постизању, одржавању и унапређивању таквог стања пред различитим облицима угрожавања. Безбедност се не односи само на материјалну, биолошку и егзистенцијалну сферу, него и на категорије *вредности* и самосвести, односно самоосећања, у смислу да као угрожавање безбедности појединци и заједнице не доживљавају само атак на њихов биолошки опстанак или материјалне ресурсе, него и на *вредности* и форме самопоимања и саморазумевања (в. *идентитет*), које тај појединац или заједница којој припада заступају, које су формирали и које су их формирали.

У односу на безбедност, сигурност можемо схватити као нешто шири појам, који укључује сплет свих животних околности и људски став и однос према њима, независно од постојања или непостојања објективних и непосредних облика њене угрожености.

Са становишта истраживања културе, односи културе и безбедности су одувек постојали. Људи су како у тежњи за интегрисаношћу својих заједница, тако и у припреми за одбрану или напад, односно на различите облике претњи које су угрожавале њихову безбедност и сигурност, укључујући тим и оне изазване природним околностима, посезали за различитим културним формама и активностима, попут ритуала, музике, живе или писане речи (реторика и поезија) или сликовног представљања.

Културне форме и делатности су људима одговарале на питање шта бране или за шта се боре, које *вредности* су оне који их држе на окупу, шта је смисао њиховог заједништва и опстанка, као и институција које је њихова заједница формирала или које су је формирале.

Безбедност за потребе истраживања односа културе и безбедности и *културне политике* тако можемо одредити као осмишљено и делатно одржавано стање које омогућава опстанак, очување, могућност деловања и услове за развој појединаца, заједница и институција пред актуелним или потенцијалним облицима спољашњег и унутрашњег, непосредног или посредног угрожавања, који представљају битну претњу за њихов биолошки опстанак, материјалну одрживост, институционални поредак, *вредности* и *идентитет*. Безбедност је, стога, уједно стање које се жели постићи, али и активно, континуирано и усмерено деловање у смеру постизања или одржавања таквог стања.

Поред општег појма безбедности можемо говорити и о институционалном појму безбедности, који се односи на *систем* безбедности пре свега на државном, али и на наднационалном и међународном нивоу. На нивоу државе, он има улогу подсистема унутар јединственог *система* државе, али би се о њему могло говорити као и о својеврсном метасистему, који функционално прожима све друге *системе* и, што је помало смела тврдња, поред *система* културе – који такође може да игра улогу метасистема – може да представља основу стратешке интеграције државног *система*, односно стратешког усмерења националног развоја (в. *стратегија, стратешка култура*).

Када имамо на уму одређење општег појма културе, јасно је како је њен настанак, одржавање и развој непосредно повезан са стањем сигурности и безбедности у заједници и њеном окружењу, као и да је функција културе у много чему повезана са бригом о одржању безбедности и сигурности заједнице и њених чланова и институција, од различитих облика материјалног *стваралаштва*, до произвођења и преношења

симболичких и знаковно-комуникационих образаца и форми и облика самоидентификације (в. *идентитет*).

Однос између појмова културе и безбедности важан је и ако културу одредимо у идентитетском смислу, с обзиром на значај који идентитетска интеграција и хомогенизација играју у досезању и очувању безбедности заједнице, али и у различитим облицима њеног циљаног угрожавања.

Најзад, култура као институционални *систем* и ресорни ентитет свакако има улогу у општем безбедносном профилу државе и друштва, који може да допринесе његовом унапређивању, али и да буде мета његовог спољашњег или унутрашњег угрожавања.

Када је у питању однос културе и безбедности не може се избећи појам *безбедносне културе*, која претпоставља однос и организацију елемената система безбедности, који имају одлике релативне континуираности, постојаности и вредносне утемељености, и који почивају на одређеним обрасцима и *нормама* пре свега *националне културе*. Анализа ових образаца и *норми*, као и њихових импликација на *систем* безбедности и безбедносну културу представља значајно спознајно и предикативно оруђе у процени могућих безбедносних претњи и одговора на њих од стране одређеног безбедносног *система*.

Анализе одлика *националне културе* који утичу и чине релативно предвидљивом организацију одређених друштвених и институционалних *система*, могу имати важно место у заснивању *система* безбедности сопствене државе, који би био усаглашен са извесним културним *нормама*, као и у процени ограничења и слабости коју таква усаглашеност евентуално поседује, затим у процени намера, ефектива и реакција других безбедносних субјеката, укључујући и анализу ризика од евентуалних претњи и одговора на њих.

Безбедности *идентитет* је непосредно повезан са *безбедносном културом* једне земље и донекле представља њен синоним, с тим што би у говору о *безбедносној култури* нагласак могао бити у организационим

принципима, обрасцима и *нормама*, а у говору о безбедносном идентитету на самим *вредностима*, односно систему *вредности*. Безбедносни идентитет може бити и наднационални, када говоримо о безбедносним савезима, организацијама и заједницама, попут, на пример, НАТО-а.

Када се говори о односу културе и безбедности неопходно је поменути и појам *културних ратова*, који подразумева оштру друштвену подељеност и конфронтацију засновану на битним културним, односно вредносно-идентитетским разликама, које обухватају и активирају шире сегменте друштва. Оваква подељеност свакако има импликације на безбедносне параметре, од оних који се тичу друштвене интеграције и кохезије, јавне безбедности, преко потенцијалног слабљења одбрамбене моћи земље и њеног престижа у свету, све до њене улоге предуслова и мотиватора за спољашње или унутрашње оружане сукобе.

Треба указати и на важност очувања демографске безбедности, односно одговора на безбедносно угрожавање које је последица негативних демографских трендова изазваних смањењем наталитета и миграцијама, што је озбиљна претња нашој земљи и региону. Један од важних чинилаца очувања демографске безбедности је и афирмисање *система вредности* који мотивише становништво да остане на својој земљи, у њу се врати после школовања и рада у иностранству, као и да нађе смисао у *вредностима* које мотивишу породични живот и стварање потомства, што великим делом припада домену културе у идентитетском смислу.

У склопу друштвених и хуманистичких наука током прошлог века расла је свест о значају културе, односно о утицају културних фактора на друштвене, политичке и економске процесе, па ни теорија безбедности није била изузетак. Резултати истраживања из домена *културне антропологије*, *теорије културе* и сродних дисциплина били су од значаја за анализу културне специфичности одређених субјеката, пре свега држава и народа, у циљу процене и предвиђања њиховог понашања и деловања у одређеним безбедносно релевантним околностима. Резултати антрополошких

истраживања коришћени су и у анализи „унутрашњих“ безбедносних феномена попут криминалитета, трговине људима, различитих облика насиља, али и феномена од глобалног значаја, попут утицаја, на пример, конзумеризма и нових стилова живота и вредносних *система* на безбедност.

Проширење појмова сукоба и претњи, па и самих ратова које је на делу последњих деценија, великим делом почива управо на разумевању значајне улоге културе и *идентитета* у контексту одбране или угрожавања безбедности. Хибридно ратовање, у том смислу, поред осталог подразумева усмерен и систематски рад ка подривању идентитетских одредница државе-мете (или одбрани од таквих покушаја), и то у свим фазама конфликта: 1) као припрема за класичан војни сукоб у циљу слабљења морала, демотивисања и уношења дефетизма код припадника руководства, безбедносних снага и становништва циљане државе, 2) као замена за класичан ратни сукоб, којим се исти циљеви могу постићи и средствима које не укључују класична ратна дејства, затим 3) као деловање после окончања класичних ратних дејстава у циљу оптимизације постигнутих резултата, 4) као и релативно трајно деловање у циљу остварења, очувања и увећања културне хегемоније, а потенцијално и обавештајно-безбедносне доминације у земљи-мети.

Поред класичних ратних техника, односно оружане борбе, обавештајног рада, медијске пропаганде и подстицања јавних нередра, герилских и терористичких активности, хибридно ратовање подразумева широк спектар метода, техника и поступака којима се делује на свест, самосвест, морал, спознајну оријентацију и когнитивне и вољне капацитете и компетенције руководства, безбедносних снага и становништва циљаних држава. Актери хибридног ратовања су, поред циљева везаних за наношење губитака људским и материјално-техничким ресурсима, усмерени и ка политичким, психолошким и пропагандним циљевима, односно ка моралној и менталној, уместо искључиво физичкој димензији ратовања.

Не-војни, односно не-оружани аспект хибридног ратовања, заснован на индиректној *комуникацији*, пропаганди и субверзији, не може бити сведен само на психолошке операције у ужем смислу речи, већ укључује и изражену свест о културном контексту који доминира у конкурентском пространству, односно циљаној држави. У осмишљавању операција ове врсте узимају се тако у обзир конкретне културне категорије нападнутог друштва, односно њихова конкретна вредносно-идентитетска и спознајно-комуникациона обележја. Циљ дакле није само наметање или оспоравање извесних краткорочних уверења, него утицај на конструисање целокупног наратива о текућој, али и историјској стварности, односно наметање одређеног интерпретативног оквира, који претендује на извесну целовитост, постојаност и дугорочност.

В**ВИСОКА КУЛТУРА – видети КУЛТУРНА ПОЛИТИКА****ВРЕДНОСТ** (енг. *value*; фр. *valeur*; рус. *ценность*)

Вредности с једне стране представљају индивидуалне предиспозиције које опредељују нечије понашање, док се с друге стране могу посматрати као историјски генерисана темељна уверења и ставови, односно скупови уверења и ставова, којима појединци и заједница одговарају на питања сопственог постојања и заједништва.

Вредности, у том смислу, не могу бити чисто универзалне нити представљају прескриптивне апстракције, па тако нису неисторијске и неполитичке, већ настају, формирају се, одржавају и преображавају у конкретним друштвеним и културним контекстима и унутар конкретних друштвених и културних односа. Иако је могуће говорити о одређеним универзалним, општељудским вредностима, оне се у сваком партикуларном контексту посматрају, формулишу и дефинишу на различите начине.

Вредности у овом смислу представљају основ идентитетских опредељења и (само)одређења, и као такве нису апсолутне, али у многоме одређују понашање појединаца и група у друштвеном, као и институционалном контексту, од локалне до међународне равни. Вредности такође нису једнообразне за све припаднике једног друштва и грађане једне државе, па чак ни за самог појединца у различитим егзистенцијалном контекстима. Вредности у неком смислу треба схватити као одговор појединца или групе на изазове из *система* и околине *система* ком припадају или који чине. Вредности су својеврсни инструменти којима се прилагођавамо *систему* и системској околини, и као такво они могу бити

пасивно (*традиција* и важеће друштвене норме) или активно (самосвестан избор аутономног појединца или мотивисане групе) усвајане, при чему се, опет не ради о апсолутним и једнозначним категоријама.

Вредности су битан и генеративан елемент саме друштвености, имајући у виду да се сами друштвени односи формирају и развијају под утицајем и на основу одређеног *система* вредности и *норми* и да су умногоме условљени њиме, што важи и за сваку посебну друштвену групу или заједницу.

Из претходног произилази да није могуће разматрање и разумевање *културне политике* без укључивања појма вредности и то вредности одређене, конкретне заједнице, која представља предмет начела, *норми*, мера и инструмената *културне политике*. У том смислу, култура може бити сагледана као историјски формиран комплекс нормативно-вредносних основа људске делатности, у складу са којим разлике између друштава, држава и култура, па и историјских епоха, нису само резултат различитог економског и политичког поретка, него пре свега различитих погледа на свет, чије језгро су вредности и култура. При томе треба разликовати појмове *норми* и вредности, који оба представљају усвојене друштвене стандарде којима се уређује понашање и поступање припадника одређене заједнице, при чему се вредности пре свега односе на циљ делатности, усмеравајући нас ка њему, док се *нормама* примарно уређује начин на који се остварује поменути циљ и формира контекст који је најпогоднији за успешну реализацију циља.

Норме као такве могу бити сагледаване као средство имплицитне или експлицитне друштвене контроле, где под експлицитним средствима контроле видимо најпре институционализована средства обележена нормативним оквирима, док се имплицитна средства могу донекле поистоветити са културом, односно са контролним чиниоцима који припадају домену културе, с тим да рефлексивни и смислотворни

потенцијал културе не дозвољава да она као таква буде поистовећена са функцијом друштвене контроле нити сведена на њу.

Културна политика, у овом контексту, подједнако би морала бити усмерена на условно речено квантитативни и квалитативни приступ вредностима, при чему би се први односио на мерљиве вредности културног *система*, односно на чињенице о квантитативним показатељима његове успешности у односу на пројектоване циљеве (бројност позоришних премијера, бројност посетилаца музеја итд.), а други на често имплицитне вредности које одређују и усмеравају људске изборе и обрасце понашања. Другим речима, *културна политика* се обично дели на ону оријентисану на чињенице и ону оријентисану на вредности.

Када су вредности у питању, *културна политика*, захваљујући истраживањима, мора бити заснована на знању о постојећим вредносним моделима друштва на чије потребе одговара, као и на свести о вредностима за чију промоцију сматра да је од *јавног интереса*. Ова два скупа вредности не морају увек бити подударна и бесконфликтна, али такозване позитивне вредности, односно вредности афирмисане *културном политиком*, не би смеле бити формулисане независно или у апсолутној конфронтацији са доминантним историјски генерисаним вредностима одређене културне заједнице. Поред утврђивања чињеница и препознавања и промовисања вредности, *културна политика* мора имати темељ у институционалном систему државе у чијим границама остварује своје циљеве.

Културна политика оријентисана на вредности или заснована на њима, вредности непосредно повезује и са *културном партиципацијом*, односно реално постојећим вредносним ставовима и опредељењима конкретних припадника заједнице.

Такође, *културна политика* заснована на вредностима на најнепосреднији начин повезује појмове вредности и *идентитета*. Управо вредности и јесу кључна категорија на којој почива појам *идентитета*, који би се и могао описати не као вредност по себи, него одређен *систем* или

скуп вредности, које су препознате као кључне за самоодређење заједнице. Те вредности могу бити утемељене историјски, идеолошки и прагматички, а изражавају се симболима и различитим културним и друштвеним, како материјалним тако и организационим и институционалним формама. Вредности могу бити пројектоване на државну, друштвену и културну раван и ту могу постојати одређене разлике у њиховој класификацији, систематизацији и одређењу, али унутар једне државе оне не би требало да буду у колизији. У том смислу, сувереност може бити препозната као вредност на нивоу државе, и она као таква не постоји на равни културе, али ту има свој адекват у самобитности или самосвојности као вредностима културе.

Идентитет кодира вредности у смислу да их осветљава и осмишљава унутар одређеног виђења *идентитета* заједнице, дајући им конкретан и особен карактер и профил, при чему оне по себи не престају да имају универзални карактер. Слобода, на пример, неспорно представља универзалну вредност, али се у различитим културама и идејним системима различито поима, доживљава и практикује, па тако слобода као вредност одређене заједнице и тиме конституент њеног *идентитета*, има обележја слободе баш те заједнице и унутар ње, са њеним историјским искуством и памћењем, њеним вредносним *системом* уопште и њеним разумевањем сопственог смисла, као и њеним конкретним историјским тренутком. Вредности на тај начин штите одређени концепт *идентитета* како од апстрактности, тако и од затворености и аутархије.

Поред културно-историјски генерисаних вредности, повезаних са појмом *идентитета*, или такозваних универзалних вредности, можемо говорити и о специфичним вредностима културе, односно вредностима које *културна политика* издваја и промовише у циљу унапређења система и стања културе у одређеној земљи или који представљају одговор на питање о томе који видови и сегменти културе поседују вредност која би могла да буде темељ за одређивање *јавног интереса*. У том смислу, унапређење на

пољу *културне партиципације*, *културне разноликости* или кохезивне и интегративне улоге културе у друштву или доприноса културе друштвеном и економском развоју, могу бити препознати као специфичне и „оперативне“ или „стручне“ вредности са становишта *културне политике*.

Културна политика, дакле, појму и практичном уређивању вредности може приступити а) са становишта плуралности, не опредељујући се за одређене вредности, него отварајући могућност да сваки друштвени субјект сопственим вредностима партиципира у културном и друштвеном пољу, као и б) са становишта давања примата одређеним вредностима, које би биле у складу са одређеним виђењем идентитетског профила заједнице, односно са њеним доминантним *културним обрасцем*, па и *културном идеологијом*. *Културна политика* у том смислу вредностима може приступати неутрално или арбитарно, односно тако да се постојећи вредносни избори и опредељења, који нису у супротности са препознатим *јавним интересом*, имају исти статус са становишта институционалне практичне политике, или тако што ће афирмисати и подржавати одређене вредносне изборе и опредељења, па чак се неким изборима и опредељењима активно супротстављати.

Плуралност као принцип практичне политике (*policy*), као и политике у ширем смислу речи (*politics*) свакако доприноси *културној разноликости* и *културној партиципацији*, и у складу је са општим правно-институционалним оквиром који гарантује слободе и права појединаца и група, али такође треба имати на уму да ни промоција одређених вредносних избора и опредељења од стране различитих субјеката не мора бити идеолошки, политички и интересно неутрална и може служити интересима различитих актера, који се не морају нужно подударати не само са *јавним интересом*, него и од државе препознатим *националним интересом*. На тај начин, активно опредељење ка афирмацији одређених вредносних избора и опредељења, као у супротстављању другима, могу

чинити легитимну активност *културне политике* у контексту безбедносних претњи, посебно из домена хибридног ратовања (в. *безбедност*).

Када је у питању систематско и планско афирмисање одређених вредности у оквиру практичне политике, оно би се пре свега могло усредсредити на вредности које доприносе а) интегритету личности и њеном хармоничном развоју, б) солидарности, друштвеној кохезији и друштвеном дијалогу, затим на в) вредности које кроз *традицију* и историјски континуитет заснивају одређени смисао постојања појединаца и заједница, одређене друштвене институције и облике заједничког живота, као и вредности које се односе на г) очување, афирмацију и представљање *културног наслеђа* и *културног памћења*, укључујући језик, писмо и препознатљиве и идентитетски маркантне историјске догађаје, личности и симболе.

Г

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА (енг. *globalization*; фр. *mondialisation*; рус. *глобализация*)

Глобализација се односи на процес интензивне повезаности и размене на светском нивоу, подстакнуте у првом реду тржишном економијом и развојем технологије, као и на промене које ти процеси изазивају у друштвима и културама појединачнијих држава и у разумевању општих појмова повезаних са друштвеним и културним *вредностима* и *нормама*.

Глобализација, иако често описивана као стриктно економски феномен, не може бити одвојена од појам културе, односно од вредносних и идентитетских параметара којима се описују како њени концептуални извори и основе, тако и њене импликације и последице.

Она такође представља изазов и за *културну политику*, у већој мери је усмеравајући ка културној сарадњи, међународним документима, споразумима и интеграцијама, као и глобалном економском, комуникацијском и технолошком контексту.

Ипак, с обзиром на њену природу као јавне, практичне политике, *културна политика* је упркос глобализацијским изазовима који редефинишу и само поимање културе, и даље доминантно усмерена ка националном и локалном контексту, као најпримеренијем и најподложнијем практичном уређивању, односно стратешком планирању на основу препознатог *јавног интереса*.

Наравно, *културна политика* не може да буде несвесна контекста глобализације и друштвених и културних промена које он изазива, те се с једне стране све више усмерава ка 1) међународној сарадњи и питањима од међународног значаја, најпре из домена одрживог развоја или *културне*

разноликости, или ка питањима 2) повезаности културе са економским моделима заслужним и за глобализацију, попут *креативних индустрија*, а с друге стране расте потреба да се *културна политика* држава јасније заснује на 3) институционалном поретку сваке суверене државе и да се усагласи са њим, односно да у себи интегрише питања националног и *јавног интереса*, доприносећи очувању *идентитета* државе и друштва, друштвеној интеграцији и институционалном јединству. Такође, *културна политика* мора да има у виду последице глобализацијских процеса како на разградњу, релативизацију и реконфигурацију *идентитета*, тако и на формирање нових идентитетских форми и нових односа према *идентитету*, као и на феномене попут креолизације и хибридизације.

Д

ДЕМОКРАТИЗАЦИЈА КУЛТУРЕ (енг. *democratization of culture*; фр. *démocratisation de la culture*; рус. *демократизация культуры*)

Демократизација културе је концепт *културне политике* који је заснован на доступности културних садржаја и пракси свим члановима једног друштва.

Демократизација као појам подразумева 1) процес преласка из недемократског политичког *система* у демократски, односно промене такозваног недемократског режима у демократски или чак усвајање либерално-демократског политичког, а пре свега економског модела; 2) процес изградње демократских институција или усвајање одређеног сета *вредности*, утемељеног на индивидуалној слободи, социјалној правди и правном поретку; 3) деловање којим се одређени садржаји или праксе чине доступним свим, или највећем могућем броју чланова друштва.

Ово последње одређење појма демократизације повезано је са *стратегијом* француског министра културе Андреа Малроа (André Malraux, министар од 1958. до 1969), која се налази у корену савремене *културне политике*, а која почива на идеји институционалне верификације престижно-просветитељског модела *културне политике*, према ком култура представља чинилац националног *идентитета* од кључног утицаја за изградњу националне самосвести и престижа државе у свету. Носећи инструменти оваквог концепта културне демократизације били су усмерени на повећање доступности производа *високе културе* свим члановима друштва. И поред доприноса развоју културних институција, препознавању културе као битног сегмента друштвеног развоја (в. *културни развој*), као и децентрализацији и деметрополизацији културне сцене, овај концепт

културне политике био је критикован због друштвеног и класног елитизма, бирократизма, патернализма, једносмерног и пасивизирајућег схватања појма доступности, изолације културе од општих друштвених токова и ограничења на национални оквир развоја културе.

У складу са критикама теоријских и идеолошких поставки, као и практичних домета, концепт демократизације културе је већим делом уступио место разрађенијем и динамичнијим концепту *културне демократије*.

Е**ЕКОНОМИЈА КУЛТУРЕ – ВИДЕТИ КУЛТУРНА ПОЛИТИКА****И****ИДЕНТИТЕТ** (енг. *identity*; фр. *identité*; рус. *идентичность*)

Идентитет најшире можемо одредити као интегрисан скуп идеја, уверења, *вредности*, представа, обележја и исказа којима се појединци, групе и заједнице разликују од других, али које их такође повезују са појединцима, групама и заједницама са којима деле заједничку припадност.

Идентитет се може схватити као синоним са појмовима самосвести, самопоимања, саморазумевања, самоосећања и самоодређења, и у основи представља наш одговор на питање „ко сам ја?“ или „ко смо ми?“. У том смислу, можемо говорити у постојању индивидуалног (појединачног) и колективног идентитета, с тим што је и исказ о индивидуалном идентитету упућује на неки општи појам и строго гледано не може постојати потпуно изоловани идентитет појединца, чак ни ако би се он одредио само именом и презименом, на пример, пошто и они упућују на припадност одређеној породици, култури, одређеном културном обрасцу именовања људских индивидуа.

Идентитет појединца не може бити потпуно независан од његове биолошке основе, односно генетске природе његове појединачности, али је он у основи културна и друштвена категорија, што се чак односи и на нечији идентитет као људског бића или припадника одређеног пола и рода, с обзиром на то да само поимање ових одредница зависи од културног и

друштвеног контекста у којем је појединац рођен и у којем се формира. Саморазумевање и самосвест подразумевају општости, идеје, *норме*, смислове и *вредности* према којима ми сагледавамо наше сопствено деловање и сопствене изборе. У том смислу појмови појединачног (индивидуалног) и колективног идентитета су нераздвојни, јер појединац се увек одређује наспрам неке заједнице, односно свој идентитет позиционира унутар одређеног општег идентитетског одређења, док колективни идентитет није апстракција независна од прихватања и осмишљавања колективне идентитетске одреднице од стране појединаца, као конкретних чланова одређене заједнице.

Колективни идентитети у том смислу јесу историјске и културне, али и менталне реалности, историјски генерисани склопови идеја и *вредности*, којима се заједница разликује од других и прожима са другима. Колективни идентитет није само прост збир индивидуалних идентитета, пошто онда не би ни постојао, јер људи уопште не би могли да формирају индивидуални идентитет, ако пред собом не би имали неку општост, која одређује чему припадају и од чега се разликују, самим тим и како разумевају саме себе као појединце. Тај идентитет такође није резултат неког увек обновљивог и оспоривог договора, стално изнова потврђиван консензус једнаких субјеката, него почива на извесним традицијама и ауторитетима, који увек садрже извесну меру имплицитности и инваријативности.

Идентитет има своју условно речено субјективну страну, с обзиром на то да представља скуп самоодређења једног људског бића, али и условно речено објективну, и то у два смисла – 1) перцептивном (други такође тумаче појединца, групу или заједницу из перспективе одређеног идентитета који му приписују или који сам себи преписује) и 2) институционалном (одређени идентитети бивају институционално препознати и признати, па чак и условно речено прописани или наметнути).

Иако можемо рећи да идентитет постоји онолико дуго колико постоји човек, његове заједнице и институције, пошто му је за оријентацију у

природном окружењу, организацију материјалних и друштвених структура и произвођење материјалних и нематеријалних добара увек био неопходан извештај степен самосвести, саморазумевања, самоодређења и саморефлексије, о овом појму у данашњем смислу речи можемо говорити тек у модерно доба, конкретније од почетка конституисања етничких заједница и формирања националних држава.

За разлику од традиционалног поретка, утемељеног на трансценденталном извору ауторитета како принципа власти као такве тако и конкретних владара, њихових лоза и облика управљања, у доба настало у периоду после Француске револуције заједнице и институције свој легитимитет, поред принципа територијалности, налазе у историјском континуитету пре свега културних форми попут језика, религије, симбола, етоса (обичаји и моралне *норме* препознате као релативно трајне и диференцијалне) и одређених релативно трајних или (макар и измаштано) изворних друштвених установа.

Ни сам етнички принцип, некада називан расним, није био разумеван у стриктно биолошким, па чак ни племенско-родовским категоријама, него је добио снажно културно обележје и културну кодификацију. Нација схваћена у етничком смислу јасно добија обележја заједнице културе, док се ни за нацију конституисану на принципу грађанства такође не може рећи да је културно неутрална. И о самом територијалном принципу могуће је говорити у категоријама културе, с обзиром на семиотизацију, све до нивоа сакрализације, коју заједнице придају територијама или деловима територија на којима живе, на којима су живеле или би желеле да живе.

Идентитетско питање у последња два века добија посебан замах у периодима формирања етничких заједница и националних држава у Европи, затим у процесу деколонизације, и најзад, у периоду после Другог светског рата у процесу еманципације и легитимизације такозваних мањинских идентитета, односно принципа идентитетске плуралности унутар већ формираних националних држава.

У сваком од ових периода и случаја, идентитет је служио легитимизацији тежњи и претензија одређене заједнице ка релативној самосталности и праву на формирање институција које ту самосталност омогућавају, одржавају и уређују. Идентитет је служио хомогенизацији и интеграцији чланова заједнице, осећају не само заједничког порекла и колективног памћења, него и заједничких циљева и заједничког смисла. Припадници заједница и њихове елите идентитет су изражавали, производили и уређивали дискурзивним исказима, симболима, стварањем, успостављањем и обновом различитих културних и друштвених форми и формирањем установа и других организационих структура.

Често, макар и имплицитно, поистовећивање појмова културе и идентитета почива на схватању да идентитет заправо обједињује три кључне функције културе, односно три смисла културних облика и делатности: смислотворни, мотивациони и меморијски. Идентитет, дакле, нуди, објашњава и производи смисао постојања одређене заједнице, мотивише њене припаднике на делатном учешћу у заједници и преданости њеним вредностима и циљевима и, најзад, он је својеврсна капсула и образац (код *културног памћења* која потврђује историјски континуитет заједнице, односно историјски генерисану природу идеја и *вредности* на којима она почива.

Важно је истаћи како идентитети нису некакве непроменљиве и унапред дате суштине, али ни произвољни конструкти. Такође, идентитети у сфери *комуникације* и институционалног уређивања не функционишу као датости него као усмерени и формирани знаковно-комуникациони ентитети који су тако формулисани од стране извесних друштвених и институционалних субјеката, па се тако званична репрезентација (представљање) идентитета неке земље у иностранству заснива на одређеном виђењу и комуникацијском уобличавању идентитета одређене земље за који се определила њена државна власт.

Иако је појам идентитета шира категорија, која укључује многобројне врсте и типове идентитета, и иако сваки појединац поседује више идентитета, односно опредељује се или сврстава у оквире различитих идентитета, идентитет је у основи најпре културна категорија, па га, нарочито са становишта *теорије културе* и *културне политике*, можемо сматрати синонимом за културни идентитет. Овде најпре имамо у виду одређење културе као сложеног *система* уверења, поступака и спознајно-комуникацијских форми, који се историјски изграђује и развија у одређеној заједници, односно њен идејно-вредносни карактер, који је и најважније одредница појма идентитета као таквог.

Када кажемо да је идентитет са становишта *културне политике* у извесној мери концепт и конструкт, не тврдимо да се ради о симулакруму без ослоња у реалности, произвољном и арбитрарном, већ само да је културни идентитет једне земље резултат више фактора, који коначно уобличиће у функцији *комуникације* и репрезентације добија формулисањем, опредељивањем и одлучивањем од стране надлежних управних тела и установа. Када кажемо да држава брине о представљању сопственог културног идентитета, то значи да она има у виду одређен мање или више експлицитно озваничен концепт, одређено схватање културног идентитета.

Са становишта *културне политике*, културни идентитет има важну интеграциону и хомогенизујућу улогу на унутрашњем плану, али и важну улогу у *међународним културним односима*, односно *културној дипломатији*, с обзиром на то да представља појам и феномен који фокусира читав низ других елемената важних за међународно представљање једне земље.

Један од циљева *културне политике* јесте јачање идентитета, које у основи представља развој културне самосвести одређене заједнице, који утиче на њену бољу унутрашњу интеграцију и кохезију њених чланова, доприноси друштвеној хармонизацији и подстиче колективно и

индивидуално *стваралаштво*, што има импликације на општи развој друштва, укључујући и економски, при чему не треба занемарити ни безбедносне аспекте, и на унутрашњем и на спољашњем плану (в. *безбедност*).

Такође, власти и грађани једне земље морају бити свесни конфликтног потенцијала идентитетских политика и требало би да теже формулисању културних идентитета који неће почивати на дефетизму, фалсификовању историје и реалности, неуважавању колективних и наслеђених представа, али који такође неће подстицати унутардруштвене и унутардржавне дезинтеграције или конфликте на међународном плану. С друге стране, културни идентитет као део *културне политике* земље мора да има подстицајну и покретачку снагу и не би требало дугорочно да одступа од својих темељних одређења из ових или оних интереса тренутка.

Власти и грађани такође морају бити свесни улоге *културних политика* и културних идентитета, односно њихових интерпретација и инструментализација за дезинтегративне и деструктивне процесе на унутрашњем и на спољашњем плану, тако да питања културе и идентитета представљају заправо срж појава попут хибридних и *културних ратова*, који умногоме обележавају време у ком живимо (в. *безбедност*).

Премда би *културна политика* једне земље требало да уважава па чак и подстиче плуралност идентитета, њен идентитетски сегмент би пре свега морао да се тиче културног идентитета на националном нивоу, односно нивоу националне културне интегрисаности, као оквира за све друге манифестације идентитета. Национални културни идентитет већ по себи представља интегративни концепт, с обзиром на модерни појам нације као културне јединице, односно културног субјекта, с тим што такав идентитет као део државне *културне политике* не искључује друге облике интеграција, од оног са идентитетски сродним колективним и институционалним субјектима, до учешћа у интеграционим процесима који не искључују плуралност националних идентитета.

Културни идентитет, дакле, може бити посматран и као питање остваривања, очувања и практичног уређивања *јавног интереса* у култури, па тако и предмет стратешког планирања у оквиру *културне политике*. На унутрашњем плану, културни идентитет се стратешки сагледава и практично уређује заштитом културног јединства државе, афирмацијом *културне разноликости* и *културне партиципације*, очувањем *културног наслеђа* и *културног памћења* и подстицањем продуктивног и динамичног савременог *стваралаштва*. На спољашњем плану, културни идентитет се практично уређује у оквирима *културне дипломатије* и међународне сарадње, кроз систематски и стратешки усмерену делатност на репрезентацији културног идентитета земље и народа у иностранству.

Национални идентитет је у том смислу културни, јер почива на идејно-вредносним, историјски генерисаним основама на којима је утемељена одређена заједница. Национални идентитет се, дакле, ослања и односи на одређене културне *вредности*, које нису обавезно подударне са границама држава, и у том смислу се разликује од политичког или грађанског идентитета, који се стиче институционалном припадношћу, односно статусом држављанства неке државе.

Различити облици мањинских идентитета такође имају културне, односно идејно-вредносне темеље, укључујући и родни идентитет, без обзира на степен њихове институционализације у држави и друштву. Као што можемо рећи да појединачни (индивидуални) идентитети не могу постојати у чистом виду, односно они увек појединца одређују према некој општијој категорији, тако су сви облици идентитета у неком смислу културни. То се односи чак и на институционалне идентитете, попут грађанског, политичког или еснафског, с обзиром на културну генезу и порекло институција. На тај начин, не постоји ни биолошки или „урођени“ идентитет, пошто идентитет увек подразумева извесну рефлексију, самосвест, самоодређење, нашу свест или опредељење да смо ово или оно, а да нешто друго нисмо. Дакле, идентитет никада није чисто урођен, као што

је увек донекле институционализован, односно легитимизован и формализован у одређеном друштву и одређеном институционалном контексту, укључујући и државни.

Контроверзе идентитетских политика се крећу од есенцијализације у схватању појма идентитета, односно његовог схватања као непроменљиве и фиксирание „суштине“, до потпуне релативизације идентитета, у распону од његовог одбацивања до схватања идентитета као робе коју бирамо по потпуно „слободном“ избору.

Важно је питање која све индивидуална или групна (само)одређења можемо сматрати идентитетским, уз свест о могућим контроверзама и недоумицама одређених категоризација. Особама са инвалидитетом, на пример, може се приписати посебан идентитет, што може да буде корисно за повећање друштвене свести о проблемима оваквих особа, подстицање таквих особа да се удружују, организују и учествују у широком спектру друштвених делатности, за њихову институционалну препознатљивост, која је од значаја за доношење законских и планских одлука, које би помогле квалитету њиховог живота и интеграцији у заједницу. С друге стране, постоји опасност од свођења целокупног идентитета ових особа – и у смислу самоперцепције и у смислу друштвене и институционалне перцепције – на њихову инвалидност, а тиме и друштвене гетоизације. Слично је и са такозваним „идентитетом поремећаја“, повезаним са хиперпродукцијом психијатријских дијагноза и „психијатризацијом друштва“, што последњих деценија заокупља критичку пажњу социјално оријентисаних психолога и психијатара и има веома важне не само друштвене, него и културне (вредносне и идентитетске) импликације.

Такође, са становишта *културне политике* је важно да се, поред истраживања историјских, културних, друштвених и антрополошких основа одређеног идентитета, узму у обзир и истраживања из домена *културне партиципације*, као и *јавног интереса*, као основног појма и циља *културне политике*. Истраживања из области *културне партиципације*, односно

потреба, интересовања и навика становника одређене државе и припадника одређеног друштва, непосредно су повезана са питањем идентитета појединаца и посебних друштвених група, али и идентитета заједнице у целини, и она с једне стране проистичу из одређених идентитетских форми и представа, а са друге стране учествују у њиховом формирању, обнављању (репродукцији) и преображавању (трансформацији). Тиме истраживање интересовања помаже бољем разумевању идентитетске слике једне државе и једног друштва, док истраживање идентитета помаже да се боље разумеју и регулишу културна интересовања, и да се њихово истраживање лакше повеже са стратешким задацима на пољу културе.

Ј

ЈАВНА КУЛТУРА – видети ЈАВНИ ИНТЕРЕС

ЈАВНИ ИНТЕРЕС (енг. *public interest*; фр. *intérêt public*; рус. *общественный/ публичный интерес*)

Јавни интерес представља основни критеријум одређивања циљева и задатака јавне политике у било којој области друштва. Циљеви сваке јавне, практичне политике, дакле, одређују се и формулишу на основу од надлежних органа и установа препознатог и прокламованог јавног интереса, односно практично остваривог и достижног стања односа између друштвених субјеката који задовољава практичне потребе, како квалитативног тако и квантитативног типа, највећег броја становника неке државе и чланова неког друштва, без обзира на њихову идентитетску припадност.

Да би се боље разумео појам јавног интереса, потребно је одредити појмове *јавности*, јавног друштва, *јавне културе* и *јавног мњења*.

Јавност у начелу обухвата све грађане једне земље, али се у пракси – и у смислу који је од интереса за *културну политику* – користи за грађане као појединце, групе, удружења, медије и институције које активно учествују у јавној *комуникацији* по одређеном питању, односно онима који су усмерени и заинтересовани за одређено питање или одређену делатност, односно имају свест и активну заинтересованост за одређени проблем. Док са становишта медија, адвертајзинга или тржишног пласмана, *јавност* може бити ужа и фокусиранија на одређене циљне групе, јавне политике су по правилу усмерене на што је могуће већи број грађана једне земље.

Појам *јавне културе* не треба поистовећивати са појмовима *масовне* и *популарне културе*. *Јавна култура* проистиче из јавног друштва, као модерне појаве омогућене развојем технологија, пре свега комуникационих, општим образовањем и описмењавањем, ширим учешћем грађана у политичком и друштвеном животу, серијском робном производњом и потрошњом. Јавно друштво односи се на јавну друштвену сферу, која се разликује од приватне и грађанске (цивилне), при чему ова друга наглашава правно-институционални аспект грађанског идентитета, односно могућност и право сваког грађанина да представља институционално одредиви субјективитет, односно да буде правно-институционални субјект, пре свега као појединац који има права да бира и буде биран, да се удружује и покреће институционално верификујуће иницијативе, односно који може активно да учествује у формулисању и реализацији институционалних пракси, процедура и исхода.

Јавно друштво, односно јавна друштвена сфера, у том смислу подразумева простор *јавне комуникације*, медијски, институционално, организационо или колективно посредован, у ком појединци и групе опште (комуницирају) и делују по питањима која превазилазе њихов приватни интерес, односно приватну сферу, али не делујући у начелу ни као институционални субјекти у ужем смислу речи, односно као субјекти који делују у правно-институционалној сфери. Јавно друштво је у основи неодвојиво од јавног интереса, у мери у којој се пре може рећи да је јавно друштво одређено јавним интересом него обрнуто, односно да је јавни интерес онај који конституише јавно друштво, чији је исход *јавна култура* као простор *комуникације* и *вредности* у ком се препознаје, остварује и комуницира јавни интерес. Можемо, дакле, рећи да је јавно друштво пре простор који маркира, обележава, „осветљава“, па чак и креира, обликује и структурише *јавна култура* и јавни интерес, него што је оно само њихов генератор.

Јавно мњење би подразумевало претпостављени став већинске јавности или дела јавности о одређеним питањима од јавног значаја, који се узима у обзир при доношењу одлука, дефинисању мера и постављању циљева, како на нивоу политике у ужем значењу, тако и на нивоу јавних политика, али и економије, медија или менаџмента, маркетинга и јавног одношења. Често се каже да јавно мњење заправо не постоји него се креира, махом из политичких, економских и медијских центара и да се уобличава у складу са већ постављеним циљевима који се желе остварити, позивајући се при томе управо на *јавно мњење*. *Јавном мњењу* се приписује и карактер инструмента демократске контроле или изражавања народне суверености, који су предуслови и сигнали политичке демократије. На структуру, динамику и функцију јавног мњења свакако утиче стање политичких и медијских слобода, ниво изграђености политичких, пре свега представничких институција, доступност и усмереност образовања и информисања ширих друштвених слојева, стање опште и *политичке културе* и културне *традиције*, стање економских слобода, као и ниво политичке и идејне самосвести и друштвене ангажованости појединаца, група и ширих слојева. Такође, на *јавно мњење* битно утичу културне *вредности*, обрасци и *норме* одређеног друштва.

Из угла *културне политике* и јавних политика уопште, овде су најважнија два момента. *Јавна култура*, за разлику од културе у општем смислу речи, традиционалне, па и *популарне* и *масовне културе*, у начелу подразумева практично уређену културу, онај сегмент и вид културе подложен уређивању са становишта јавног интереса, које се не своди само на опште друштвене и правне *норме*, него и на посебне уређивачке механизме које формулишу и остварују управна тела и установе, уз учешће широког спектра друштвених субјеката.

Друго, јавна политика, формулишући јавни интерес у свом домену, на неки начин конституише само јавно друштво, односно јавну сферу и *јавну културу*, односно она на неки начин учествује у конституисању самог свог

предмета. Јавни интерес, при томе, није некакво природно, затечено и подразумевајуће стање ствари, него је пре конструкт, формулисан од стране овлашћеног регулаторног (управљачког) субјекта, и који, наравно, није и не би смео да буде произвољан и арбитраран, већ настаје у пресеку *традиција* и идејно-вредносног *система* једне заједнице, истраживања реалног стања и потреба друштва у одређеној области, законодавног и шире институционалног оквира државе, међународних *норми*, одлука и споразума, професионалних стандарда и добрих пракси у сфери јавних политика и сродним областима, процена реалних друштвено-економских, безбедносних и других могућности, перспектива и ефектива, као и одређених идеолошких претпоставки, институционално верификованих циљева друштвеног и државног развоја и темељних стратешких опредељења државе, односно државног и *националног интереса*.

Овакво одређење појма јавности поткрепљује опредељење да се термин „јавни интерес“, претпостави у основи синонимним терминима „општи“ и „заједнички“ интерес, као значајно одређенији и прецизнији. Он у већој мери указује на системску и институционалну природу феномена од флуидних термина општег и заједничког, који се могу употребити у било ком историјском и културном контексту, па чак и оном који не подразумева и не легитимише друштвену функцију означену појмом интереса, којим се у основи легитимишу партикуларне тежње и отвара простор институционалном апстраховању, у ком се оне на извештан начин превладавају, а на шта сам појам „јавног“ заправо упућује. То не оспорава употребу термина „општи интерес“ у неким од важећих правних докумената наше земље, који је легитиман, али нам се термин „јавни интерес“, из наведених разлога, чинио адекватнијим.

Културна политика се, имајући све то у виду, односи на простор дефинисан појмовима јавне, институционалне и идентитетске културе, односно она је усмерена на сегмент и вид културе подложен практичном уређивању у складу са доменом и механизмима јавних политика, а у складу

са одређеним виђењем, разумевањем, формулисањем и усмеравањем јавног интереса у сфере културе.

Одређивање јавног интереса у култури је теже и сложеније него у већини других области, већ и стога што он није намењен задовољавању најосновнијих животних потреба усмерених ка опстанку и репродукцији. Јавни интерес у култури се тиче идеја и *вредности* усмерених ка смислу индивидуалног и колективног постојања, повећању квалитета живота, бољем друштвеном повезивању на свим нивоима и друштвеној интеграцији. Јавни интерес у овој области, поред тога, умногоме зависи од контекста конкретне културе, уз значајну варијабилност на друштвеном, микродруштвеном и индивидуалном нивоу.

Културна политика формулише, осмишљава и остварује конкретне одлуке, документе, активности, мере и инструменте усмерене ка достизању, односно задовољавању одређеног прокламованог циља, који се сагледава са становишта јавног интереса у култури. На тај начин јавни интерес строго гледано није циљ *културне политике*, већ се циљ или циљеви формулишу и одређују у складу са препознатим, односно прокламованим јавним интересом или интересима.

Јавни интерес, како би могао да има улогу делатног агенса *културне политике*, треба да буде препознат и прокламован, односно одређен и институционализован. Јавни интерес се одређује на основу истраживања и идејно-вредносних критеријума заснованих на *нормама* и начелима и институционализован у складу са потребама државе и друштва, њиховим развојним пројекцијама (које свакако поседују и важне идејно-вредносне аспекте), као и са *националним интересом*.

Одређивање јавног интереса у самом зачетку подразумева наш став о томе шта је смисао културе са становишта њеног практичног уређивања (идеја културе) и шта је то што представља културну *вредност*, односно који видови и сегменти културе поседују *вредност* која би могла да буде темељ за одређивање јавног интереса (*вредност* културе).

Историјски посматрано, јавни интерес у култури најпре се сагледавао из перспективе *културне партиципације*, односно доступности културних садржаја и пракси и учешћу грађана у култури, да би се потом везивао и за питања *идентитета*, *безбедности* и међународне репрезентације, односно *културне дипломатије* и *међународних културних односа*, па и допринос културе економском развоју или друштвеним процесима попут демократизације (в. *демократизација културе*, *културна демократија*).

У својим ранијим радовима, предложили смо разматрање јавног интереса у култури у следећим оквирима или областима: државног престижа и културног *идентитета*, друштвене кохезије и интеграције, друштвеног и економског развоја, заштите, интерпретације и представљања *културног наслеђа*, *културне партиципације*, *културне разноликости*, државног и *националног интереса*, као и оквиру извесних друштвених и културних *вредности* или специфичних циљева који се могу разликовати од земље до земље и чије је култура репрезент, аналог или средство легитимизације (в. *културна политика*).

ЈАВНО МЊЕЊЕ – видети **ЈАВНИ ИНТЕРЕС**

ЈАВНОСТ – видети **ЈАВНИ ИНТЕРЕС**

К

КОМУНИКАЦИЈА (енг. *communication*; фр. *communication*; рус. *коммуникация*)

Комуникација (општење) је узајамни знаковни, језички и симболички однос или знаковна, језичка и симболичка размена између друштвених субјеката (актера), одређена друштвеним и културним контекстом у ком се одвија, и која уједно одређује тај друштвени и културни контекст.

Култура је, дакле, феномен који је назамислив без комуникације, као што и друштво као заједница није само контекст у ком се одвија комуникација, него је и комуникација услов његовог конституисања и одржавања.

Подразумева се да се комуникација може одвијати између различитих заједница, са различитим партикуларним културним контекстима, али она је и у том смислу конститутивна за целину њихових односа, апстрахујући и уопштавајући њихове партикуларне облике и формирајући ново комуникацијско окружење са одликама које нису сведене на диференцијална обележја партикуларних култура које учествују у комуникацијској ситуацији, нити на њихов збир.

Истраживање културе је неодвојиво од истраживања комуникације и обрнуто, посебно у доба обележено комуникацијском разменом посредованом масовним и новим медијима, интермедијалношћу и интердисциплинарношћу *креативних индустрија* и контекстом *глобализације*, чија хиперкомуникацијска природа представља изазов за идејно-вредносне параметра партикуларних култура, па и за сам њихов субјективитет, а тиме и интерну и екстерну комуникабилност.

Са становишта *културне политике*, комуникација је важна у 1) оперативном смислу, у ком је комуникација неопходан сегмент свих фаза у оквиру процеса стратешког планирања, у 2) структуралном смислу, у ком су њихов комуникацијски карактер и комуникацијска условљеност важни за разумевање саме природе најважнијих сегмената *културне политике*, попут *културне партиципације*, *културне разноликости* или *културне дипломатије* и у 3) стратешком смислу, у ком комуникацијски приступ доприноси интегративности и рецептивности стратешких докумената стратешког деловања.

С обзиром на то да је основни предмет *културне политике* институционална култура (в. *култура*), односно *систем* културе, јасно је да су за разумевање сваког системског и систематског процеса и за управљање њиме неопходна знања и праксе из области комуникација.

КРЕАТИВНЕ ИНДУСТРИЈЕ (енг. *creative industries*; фр. *industries créatives*; рус. *креативные индустрии*)

Креативне индустрије представљају облик серијске производње и потрошње чији су основни ресурси људска стваралачка делатност (*креативност*) и производи тих делатности, по правилу реализован, посредован и перципиран уз помоћ савремених технологија и медија.

Креативне индустрије, дакле, не подразумевају само културно *стваралаштво* подложно серијској репродукцији и технолошком и медијском посредовању, него посебан облик културне производње, дистрибуције и рецепције који од почетка рачуна на повезаност стваралачке активности појединца или групе, технологије, медија и економије.

Појам креативних индустрија се понекад и даље повезује и изједначава са појмом *културних индустрија*, али за разлику од изворног разумевања овог појма, изгубио је доминантно критичко значење, усмерено ка критици

репродуктивне производње, масовне перцепције и капиталистичког економског контекста.

Креативне индустрије, у данас доминантном схватању, наглашавају *стваралаштво (креативност)* као посебан ресурс, чак основну предност на тржишту, који кроз подстицање иновација, брже превазилажење изазова и подстицање нестандартних образаца мишљења има важну улогу у развоју економије и у ширем друштвеном развоју, затим удео широко схваћене културне производње у економији, као и важност медијског и технолошког посредовања културне производње која тиме има ширу друштвену рецепцију уз подстицање интерактивности, што даје допринос *демократизацији културе*.

Појам *стваралаштва* не овде не користи у традиционалном смислу, као специфичне способности човека да у складу са својим практичним, егзистенцијалним, естетским и спознајним потребама преображава природу и задато (затечено) окружење, већ као вештину осмишљавања и производње употребљивих, функционалних и иновативних производа и решења, које доприносе ефикасности и ефективности одређеног система. Зато је у овом смислу оправдано, на нашем језику, уместо традиционално утемељеног појма *стваралаштва* користити појам *креативности*.

Појам креативних индустрија, дакле, подразумева улогу креативног, динамичног, вишеперспективног и од робовања устаљеним обрасцима релативно слободног начина мишљења у привреди и предузетништву, затим масовну и технолошко медијски иницирану или посредовану производњу и дистрибуцију културних и уметничких садржаја, као и посебну грану привреде, која остварује или може да оствари незанемарљив приход.

Такође, развој креативних индустрија током деведесетих година двадесетог века може се довести у везу са променом парадигме *културне политике* засноване на *културној партиципацији*, односно доступности културе за што већи број грађана, ка тенденцији прожимања свих људских активности и области произвођења и деловања културом, која је, између

осталог последица и доминације појма *креативности* наспрам традиционалног појма *стваралаштва*, као и са настанком и развојем такозване креативне класе, као новог економског слоја у глобализованом друштву.

Као позитивна вредност креативних индустрија може се издвојити пораст вредновања и подстицања нестандардног и самосталног уместо само репродуктивног учења, памћења и мишљења, економска корист за цело друштво и раст средстава доступних људима такозваних креативних занимања, укључујући и уметнике, шира доступност културе и њена демократизација и, најзад, потенцијална улога ових индустрија у културној репрезентацији и сарадњи и ширењу утицаја културе своје земље у свету.

Међу негативним аспектима, критичари издвајају економизацију културе и уметности, односно њихову тоталну економску функционализацију и претварање културне делатности у робно-потрошачку, стварање „креативног прекаријата“ и „антипроизводњу уметности“, подстицање репродуктивних форми наспрам стваралачких и схватање културе као пуког оруђа, сервиса и легитимизатора капиталистичког система, односно њену инструментализацију од носилаца економске и политичке моћи глобалног домета, уз улогу у стварању глобалне културе која ништи културне разлике међу земљама и народима, односно њихове колективне идентитете (в. *глобализација*).

КРЕАТИВНОСТ – видети СТВАРАЛАШТВО

КУЛТУРА (енг. *culture*; фр. *culture*; рус. *культура*)

Култура у најширем смислу јесте свеобухватна и континуирана људска делатности у смеру прилагођавања природних околности и природног окружења потребама људских заједница, група и појединаца, која поред усмерених и структурисаних делатности и изграђивања

материјалних предмета подразумева и произвођење симболичких и знаковно-комуникацијских образаца и форми, који служе стицању, рефлектовању и преношењу (са)знања и искустава, међусобном општењу и формирању самосвести одређене групе или заједнице, као и општењу и материјалној и симболичкој размени са другим заједницама или (реалним или имагинарним) ентитетима или субјектима од значаја за самопоимање и материјално или симболичко одржање и напредак заједнице.

Понуђено одређење садржи следеће елементе:

- 1) Свеобухватност и континуираност као карактеристика културе подразумева како културном делатношћу и културним произвођењем не може бити сматран сваки случајни, узгредни, неструктурисан или некомуникабилан чин, гест или исказ који нема потенцијал саопштивости (*комуникације*), запамтљивости (меморије) или осмишљености (рефлексије). Културни концепт, исказ, чин или производ мора, дакле, бити отворен ка могућности разумевања, осмишљавања, саопштивости, рецептивности и памћења, односно мора бити спознајно (идејно) и знаковно (материјално) преносив и у дијахроном (памћење) и у синхроном (комуникација) смислу;
- 2) Култура обухвата материјално, спознајно и симболичко-знаковно прилагођавање природних околности и природног окружења људским потребама, како материјалним, тако и оним комуникацијски, заједничарски (колективно), релационо, меморијски, прагматски, институционално, стваралачки, спознајно и смислотворно усмерених. Материјалне потребе се тичу осмишљавања, обезбеђивања, одржавања и унапређивања материјалних услова за појединце, групе и заједнице. Комуникацијске потребе се тичу међусобног људског општења (*комуникације*) на општем и колективном плану, односно између индивидуалних, колективних и институционалних субјеката. Заједничарске (колективне) потребе које теже за успостављањем, одржавањем и унапређивањем заједница, релационе за успостављањем

и унапређењем људских односа на појединачном, групном и колективном плану, а меморијске за индивидуалним, групним и колективним памћењем, односно међугенерациској *комуникацији* и успостављању дијахроног идентитетски, спознајно и комуникациски усмереног наратива. Прагматске потребе односе се на потребу за успостављањем процедура и организационих образаца, структура и процедура, укључујући ту у политичке, економске, безбедносне и друге. Оне су блиске институционалним, које подразумевају потребе за успостављањем релативно трајних, међугенерациски преносивих, локално и глобално легитимизованих и интегративних институција. Спознајне, стваралачке и смислотворне потребе су сродне, с тим што је у првим нагласак на уопштавајућим (генерализација) и издвајајућим (апстракција) спознајним обрасцима, механизмима и процедурама, у другом на симболичкој *комуникацији* и произвођењу објеката са симболичком функцијом, а у трећој на егзистенцијалном, космолошком и онтолошком осмишљавању целине људског постојања са интегративним потенцијалом, међу којима су најизразитије форме и праксе ритуала, мита и религије;

- 3) Природно окружење и природне околности подразумевају целину предметно-историјског света, који постоји или може да постоји независно од људског постојања и деловања, односно чије постојање њима није узроковано. Појам окружења наглашава материјалну датост унутар које и према којој се одиграва људско деловање, док појам околности подразумева сплет природних, од човека независних и неузрокованих односа унутар природног света и законитости које те односе уређују. Природно окружење и природне околности подложни су људском деловању, односно људској утицају, али човеково деловање никада не може бити у потпуности независно од њих;
- 4) Иако обухвата и делатност појединаца, култура увек подразумева *комуникацију* и колективну референтност, кодификованост и

- усаглашеност. Културни искази, чиновни и праксе су усмерени ка општењу, интегративности и на општим (а не идиосинкратским, само за изолованог појединца релевантним) спознајним и прагматским формама;
- 5) Култура је а) делатност, али не произвољна, случајна и привремена, већ б) усмерена ка адресату или адресатима, односно ка конкретним како прагматичким тако и комуникационим циљевима, односно томе да се нешто саопшти, запамти, произведе или активира (постане делатно, пређе у дејство). Та делатност је в) структурисана, што значи да почива на одређеном знању и умећу, одређеној идеји као свом, експлицитном или имплицитном, апстрактном извору и одређеној унутрашњој уређеност, која је предуслов за њену комуникативност и производни капацитет, односно способност да буде схваћена, саопштена, памтљива и да може произвести конкретан материјални или нематеријални ентитет;
- 6) Културна делатност, дакле, резултира произвођењем материјалних, чулно-конкретних предмета који могу имати практичну, прагматичну или симболичку функцију, али и симболичких и знаковно-комуникацијских образаца и форми, као идеационих структура са потенцијалом материјализације, материјално-знаковне или језичке преносивости и комуникативности, укључујући и меморијску;
- 7) Културна делатност и културна производња имају за циљ а) сазнање (спознају) о материјалном свету, човеку, људским односима и односима људи и других живих бића, унутрашњем човековом свету, као и о извору и смислу човековог постојања и постојања света. Такође, њихов циљ је и б) проширивање поља искуства у односу на оно које је непосредно чулно доступно, као и в) комуникација (општење) на индивидуалном, групном и колективном плану, дијахроно (традиција, памћење) и синхроно (комуникација у ужем смислу, која опет може бити непосредна и симболички или медијски посредована). Циљ културног деловања и производње је и г) унутрашња идентитетска интеграција заједнице, д) интеграција појединца у заједницу путем усвајања одређених облика

самопоимања (самосвести, саморазумевања, *идентитета*) заснованих на одређеном схватању и искуству смисла, као и формирање одређених облика *ђ*) представљања (репрезентације), заснованог на усвојеном *идентитету* заједнице усмереном према *комуникацији* са другим заједницама. Коначно, циљ културног деловања и културне производње може да обухвата и *комуникацију* не само са индивидуалним, групним и колективним ентитетима предметно-историјског света, него и са *е*) имагинарним ентитетима или субјектима који су важни за успостављање и одржавање *идентитета*, симболичког и институционалног поретка, па и самог материјалног, историјског или симболичког одржања и напретка заједнице. Ово се пре свега односи на облике и праксе ритуала, мита и религије, а када говоримо о имагинарним ентитетима и субјектима, не сугеришемо њихов онтолошки статус, односно њихово „постојање“ или „непостојање“, него имамо у виду одсуство њихове материјално-чулне перцептивне непосредности на нивоу предметно-историјског света.

Из наведеног произилази како култура подразумева активан (делатан), динамичан и трансформативан (преображавајући) процес, који се одвија на више нивоа: идеационом (идеја, концепт, замисао), комуникацијском (исказ, саопштавање, језичко-знаковно преношење у дијахроном и синхроном смислу), практичном (след структурисаних поступака у циљу остварења одређеног циља), прагматском (уређење односа унутра одређеног система), перформативном (извођачком, где извођење и приказивање могу бити пут до циља, његова реализација или његова рефлексија), рефлективном (разумевање и преиспитивање почетних претпоставки, постигнутих резултата и пројектованих циљева), производном (стварање материјалних или симболичких предмета које може представљати пут до циља, циљ културне делатности или функцију у постизању циља), релационом (уређење и унапређење људских односа на појединачном, групном и колективном плану) институционалном

(установљавање, озваничавање и међугенерациски пренос одређених облика и пракси), идентитетском (самопоимање, самосвест, саморазумевање појединаца група и заједница, које може бити предуслов, подстицај, циљ или – намеравани или ненамеравани – исход културне делатности и производње) и, коначно, смислотворном (спознаја и искуство одређеног смисла, његово делатно одржавање и свести и памћењу и комуникација са њим).

Имајући речено у виду, смисао културних облика, делатности и производње можемо одредити као 1) осмишљавајући и смислотворни, 2) мотивациони (подстицајни) и 3) меморијски, којим се чува памћење заједнице и тиме формира, потврђује и репродукује њена самосвест (*идентитет*).

Појмовно поље културе се, дакле, одређује наспрам:

- 1) природе, као самониклог и датог, независно постојећег од људског деловања, спознајних и вољних капацитета или идејно-вредносних претпоставки; култура подразумева прилагођавање ове датости предмета и односа људским потребама, у складу са људским могућностима;
- 2) друштва, од којег је култура као поље људских односа са интегративним потенцијалом и колективно-меморијском подлогом, неодвојива, али може бити сагледана као идејно-вредносно поље симболичке, меморијске, институционалне, смисаоне и смислотворне интеграције и *комуникације*, без којих друштво као друштво и не би могло да постоји, с обзиром на то да оно није ни скуп индивидуа, ни неструктурисано мноштво; другим речима, култура представља идејно-вредносни код друштва, основ његовог *идентитета*, интерактивности, унутрашње и спољне комуникативности (репрезентативности) и континуитета;
- 3) *цивилизације*, која се према култури може односити као а) синоним, б) структура *система*, односно структура вишег нивоа апстрактности и општости од оне која карактерише културу, в) однос *система* и подсистема, у ком се култура увек поима као партикуларни феномен, где

је свака појединачна култура елемент или подсистем унутар *система цивилизације* и в) као делатност и производња усмерена претежно или искључиво према задовољавању потреба из домена материјалног, практичног и прагматског, док занемарује оне спознајно, релационо или смислотворно усмерене.

Са овим је повезана недоумица у вези са степеном општости на којем уопште можемо поставити појам културе, односно да ли, осим најопштијег појма културе, као људске способности културног деловања и произвођења, уопште можемо говорити о култури као јединственом, свељудском и универзалном феномену, или увек морамо говорити само о културама, као партикуларним ентитетима, који почивају на релативно самосталним идејно-вредносним *системима* и претпоставкама. Тако посматрано, култура представља сложен систем уверења, поступака и спознајно-комуникацијских форми, који се историјски изграђује и развија у одређеној заједници. Општи појам културе као општељудског феномена разликујемо од појединачних, историјски генерисаних култура. Сваку културу одликује прожимање са другим културама, унутрашња раслојеност и развојност, али и унутрашњи континуитет и разлика у односу на друге културе, као и дисконтинуитети који постоје у одређеним историјским етапама.

За потребе *културне политике*, међутим, од већег смисла је нагласити разлику између општег, идентитетског и институционалног појма културе. Иако горе наведено одређење појма културе упућује на сва три њена могућа смисла, овде ћемо их за аналитичке и практичне потребе привремено раздвојити, па тако:

- 1) општи појам културе се у првом реду односи на њен историјски и антрополошки вид, на саму људску способност, могућност и сврховитост да производи културу и културно делује; култура је не само важна и кључна, него о одређујућа способност и делатност којом човек стиче и

сам свој људски *идентитет*, односно неодвојива од људског *идентитета* као таквог;

- 2) идентитетски појам културе подразумева разумевање културе као историјски генерисаног склопа или *система* идеја, *вредности* и *норми* која једна историјска заједница, експлицитно и имплицитно, дефинише у свом колективном искуству и којој представља основ њеног самоодређења;
- 3) институционални појам културу доживљава као *систем*, односно подсистем унутар јединственог *система* државе и друштва, који подлеже одређеном нормативном, планском и финансијском уређивању од стране носилаца легитимне власти, односно државних органа и институција.

За *културну политику* може бити важни и поимање културе као организационо-вредносне свеукупности *норми*, процедура и делатности којом се уређују и репродукују односи унутар једног институционалног *система* или друштвене групе/заједнице, па тако можемо говорити о политичкој, правно-административној, институционалној, безбедносној, одбрамбеној, стратешкој, здравственој, хигијенској и другим облицима културе.

Такође, из угла *културне политике*, улога и функција културе као *система* у друштву може бити вишеструка: она доприноси друштвеној интеграцији и међусобној комуникативној и симболичкој размени појединаца и група, повећава квалитет живота појединаца и заједнице, помажући им да рефлектују и осмисле сопствено развојно и свакодневно искуство, изводи их из простора који њихово индивидуално и колективно постојање одређује искључиво са становишта биолошке датости, задовољавања најосновнијих животних потреба намењених одржању и репродукцији живота, односа потрошње и „права јачег“. Култура омогућава хармоничан развој личности и друштва и има значајну улогу општем друштвеном *стваралаштву*, образовању и васпитању, истовремено

подстичући развој стваралачких способности и иновација и делујући подстицајно и хеуристички на развој у практично свим друштвеним областима, и има веома важну улогу у међународној размени и сарадњи и *комуникацији* различитих група унутар једног друштва, често отварајући пут другим облицима сарадње, попут економске и политичке. Култура свакако доприноси развоју дијалога, превазилажењу сукоба и смањењу насиља на свим нивоима, од личног, породичног, генерацијског, локалног, преко нивоа друштва и државе до међународног нивоа, као и освешћивању социјалне осетљивости и односа према природи и повећању еколошке свести.

С друге стране, култура у овом идентитетском смислу свакако је од непосредног интереса за *културну политику*. Тако схваћена, култура има улогу у интеграцији и очувању културног јединства одређене државе и друштвеној интеграцији његових грађана, у очувању, унапређењу и афирмацији *културне разноликости*, очувању културне свести и самосвести и унапређењу међусобних веза свих носилаца одређеног културног *идентитета* без обзира у којој држави живе, као и у представљању културног *идентитета* државе и народа у међународном контексту.

Из перспективе *културне политике* веома је важно и питање практичног уређења модалитета културе какву су *висока, народна, масовна, популарна* и *поткултура*, односно до које мере и на који начин они могу бити уређивани са становишта *јавног интереса* (в. *културна политика*).

Култура може бити предмет истраживања свих друштвених и хуманистичких дисциплина, с тим што је, на пример, за антропологију у центру интересовања општи појам културе, а за *културно политику* институционални и идентитетски. Истраживачи из области природних и техничких наука би такође требало да узму у обзир културне факторе, најпре у циљу разумевања идејно-вредносног контекста у којем се формирају теоријске претпоставке које сами креирају или их усвајају, али и у примени и рецепцији резултата својих истраживања (етички,

културолошки, психолошки и етички аспекти фармакологије, генетике или родне дисфорије).

Култура такође може бити сагледавана и као посебни ниво, раван или аспект реалности, идеосфера, семиосфера или медијасфера, која подједнако конституише реалност, односно нашу перцепцију реалности, колико и биосфера. Ово је посебно значајно данас, када се истраживање културе не може одвојити од истраживања технологије и њеног трансформативног утицаја на човека и свет, научних истраживања из домена генетике и нових научних парадигми (синергетика, енергетско-информациона, квантно-холографска парадигма и друге), а посебно од истраживања и унапређивања вештачке интелигенције и изазова трансхуманизма у свим његовим аспектима (биолошки, технолошки, социјални, културни, политички, етички, естетички и други). Посебно имајући на уму како технологија нипошто није идеолошка, а тиме ни културно „неутрална“, како има сопствену делатну моћ и сопствену „политику дизајна“, који и те како утичу на деловање, понашање и саморазумевање не само појединаца, него и култура и друштва, па и на нивоу међународних односа у целини.

КУЛТУРА ПРИСТУПАЧНОСТИ – видети КУЛТУРНА ПАРТИЦИПАЦИЈА и ИДЕНТИТЕТ

КУЛТУРНА АНТРОПОЛОГИЈА (енг. *cultural anthropology*; фр. *anthropologie culturelle*; рус. *культурная антропология*)

Културна антропологија је научна дисциплина која проучава антрополошке корене културне производње и делатности, као и утицај културе и културне средине на људско понашање, мишљење и самоодређење (*идентитет*).

Уочавајући културу као општељудску потребу и способност, као и важност културне средине за стање и развој људи и људских заједница,

културна антропологија је значајно мотивисала и сам настанак *културне политике* као посебне истраживачке дисциплине и као практичне политике.

Сазнања културне антропологије су не само утицала на разумевање и перцепцију културе као посебне друштвене области подложне практичном уређивању, него и на увиђање важности *културне партиципације* и *културне разноликости*, односно отварања могућности плурализације, деелитизације, деметрополизације и децентрализације културе као важног циља *културне политике* са импликацијама на развој друштва и институционалног система у целини.

Културна антропологија је за *културну политику* важна и са становишта разумевања културе као универзалне и одређујуће људске потребе, што *културну политику* мотивише на плану подстицања културне производње и широког учешћа у култури, као и са становишта истраживања особености сваке посебне културе, а самим тим и на плану истраживања и практичног уређивања у области *културне разноликости* и *идентитета*, односно његових идејно-вредносних претпоставки и импликација.

КУЛТУРНА ДЕМОКРАТИЈА (енг. *cultural democracy*; фр. *démocratie culturelle*; рус. *культурная демократия*)

Културна демократија је планско и систематско деловање у циљу обезбеђивања доступности културних садржаја и пракси свим грађанима једне државе и подстицања активног учешћа што већег броја грађана у њиховој рецепцији и производњи, односно учешћа свих грађана у културном животу.

Другим речима, културна демократија је модел *културне политике* као јавне политике у области културе који доступност културних садржаја и пракси свим члановима једног друштва и свим грађанима једне државе, као и подстицање активног учешћа грађана у културном животу, препознаје као прворазредан *јавни интерес* унутар јединствене јавне сфере.

Историјски посматрано, културна демократија подразумева концепт *културне политике* који је, после критичког сагледавања, заменио концепт *демократизације културе*, који је инсистирао на доступности културних садржаја, али је критикован због непревладавања културног елитизма, пасивизирајућег односа према примаоцима културних садржава и мањка интерактивности.

У последње време, концепт културне демократије, који до сада није доктринарно оспорен, нагиње с једне стране интернационализацији и глобализацији питања доступности, готово га стапајући са појмом *културне разноликости*, делимично га измештајући из домена државно-националног суверенитета, а с друге стране, ка наглашавању дугорочнијих интереса појединачних држава, заснованих на идентитетским основама и усмерености њихових *стратешких култура*, што је опредељење ближе институционалном и суверенистичком виђењу политичких односа на унутрашњем и међународном плану.

Културна политика заснована на принципу културне демократије, као аналога политичке и друштвене демократије, утемељена на *јавном интересу*, а спровођена у оквиру институционалног система једне демократске државе, по дефиницији не би требало да почива на елитистичком виђењу културе, већ на оном које културне норме одређеног друштвеног слоја не представља као обавезујуће за све чланове друштва, него препознаје (и „хоризонталну“ и „вертикалну“) диверсификацију и децентрализацију као живу реалност културне производње и партиципације.

Опредељење за културну демократију би према дефиницији требало да се тиче не промоције и реализације априорних идеолошких претпоставки, већ обраћања конкретним потребама конкретне друштвене заједнице и конкретних грађана који живе у границама одређене државе, уважавајући одређена темељна уверења на основу којих значајан број грађана гради свој културни *идентитет*, односно осећај културне припадности.

Субјекат *културне политике* из перспективе културне демократије не треба да буде апстрактна јединка, пука статистичка јединица, него појединци и групе које припадају конкретном друштвеном и културном контексту. Такође би требало имати на уму склоност идеолошке неутрализације и нормализације појма културне демократије, као и демократије и демократизације саме, којом су они представљени као идеолошки у основи неутрални и универзални метакултурни, па и метацивизацијски модели, према чему треба бити веома опрезан. У том смислу, можда је оправдана тенденција да се појам демократије, као политички и идеолошки оптерећен и инструментализован, у контексту *културне политике* све више потискује пред појмовима *културне разноликости*, плурализма (плуралности), сарадње и дијалога, који могу функционисати и изван постојања *норми* и пракси развијених облика политичке демократије и њених институција, али и изван идеолошке и интересне злоупотребе овог појма. У области културе, недоумице могу бити превазиђене ако се доследно примењује разумевање демократизације као пре свега поштовања и праксе демократских процедура одлучивања и транспарентности културног *система*.

Идеја културне демократије појму доступности, карактеристичном за концепт *демократизације културе*, претпоставља активно учешће грађана у културном животу, заснивајући се пре свега на *стваралаштву*, деелитизацији и диверсификацији културе, где се култура уочава у свом свакодневном и плуралном нивоу, уз поштовање партикуларних идентитета и аутентичног културног *стваралаштва* локалних, мањинских и маргинализованих група.

Појам културне демократије је доживео различите интерпретације и трансформације, од максималистичког левичарског виђења засниваног на вери о улози културе у остварењу „самоактуализације човека“, преко преовладавајућег става оних који ову идеју сагледавају из перспективе партиципације и остварења друштвених слобода, па до идеје културне

демократије у контексту мултикултурализма, такозваног либералног национализма и „политизације културе“ од стране европске деснице.

Појам доступности није као такав негиран ни у једном од преовлађујућих концепата *културне политике* и културне демократије, с тим што би се могло рећи да је појам доступности уступио место појмовима разноликости, који релативизује границу између високе и ниске културе и афирмише мултикултуралност. Оваква тенденција довела је до све већег удаљавања идеја културне демократије од националног и локалног контекста, утапајући их у идеје попут одрживог развоја, европске транскултуралности и холистичког универзализма, који *културну разноликост* види као извор целокупног друштвеног, културног и цивилизацијског развоја.

Без обзира на овакво ширење опсега појма и на адаптабилност саме праксе, овде треба поновити да идеја културне демократије, као ни *културна политика*, не може бити независна од контекста државе у којој се спроводи, већ и стога што *културну политику* по дефиницији, али и у пракси, спроводе управна тела која поседују адекватна законска, политичка и финансијска овлашћења. Демократија није апстрактан појам, парола нити саморегулишући механизам, већ зависи од целине институционалног *система*, подразумевајући законодавни оквир, односно од кључних стратешких опредељења државе.

Културна демократија, широко схваћена, из угла *културне политике* свакако подразумева одређену институционалну подлогу и институционални оквир, који би омогућио и регулисао широку доступност културних садржаја и пракси, самим тим и одређен сет вредности који у највећој мери подстиче широко и активно учешће грађана у друштвеном и културном животу.

КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА (енг. *cultural diplomacy*; фр. *diplomatie culturelle*; рус. *культурная дипломатия*)

Културна дипломатија је званична, организована и систематска делатност државних органа и установа или институционално подржаних група и појединаца у циљу успостављања, одржавања и унапређивања континуираних и обостраних међународних односа и међународне сарадње као и репрезентације (представљања) културе и културног *идентитета* државе и народа у иностранству.

Премда се појам културне дипломатије често посматра као синоним за јавну дипломатију у области културе или међународну културну сарадњу у целини, овде ћемо нагласити институционални карактер културне дипломатије, који подразумева систематски, системски (в. *систем*) и стратешки приступ. То је, дакле, институционална активност, спровођена у складу са правно-институционалним поретком државе, међународним споразумима и *нормама* међународне *комуникације*, систематски и плански усмерена и спровођена, са израженим међуресорним *идентитетом*.

Културна дипломатија је, тако, с једне стране сегмент државне дипломатије у целини, као што су међународни културни односи сегмент међународних односа једне државе, али је истовремено и сегмент *културне политике* као јавне политике у области културе, засноване на *јавном интересу*.

У системском, односно ресорном смислу, културна дипломатија потпада уједно под ресоре спољних односа и културе, али је усаглашена и са другим чиниоцима државног *система*, као и са општом *стратегијом* државе, односно основним правцима њеног развоја.

Историјски посматрано, хуманистичко поимање културе као „протока идеја“ даје повлашћено место култури у међународним односима, при чему се култура види као делимично изузета од односа моћи на међународном

плану, као повремена алтернатива заснивању оваквих односа и моћи државе само на војним и економским чиниоцима. Овакво схватање улоге културе у међународним односима одавно је превазиђено уочавањем културе као моћног канала за остваривање империјалних и хегемоних тежњи: хегемонија се тако, у већ класичном грамшијевском (Антонио Грамши / Antonio Gramsci) смислу речи, може одредити као симболичко-ментално-комуникациони процес који мање припада војно-економској колико сфери културе. Последњих деценија много је писано у односу културе и моћи, како културе у антрополошком тако и у институционалном смислу, да би данас у говору о култури у међународним односима превладало интересовање за њен однос са појмовима „меке моћи“ и хибридног ратовања, уз све доминантнији термин *стратешке културе*, док појмови културе и *идентитета* готово да постају синоними (в. *култура и безбедност*).

Адресат у међународној *комуникацији* није дакле примарно *идентитет* или култура једне земље или једног народа/нације као таквих, нити је сасвим независан од њих, већ произилази из одређених, институционално процесуираних, политичких одлука, циљева и визија. Носиоци легитимне власти унутар постојећег институционалног система одређују, формулишу и спроводе политику међународних односа као и улогу и учешће културе (и компоненти културе) у њима, при чему се нема у виду општи него идентитетски и институционални појам културе: *национална култура и систем културе* (в. *култура и културна политика*).

Међународне односе једна држава регулише унутар сопственог институционалног *система* и унутар одређеног међународног контекста, и они свакако нису независни од политике у ужем смислу речи, односно политике као „игре моћи“ и „сукоба интереса“ како на унутрашњем тако и на спољашњем плану, али они се у домену културе у најконкретнијем виду регулишу мерама практичне политике, односно *културне политике* као јавне политике у области културе и културном дипломатијом, као институционализованим, усмереним, систематским и стратешким,

вишересорним и вишедимензионалним приступом међународним односима који обједињује бригу за *национални и јавни интерес*.

Капацитети државе за уређивање међународних односа и сарадње проистичу из њеног регулаторног и институционалног оквира, који поред осталог предвиђа и уређује сарадњу са међународним институцијама и потписивање великог броја међународних докумената, од којих неки имају обавезујући карактер за државе чланице.

Културна дипломатија се усмерава истовремено ка билатералним односима, међународним субјектима, уз бригу о припадницима свог народа, његовог културног наслеђа и *стваралаштва* у иностранству. Она се такође истовремено усмерава на утицај на доносиоце одлука у другим земљама и међународним субјектима, према *јавном мњењу* тих земаља и према припадницима свог народа који живе у тим земљама.

Брига према припадницима свог народа у иностранству је, поред циљева очувања јединства *културног простора* земље и *културне разноликости* у њеним границама, свакако један од стратешким најважнијих циљева *културне политике*. Држава у овом сегменту *културне политике* поседује инструменте међународних институција и докумената, билатералне сарадње са државама у којима живе припадници у њој већинског народа, активне подршке оснивању, очувању и раду установа, удружења и организација, уз бригу о стално развијаним каналима *комуникације* и подстицања свести о културном јединству дијаспоре са матицом.

Културна дипломатија је, тако гледано, један је од потенцијално важнијих ресурса једне државе, којом она може мерљиво да утиче на имиџ и престиж сопствене културе, а тиме и државе и народа у целини у међународном контексту, што може да има значајне не само политичке, него и економске и безбедносне импликације. Она може да игра важну улогу у различитим интегративним процесима на међународном плану, као и да

значајно допринесе међукултурном дијалогу и раду на деескалацији потенцијалних или актуелних сукоба.

Државни и национални престиж једне државе заснива се на већем броју параметара, али питање културне самосвести, односно *идентитета* и његовог представљања и рецепције, свакако је не само веома важно, него и кључно за престиж једне државе, с обзиром на то да на неки начин обједињује и интегрише све друге параметре. О појмовима „меке моћи“ и *стратешке културе*, којима се питање *безбедности* и политике интегрише са питањима културе, немогуће је говорити искључиво са становишта економске, војне или неке друге врсте утицаја, сарадње или конфронтације, ако се нема у виду културни, односно превасходно идентитетски елемент (в. *идентитет* и *безбедност*).

Валидност квантитативних критеријума за вредновање успешности културне дипломатије и међународне сарадње је неспорна, имајући у виду мерљивост количине потписаних споразума, пројеката сарадње, преведених или на било који други начин представљених уметничких дела, али такође је важан и квалитативни критеријум, који би се тичао не само стручне процене квалитета представљених дела и остварене сарадње, него и доприноса конкретних аката сарадње промоцији културног *идентитета*.

Поред представљања *културног наслеђа*, које је неопходно, посебан напор треба уложити у представљање живе стваралачке културе земље и народа, њене релевантности, динамичности и плуралности, због чега је потребан осмишљен и системски приступ, пре свега вредносно оријентисан, и то не само када је конкретна стручна *вредност* представљених културних и уметничких производа и делатности у питању, него и њихова оријентисаност ка одређеним *вредностима* за које је процењено да су од *јавног интереса*. Такође је потребан и систематски осмишљен рад на рецепцији представљених садржаја, како би оне оствариле потребан ефекат код публике у иностранству, радило се у иностраној публици или припадницима дијаспоре.

Већ у првој области можемо да уочимо важност афирмисања културног *идентитета*, с једне, и рецепције културног *стваралаштва* и деловања, било у земљи или иностранству, са друге стране, као важних за формирање критеријума вредновања производа, услуга и активности од *јавног интереса*. *Културном политиком* и културном дипломатијом подржани производи и делатности од *јавног интереса* треба да доприносе културној самосвести, као конкретном уобличавању и рефлектовању одређеног идејно-вредносног система, али и да имају адекватну и усмерену рецепцију, како би произвеле одговарајући ефекат.

Културна дипломатија, интегрално схваћена, обједињује бригу о *културном наслеђу* и припадницима свог народа у иностранству, репрезентацији културног *идентитета*, рецепцији актуелног културног *стваралаштва* своје земље, производњи дела и осмишљавању активности намењених посебно међународној рецепцији, осмишљавању сарадње на нивоу заједничких пројеката са субјектима из других држава, као и сарадњу и размену на плану *установа културе*, укључујући и иницирање споразума или правних и стратешких докумената који би могли да утичу на ефикасност и домете културне дипломатије, уз коришћење свих расположивих ресорних и међуресорних капацитета, као и отвореност ка интегративном деловању сва три сектора – јавног, приватног и цивилног (грађанског).

КУЛТУРНА ИДЕОЛОГИЈА (енг. *cultural ideology*; фр. *idéologie culturelle*; рус. *культурная идеология*)

Културна идеологија подразумева склоп позитивних одређења конкретне културе заснованих на историјски генерисаном скупу идеја, *вредности*, уверења, представа, обележја и исказа које једна заједница прихвата као своје и на основу којих се самоодређује и на основу којих одговара на изазове конкретног историјског тренутка.

Док *културна политика* у свом и даље доминантном схватању жели да се представи као идеолошки неутрална и вредносно максимално плуралистична, културна идеологија је пре свега посвећена препознавању, појмовном уобличавању, делатном потенцијалу и трансформативности *културног обрасца* одређене конкретне културноисторијске заједнице, што у нашој епохи, упркос свим оспоравањима, у основи подразумева националну заједницу.

Културна идеологија може да буде 1) експлицитна, када је на позитиван начин разрађују, формулишу и афирмишу управна тела и установе одређене државе, или 2) имплицитна, када је одређена заједница прихвата као незваничан и неинституционализован, али у пракси активан и активирајући идејно-вредносни систем, са особеностима нормативности и натуралности (оприродњености).

Такође, о културној идеологији можемо говорити као о 1) доктринарној, када је аутори, установе и управна тела експлицитно формулишу, са циљем практичне применљивости у актуелном или неком претпостављеном друштвеном, политичком и културном контексту, или као о 2) херменеутичкој, која представља резултат истраживања идеја и текстова одређених аутора или других субјеката, у којима културна идеологија није експлицитно и доктринарно формулисана, али ју је могуће доследно ишчитати и реконструисати.

КУЛТУРНА ПАРТИЦИПАЦИЈА (енг. *cultural participation*; фр. *participation culturelle*; рус. *участие в культуре*)

Културна партиципација се у најширем смислу може одредити као учешће грађана у културном животу, које подразумева произвођење културних садржаја, стваралачку или практичну делатност у области културе и рецепцију културних садржаја и пракси.

Рад на истраживању, подстицању и унапређењу културне партиципације од почетка је био један од основних циљева *културне политике*, који је у највећој мери одговарао њеној природи, као јавне политике засноване на *јавном интересу*.

Културна партиципација, као један од њених најважнијих појмова, умногоме мотивише и одређује *културну политику*. Настанак и развој *културне политике* у савременом смислу од почетка је обележен примарним интересовањем за културну партиципацију. Ако је *културна политика* јавна политика, као последица формирања и естаблирања јавног друштва и усмерена ка остварењу и уређењу *јавног интереса*, од почетка су њени основни предмети и средства били повезани са културном партиципацијом, односно истраживањем, подстицањем, уређивањем и праћењем учешћа грађана у рецепцији културе и културној делатности и производњи. Као неспорни *јавни интерес* у подручју културе препознато је што веће учешће грађана у култури, које је неоствариво без доступности културе грађанима. Ово се односи како на рецепцију, тако и на могућност стваралачког деловања и произвођења, као и на улогу културе у развојним процесима на индивидуалном, друштвеном и економском плану, подложних друштвеној и институционалној верификацији.

Доступност је историјски и доктринарно кључни појам културне партиципације и подразумева планско и систематско настојање да културни садржаји и праксе буду доступни што већем броју, односно свим грађанима, и то економски, институционално и инфраструктурно. Да буду доступни свим категоријама становништва, независно од места, узраста, пола, социјалног положаја, национално-етничке или било које друге идентитетске припадности, па у том смислу је *културна политика*, поред подстицања савременог *стваралаштва* и бриге о *културном наслеђу*, примарно усмерена ка развоју, подстицању и излажењу у сусрет културним потребама, интересовањима и навикама грађана, што је још један од важних концепата из домена културне партиципације.

Појам доступности је био примаран у разумевању културне партиципације унутар концепта *демократизације културе*, да би превладавањем концепта *културне демократије* нагласак пренесен на активно учешће грађана у култури, уз свест о његовом друштвеном и културном контексту, и афирмацију плуралности и на вертикалном („*висока култура*“ више није основни вредносни репер) и на хоризонталном (социјална стратификација) нивоу.

Истраживање културне партиципације почиње од њеног разумевања као дескриптивног појма који повезује и обједињује активности културне производње и културне потрошње, која може бити јавна (посете установама и догађајима) и приватна (рецепција у кућним условима). При томе савремене *културне политике* инсистирају на потрошњи као сложеној и узајамној активности, а не просто пасивној конзумацији, као и на производњи која укључује висок степен рецепијентске активности и учешћа ширег културно-друштвеног контекста.

Културна партиципација као део *културне политике* подразумева истраживање културних потреба, навика и интересовања становништва или његовог сегмента, које је важно како за квантитативни, тако и за квалитативни приступ *културној политици*. Циљ *културне политике* у домену партиципације је, стога, квантитативно повећање учешћа грађана у култури, али и побољшање и унапређење квалитета тог учешћа, односно допринос том побољшању. Допринос истраживања, планирања и предлога *културне политике* у овој области може се односити на развијање и планирање културних садржаја који узимају у обзир реалне потребе, навике и интересовања грађана, на унапређење законодавства и јавних политика, на развој и реструктурирацију организационих и институционалних механизма и пракси, као и на едукацију *публике*, али и свих субјеката у култури како би што успешније ишли у сусрет потребама, навикама и интересовањима *публике*, али и радили на њиховом развоју.

Културна политика у домену партиципације има на уму не само подстицање индивидуалног учешћа у култури, већ има свест о друштвеном, економском и идентитетском контексту, што подразумева и подстицање учешћа у култури мањинских група, односно њихових припадника, укључујући при томе *аматеризам, стваралаштво* локалних и мањинских заједница и маргинализованих друштвених група, са циљем њихове интеграције и инклузије. У том смислу, појам културне партиципације, посебно када је у питању учешће друштвених група у културном животу, преплиће се са појмом *културне разноликости*. Тако да је важан елемент културне партиципације је и приступачност културних активности особама са инвалидитетом, при чему треба разликовати приступачност и инклузију, где је приступачност више тиче стварању услова да појединац адекватније може да учествује у производњи и рецепцији културних садржаја, док је инклузија посвећена унапређењу институционалног оквира и капацитета заједнице који би омогућила адекватније учешће посебних друштвених група у културном животу. Оптималан циљ не само *културне политике*, него и других јавних политика и друштва и државе у целини би био стварање својеврсне *културе приступачности*, која подразумева развијену и институционализовану свест о проблемима и потребама особа са инвалидитетом и о нужности систематског и системског одговора на њих.

Истраживања и планирање културне партиципације има улогу и у *културној политици* чији је нагласак на *идентитету* и међународној репрезентацији, управо како се овим питањима не би приступало као саморазумљивим и есенцијализованим апстракцијама, него како би се полазило од увида у реално стање у одређеном друштву, на реалне вредности, интересовања, потребе и навика грађана.

Један од најважнијих појмова културне партиципације и истраживачких интереса *културне политике* у овом домену је појам *публике*. Сви грађани једне земље, односно сви чланови друштва су потенцијална *публика* културних садржаја, али се сам појам односи на

конкретне примаоце порука, односно реципијенте одређених, у овом случају културних садржаја. С друге стране, чак и они који као незаинтересовани или непријатељски расположени према одређеним културним садржајима, па у том смислу нису активни реципијенти, одређују се управо према оваквом виђењу публике, с тим што у њиховом случају одређење има (не вредносно, него дескриптивно) негативан предзнак.

Према различитим класификацијама *публика* може бити разврстана на посетиоце, заинтересоване, незаинтересоване и непријатељски расположене, на једноставну, масовну и дифузну, односно на активну, пасивну, принудну и не-публику.

Можемо рећи да је циљ *културне политике* у домену партиципације афирмација и повећање активне публике, активирање пасивне, подстицање интересовања код принудне публике и смањење броја не-публике, с тим што је јасно да се то не може постизати принудним или манипулативним средствима и не би смело да подстиче и генерише било коју врсту дискриминаторног става и предрасуда према било којој друштвеној групи, заснованих на социјалним, економским, образовним, културним или било којим другим критеријумима.

Иако то представља један од основних циљева *културне политике*, повећање и побољшање културне партиципације не може припадати само њеном домену, односно *културна политика* нема капацитет да сама дугорочно одговори на све изазове ове врсте, већ је то задатак који стоји пред свим институцијама система и друштвом у целини. Напредак на плану културне партиципације, другим речима, у великој мери зависи од општег друштвеног, политичког, институционалног, економског и културног миљеа и могло би се рећи да би сваки напредак на овом пољу могао бити знак и битног напретка у свим друштвеним и институционалним сферама, односно могао би бити његова последица, важан чинилац или чак мотиватор.

КУЛТУРНА ПОЛИТИКА (енг. *cultural policy*; фр. *politique culturelle*; рус. *культурная политика*)

Културна политика се најкраће може одредити као јавна политика у области културе, при чему јавну политику одређујемо као планску и систематску активност, односно плански и систематски одређен, вођен и усмераван след одлука, поступака и мера у циљу остваривања *јавног интереса* у одређеној области. Културна политика је дакле јавна, практична политика чији је циљ остваривање *јавног интереса* у области културе.

Другим речима, културну политику можемо одредити као јавну, практичну политику у области културе, којом руководе за то законски овлашћена управна тела и остварују одговарајуће установе, и која подразумева на плански и систематски, на основу истраживања, теоријског уопштавања и праксе осмишљен, спровођен и вреднован, и са институционалним *системом* усклађен, след *норми*, одлука и поступака у смеру остваривања препознатих *јавних интереса* у свом домену.

Практичну политику (енг. *policy*) треба разликовати од политике као једног од основних друштвено-историјских института, односно културног, друштвеног и институционалног контекста унутар ког се одвија политички процес и који је релативно трајан и стабилан (енгл. *politi*), као и од политике у ужем смислу речи (енгл. *politics*), која обједињује управљање институцијама и заједницама са јавним деловањем у којем се преламају интереси различитих носилаца друштвене моћи, односно којим се они распоређују и уређују. Практична политика је, у том смислу, усмерена не ка освајању и одржавању друштвене моћи и остваривању одређених партикуларних интереса и визија друштвеног и институционалног развоја, већ ка конкретним, мерљивим и остварљивим циљевима који су препознати као прихватљиви и корисни за све или већину становника једне земље или њеног дела.

Подразумева се да културна политика не може бити независне од политичке моћи и институционалног *система*, с обзиром на то да је формулишу, проглашавају и спроводе управна тела и институције законски овлашћене да то чине и да се спроводи унутар одређеног институционалног и правног оквира.

Дакле, иако тежи остварењу врло конкретних циљева које је и интересу свих или бар већине грађана, независно од њихових политичких и идеолошких уверења и идентитетских избора – и поред ослањања на опште *норме*, професионалне стандарде и искуства и међународну верификацију – културна политика се, као и свака јавна (практична) политика у основи уређује унутар институционалног *система* одређене државе. У том смислу, илузорно је веровати у могућност заснивања и разумевања културне политике и јавних политика уопште као независних и аутономних у односу на идеолошке доминанте и носиоце политичке и друштвене моћи.

Као што не може бити независна од политичких и идеолошких координата, од политичке праксе и *политичке културе* одређеног друштва и државе, културна политика се неминовно, поред све практичности и општости, осмишљава и спроводи унутар контекста конкретног друштва и конкретне културе.

Без обзира на бројност, развијеност и утицај међународних докумената, препорука, установа и сарадње у домену културних политика, контекст одвијања културне политике је и даље држава. Заснивање културне политике у текућим околностима, тако, мора уважавати чињеницу о *националним културама* као и даље актуелној историјској реалности, односно националном контексту у ком се и даље развијају културе, између осталих и европских народа, што суштински, макар и невољно, није оспорено ни у транснационалној идеологији Европске уније, заснованој на принципу „јединства у разноликости“.

Када кажемо да културна политика не може бити независна и формирати се и спроводити без узимања у обзир културе конкретног

друштва и државе, то подразумева да културна политика не може бити независна од одређеног историјски генерисаног *система* идеја и *вредности* који постоје у одређеној заједници, па тако ни од основних идентитетских питања њеног саморазумевања, самоодређења и самосвести. Конкретан културни контекст, схваћен на тај начин, не може бити без утицаја како на одређивање циљева, вредносних упоришта и критеријума вредновања, као ни на одређење *јавног интереса* од стране креатора и реализатора културне политике у једној држави.

Може се рећи да је културна политика у данашњем значењу појма настала у другој половини двадесетог века, када је култура препозната као посебна друштвена област подложна практичном уређивању, па тиме и као посебан ресор унутар државног *система*. Доносиоцима одлука су стога била неопходна истраживања на основу којих би могли да доносе одлуке, проглашавају мере и формирају планове. То се није могло постићи без јасног одређења предмета деловања културне политике, као и без извесног вредносног оквира, уз помоћ ког надлежни формирају критеријуме за доношење одлука, планирање и вредновање.

Као вредносни неупитно од почетка се постављала област очувања *културног наслеђа*, као и *културне партиципације*, а касније све више *културне разноликости* и *међународних културних односа*, укључујући и важност културе за образовање и васпитање грађана. Дакле, очување и афирмација *културног наслеђа* и учешће што већег броја грађана у култури су постављани као неспорно легитимне и пожељне вредности, које могу бити предмет практичног уређивања, да би се касније томе прикључило и идентитетско схватање културе, односно њена улога како у очувању *културне разноликости* света и сваке поједине државе и заједнице, тако и у међународној репрезентацији *идентитета* државе и народа. Увиђање економских потенцијала културних делатности и развој *креативних индустрија*, културну политику су све више усмеравали ка вредновању *културног развоја*, односно улози културе у друштвеном и економском

развоју, док је увиђање културе као инструмента „меке моћи“ довело до високог вредновања *културне дипломатије* и безбедносног аспекта културе (в. *безбедност*).

У практичном и методолошком смислу културна политика се паралелно развијала као практична политика оријентисана на чињенице и као оријентисана на *вредности*, при чему оријентацију ка *вредностима* можемо разврстати на ону усмерену ка културним *вредностима* у ужем смислу речи (партиципација, разноликост, улога културе у интеграцији и хомогенизацији становништва, смањењу конфликтности и слично) и ка заштити, очувању и афирмацији културних *идентитета*, као историјски генерисаних идејно-вредносних упоришта, који опет могу бити традиционални (национални, етнички, верски) и грађански (родни, класни и слично).

Када је у питању предмет културне политике, то свакако није култура у општем смислу, већ култура у идентитетском, а посебно институционалном смислу (в. *култура*). Сам појам *идентитета* са становишта културне политике и *културне дипломатије* не подразумева изузимање из комуникационе ситуације, него заправо упућује на адресата једног од полова комуникационог процеса, односно потребу одређеног културно-политичког субјекта да себе дефинише као јединственог и појединачног актера у *комуникацији* са другим културно-политичким субјектима, чије су јединство и појединачност одређени у складу са истим критеријумима, односно да се, у унутрашњем контексту, постави као актер у унутарсистемској комуникацији на нивоу односа *система* и подсистема, који могу бити појединци или групе различитих идентитетских самоодређења. *Идентитет* једне државе и у унутрашњим и у међународним односима у основи јесте једна културно-политичка реалност: он није само производ или основа културе одређене као историјски генерисани *систем* уверења и *вредности*, него је темељно посредован институционалним *системом* одређене државе.

Адресат у унутрашњој и међународној комуникацији није, дакле, примарно *идентитет* или култура једне земље или једног народа/нације као таквих, нити је сасвим независан од њих, већ произилази из одређених, институционално процесуираних, политичких одлука, циљева и визија. Носиоци легитимне власти унутар постојећег институционалног *система* одређују, формулишу и спроводе културну политику, при чему се она не односи на општи него на идентитетски и институционални појам културе, односно пре свега на *националну културу* и *систем* културе.

У одређивању *јавног интереса* у оквирима културне политике полази се од истраживања текућег стања у култури, пре свега у домену истраживање културних ресурса, односно ресурса *система* културе и *културне партиципације*, која укључује и истраживање потреба, навика и интересовања грађана. Односно, у одређивању *јавног интереса* мора се имати на уму што објективнија и прецизнија рецепција тренутног стања у култури, а која пре свега обухвата организационе, економске и људске ресурсе којим располаже *систем* културе једне земље, као и *културну партиципацију*, односно истраживање реалног стања учешћа грађана у културном животу, као и њихових ставова о томе како би то учешће и тај културни живот требало да изгледају, односно какво би требало да буде њихово учешће у томе.

Креатори културне политике морају имати на уму и широк спектар истраживања из области демографије, социјалне структуре становништва, ефеката правних и економских мера на целину друштвеног живота, као и истраживања из других области, попут безбедносне или здравствене културе и слично. Даљи ток истраживања подразумева анализу добијених резултата, као и различите компаративне студије, које се тичу како поређења са резултатима ранијих истраживања, тако и искуства других земаља.

У склопу националне *стратегије* у домену културне политике треба организовати одређена и конкретна истраживања, која ће у највећој мери

одговарати циљевима такве *стратегије*. Доносилац културне политике, дакле, мора да унапред зна која су му истраживања тачно потребна, како би на најбољи начин поставио стратешке циљеве.

Иако се нека истраживања у култури обављају у мањој или већој мери редовно, стратешки приступ културној политици подразумева и систематски приступ истраживањима, који ће јасно одредити која истраживања недостају или их треба обновити, као и на који начин ће њихови резултати добити оперативну вредност са становишта културне политике.

Када је у питању вредносни аспект културне политике, ту је проблем истраживања најкомплекснији. Креатори културне политике свакако морају имати на уму истраживања из историје, антропологије, етнологије и других области које прецизније одређују културне токове, традиције и обрасце који превладавају у једном народу, али не занемарујући, наравно, ни савремено стање, одређено кроз истраживања *културне партиципације*, али и она из области социологије, економије и других дисциплина. У том смислу, вредносни параметри културне политике одређују се укрштањем наслеђених вредносних образаца и форми са актуелним стањем у култури, као и друштву и држави у целини, узимајући у обзир и *културну разноликост* државе.

Као централна вредносна питања културне политике можемо сматрати питања *идентитета*, односно културне самосвести, која су најуже повезана са питањима *културног памћења* и репрезентације, односно (само)представљања одређене културе на међународном плану. Такође, у важна вредносна питања сврставамо и она која се тичу квалитета живота и благостања грађана у најширем смислу, у чему култура има изузетно важну улогу.

Веома је важно не одвајати и не супротстављати поимање *вредности* које се тиче културне самосвести (*идентитета*) и онога које се тиче квалитета живота, јер развијенија културна самосвест одређене заједнице

неспорно утиче на њену бољу унутрашњу интеграцију и кохезију њених чланова, доприноси друштвеној хармонизацији и подстиче колективно и индивидуално *стваралаштво*, што има импликације на општи развој друштва, укључујући и економски, а што се непосредно тиче квалитета живота и благостања грађана. При томе не треба занемарити ни безбедносне аспекте јачања *идентитета*, и на унутрашњем и на спољашњем плану, као и значај *идентитета* за повезивање са припадницима одређеног народа који живе ван матичне државе, што је легитиман део културне политике, истовремено усмерен на сарадњу са државама у којима живе припадници дијаспоре, успостављањем билатералне сарадње, тако и непосредним повезивањем са припадницима свог народа у тим земљама и афирмацијом њиховог *културног наслеђа* и *културног стваралаштва*.

Истраживање културне самосвести (*идентитета*) захтева интердисциплинарни приступ, а узимајући у обзир да би културна самосвест могла да буде постављена као основ за критеријум вредновања производа и делатности од *јавног интереса*, она не сме бити једнострано, уско и репресивно одређена, али ни до крајности релативизирана, већ мора садржати и извесна позитивна и афирмативна одређења.

То истраживање усмерено је подједнако на разумевање садашње ситуације у друштву и култури, реалних и конкретних потреба, интересовања, навика и могућности појединаца и група, као и на разумевање културне *традиције* и њеног спознајног, меморијског, симболичког и институционалног континуитета и наслеђа. Такво истраживање потребно је ради уочавања конкретних проблема и могућих начина њиховог решавања, као и за одређивање и антиципирање циљева и жељених исхода.

Културна политика има три аспекта у којима остварује своје циљеве, односно циљеве од јавног интереса у свом домену: 1) планско-стратешки, 2) економски и 3) правно-институционални.

Културна политика, као и свака јавна практична политика усмерена ка остваривању конкретних циљева, по себи подразумева плански приступ, у тој мери да се може рећи како су јавна политика и стратешко планирање практично синоними (в. *стратегија*).

Економски аспект сачињавају економски инструменти културне политике, односно остваривања *јавног интереса* у култури. Овај вид уређивања *јавног интереса* привлачи највећу пажњу јавности и готово се поистовећује са јавним уређивањем као таквим. Он, наравно, не може бити независан од правно-институционалног оквира, па ни од те врсте инструмената културне политике, као ни од планског система и инструмената и општих идејно-вредносних координата и политичко-идеолошких опредељења државних власти.

Питање шта је то шта треба финансирати јавним средствима у име *јавног интереса* у суштинском смислу проистиче из одређене идеје о односу државе и друштва према култури као ресурсу, из идеје о њеном месту, улози и *вредности* у држави и у друштву.

Правно-институционалним инструментима могу бити уређивани различити облици економске подршке и подстицаја културном *стваралаштву* и делатности, па поред директних финансијских издвајања то могу бити и фискалне мере подстицајне за економску подршку култури, креирање миљеа за лакше, фискално и административно растерећеније пословање у овој области, али сви они директно или индиректно зависе од буџетског система и квалитативних и квантитативних пројекција потенцијалних ванбуџетских давања у ове сврхе.

Економским инструментима не уређује се само делатност јавних установа, већ и самостална уметничка делатност, делатност организација цивилног друштва и приватног сектора, на основу става да нису само јавне установе те које остварују *јавни интерес* у култури, односно да оне немају монопол на остваривање, па и на саму перцепцију *јавног интереса*.

Могло би се поједностављено рећи да су јавне установе у принципу у обавези да својом делатношћу остварују препознати и прокламовани *јавни интерес*, односно да усмерено делују у смеру његовог остваривања, док остали облици културних делатности то не морају обавезно да чине, с тим што ће то имати импликације на степен подршке које ће такве делатности имати од стране државних органа, тела и установа. По правилу, држава би јавним средствима требало да подржава и подстиче само оне производе и делатности за које на основу прецизних и прокламованих критеријума препознају да су у складу са *јавним интересом*. То и јесте најконкретнији и најмерљивији, али и потенцијално најпроблематичнији, исход културне политике, односно уређивања *јавног интереса*. Финансирање, као и економски аспект културне политике, наравно, не може бити њен циљ, али је вероватно највидљивији и најнефективнији вид подршке и подстицања културног *стваралаштва* и деловања, односно подршке и подстицања развоја културе у целини.

Својом културним политиком држава може подржавати и подстицати културно *стваралаштво* и делатност за које процени да је од *јавног интереса*, док за оне које то нису може не подржавати, али не и дестимулисати, и може их дестимулисати, ако сматра да су противни *јавном интересу*, с тим да би принцип јачања одређених *вредности* увек требало претпоставити забрањивању неких других. Овде се у начелу ради о проблему вредновања, који се тиче разграничења између онога што у култури представља *јавни интерес*, самим тим подложен јавно-институционалној регулацији, од онога што се сматра легитимним културним изразом али није препознато као *јавни интерес*, или онога што би у култури могло бити препознато као противно *јавном интересу*. Подразумева се да држава већ у процесу осмишљавања одређених мера и доношења одлука треба да оствари широку *комуникацију* са свим заинтересованим актерима, али државни органи задржавају политички

легитимисано и законски дефинисано право (и одговорност) за доношење коначних одлука и њихову реализацију.

Овде је веома важно критеријуме вредновања јавног интереса не поистоветити са идеолошким, партијским или интересно-групашким, као и пронаћи начине да њихова конкретна примена буде колико је год могуће независна од утицаја који би валидност самих критеријума или механизма њиховог спровођења довела у питање. Критеријуми вредновања треба да буду засновани на целовитом сагледавању културне продукције и њеном озбиљном промишљању, како неки изражајни и продукциони облици не би били априори искључени из домена *јавног интереса*, пре свега када су у питању производи и делатности из домена или домена блиским маргиналним или популарним културним формама.

У економске инструменте од *јавног интереса* спада и стварање повољније климе за приватни сектор и предузетништво у култури, чак и када одређени производи тог деловања нису препознати као производи од *јавног интереса*, што у принципу важи и за делатност организација цивилног друштва. Такође, држава не мора обавезно да ускрати финансијску подршку тржишно потенцијално исплативим производима, уколико процени да је постојање тог типа продукције од *јавног интереса*.

Ни питање економског приступа *културном наслеђу* није неproblemатично и такође се тиче критеријума вредновања и начина културне активације наслеђа, с тим да се сложеност питања увећава када говоримо о финансирању савременог уметничког *стваралаштва* или шире схваћене области културе. На том питању се можда најочигледније види дихотомичност између економске и културне *вредности*, која је у основи може бити схваћена као главни проблем културне политике у целини.

Културно наслеђе свакако може имати економску вредност, као употребну и неупотребну, може подстицати локални и општи економски и друштвени развој, као и културну *вредност* чији су саставни делови естетска, духовна, друштвена, историјска, симболичка, аутентичка и

позициона вредност. Ипак, како је већ поменуто, *културно наслеђе* није нешто подразумевано и унапред дато, него нешто што се осмишљава у ширем културном, историјском и друштвеном контексту, са чим је усклађено и питање како културног, тако и економског вредновања, а које почива на одређеном виђењу *јавног интереса*.

Следеће по сложености представља питање економског уређења *културне партиципације* и *културне разноликости*, док свакако најсложеније питање представља економско уређење савременог *стваралаштва* и *креативних индустрија*. Питање критеријума вредновања са становишта *јавног интереса* на неки начин јесте најосетљивије питање културне политике као такве и њен највећи задатак, а који се тиче усаглашавања „мерљивости“ (квантитет) исхода економског вредновања и „немерљивости“ (квалитет) исхода вредновања из домена културних *вредности*.

У овом случају највидљивије је колико економски аспект, његова примена и донети зависе од осталих аспеката остваривања *јавног интереса*, и до које мере је прожет оним што смо означили идејно-вредносним мета-аспектом. Иако најконкретнији, најпрактичнији и најмерљивији, економски аспект, односно инструменти којима се служи, представља највидљивији појавни облик сваке културне политике и неки начин је репрезентује као целину, због чега је од кључне важности његово прецизно и системско повезивање са свим другим аспектима културне политике, а пре свега са прецизно дефинисаним *јавним интересом* у култури, а који треба да буде интегрисан са целовитим идејно-вредносним опредељењима на државном нивоу, правно-институционалним *системом* и целином економског *система*, укључујући посебно буџетски.

Како културна политика није независна од целине државног *система*, она мора бити регулисана (уређена) на основу и у оквиру правно-институционалног *система* државе, нормативном регулацијом (уређивањем) спроведеном кроз законска, подзаконска и нормативна акта

донесена на основу легалне процедуре од стране легитимних државних власти, односно надлежних органа управе и установа.

Са становишта културне политике, правни акти дају општи институционални оквир и ресорни идентитет овом виду јавне политике, који обухвата и оквир могуће сарадње са другим ресорима у држави и свим другим актерима у земљи и иностранству. Правни оквир никад није апстракција неповезана са стратешким опредељењима државе, и подразумева политичку вољу и рецепцију државног интереса, као и одређени идеолошки и идејно-вредносни оквир и активну рецепцију међународног контекста. С правом се истиче међузависност правне и економске сфере уопште, па тако и у сфери јавних политика, јер нити економске мере могу бити доношене и реализоване произвољно и изван правног регулаторног поретка, нити правни акти могу бити апстрактне пројекције независне од економског поретка, околности и могућности. Такође, правни оквир мора бити усклађен са стратешком визијом за коју су се определили доносиоци одлука у области културе.

Правни *систем* није независан од идејно-вредносних основа једног друштва, али се у савременој држави ипак разликује од система обичајности и мора се разликовати и од појма и праксе владајуће идеологије, задржавајући одређени степен апстрактности (формалности), универзалности (опште применљивости, једнакоправности) и институционализације (процедуралности) које није конститутиван за сферу обичајности, укључујући ту и морално-етичку нормативност.

Добри и ефикасни закони сами по себи спадају у домен *јавног интереса* у свакој држави и друштву, дакле креирање и усвајање оптималног правног акта може се назвати *јавним интересом* по себи. Закон, како је речено, није потпуна апстракција и он, као и сама намера да се он донесе и усвоји, укључује извесне идејно-вредносне компоненте. У том смислу се може рећи да правни акт није ту само да штити права и интересе грађана, већ неминовно промовише и подстиче извесне *вредности*, па и

замисли о уређењу друштвеног живота који почивају на тим *вредностима*. Правни акти креирају оквир за остваривање *јавног интереса* и потенцијално маркирају области или назначавају исходе за које законодавац сматра да су од *јавног интереса*.

Када је културна политика у питању, то је посебно важно, јер практично уређивање културе као *система* не може бити независно од одређеног вредносног оквира. При томе треба имати на уму да на уређивање културе не утичу само правна акта из домена културе, него и општа правна акта и она која припадају другим ресорима, што обавезно треба имати на уму при конципирању и доношењу свих докумената ове врсте. Општи законски акти и акти из надлежности других ресора треба да имају у виду културу, као што и закони из ресора културе треба да имају на уму општи законски оквир и законе из других сектора, а који могу имати импликације на регулацију (уређивање) културе. Развијена правна свест актера у култури подразумева осећај за јединство *система* и међузависност његових елемената, као и неопходност да се *систем*, као и његове измене и трансформације, морају заснивати на чврстим правним темељима, а евентуално уочени појединачни проблеми сагледати из угла *система* у целини, односно сагледати њихову зависност од проблема системске природе.

Може се рећи да правно-институционални *систем* представља основ структуре, „костур“ сваког другог *система*, *систем* (унутар) *система*, односно да је сваки друштвени и државни *систем*, па и *систем* културе, у највећој мери структурисан правно-институционалним формама, односно својом правно-институционалном компонентом, без које се не може ни говорити о постајању било ког друштвеног и државног *система*.

Правни документи и чиновни јесу одговор на друштвене промене, тенденције, развојне амплитуде, али су подједнако и инструмент њиховог остваривања. Наравно, правно-регулаторни инструменти нису једини инструменти у имплементацији јавне политике и остварењу њоме

прокламованог *јавног интереса*, подразумевајући узимање у обзир сазнања и ставова струке и интересе свих заинтересованих актера, а пре свега оних надлежних за примену закона и оних чија делатност представља предмет закона.

Поред наведена три аспекта у којима културна политика остварује своје циљеве, издвојили смо и осам оквира или области у којима се остварују циљеви од *јавног интереса* у култури, као циљеви културне политике као практичне политике у области културе: 1) државни престиж и културни *идентитет*, 2) друштвена кохезија и интеграција, 3) друштвени и економски развој, 4) заштита, интерпретација и представљање *културног наслеђа*, 5) *културна партиципација*, 6) *културна разноликост*, 7) државни и *национални интерес* и 8) извесне друштвене и културне вредности или специфични циљеви који се могу разликовати од земље до земље и чије је култура репрезент, аналог или средство легитимизације.

Наведени оквири или области могу да послуже као оријентир за истраживање, формулисање и планирање које полази од препознатог *јавног интереса* у домену културе и у себе могу укључити уједно квалитативну и квантитативну, односно чињеничну и вредносну усмереност културне политике, као и сва три наведена аспекта културне политике: планско-стратешки, економски и правно-институционални.

Ради лакше оријентације, оквири или области културног *идентитета* и државног престижа и *националног интереса* могу да се сведу на једну групу у којој се *јавни интерес* осмишљава и вреднује пре свега критеријумима доприноса културној самосвести (в. *идентитет*), *културно наслеђе* и развој (в. *културни развој*) можемо сврстати у другу групу у којој се датим идејно-вредносним полазиштима придаје развојни карактер, односно *јавни интерес* осмишљава из перспективе развојности, док би у трећу групу могле да буду сврстане области друштвене кохезије и интеграције, *културне партиципације* и *културне разноликости*, као области непосредне примене и истовремено генерисања начелних и

развојних поставки из прве групе, где се у највећој мери примењује критеријум рецепције.

У том смислу, унутар свих наведених области, на сваки културни производ и делатност може се применити критеријум који полази од а) културне самосвести, односно конкретног уобличења одређеног идејно-вредносног програма усклађеног са *културним наслеђем* и *идентитетом* и основним стратешким опредељењима државе, затим б) развојности, као вредновања степена ефеката примене постављених идејно-вредносних начела и, најзад, в) рецепције, као ефеката предложених мера на конкретне адресате, пре свега грађане, институционалне и друге субјекте у међународним односима и припаднике свог народа у иностранству.

Такође, наведене оквире могуће је класификовати према принципу односа циљева и средстава, где би, на пример, оквир државног престижа био осмишљен као циљ чија средства могу бити формулисање *националног интереса*, афирмација културног *идентитета* и друштвени и економски развој, док би циљу друштвене кохезије и интеграције био подржан средствима партиципативности и разноликости, с тим што би питање културног *идентитета*, наслеђа и развоја партиципирало у оба циља или би могло водити ка формулисању других циљева или другачије класификацијске схеме. Или бисмо, следећи предлоге из претходног пасуса, као циљеве могли означити критеријуме афирмације културне самосвести, развојности и рецептивности, који би били подржани осталим наведеним оквирима са функцијом средстава, уз подразумевајућа прожимања и преплитања.

Када је у питању вредновање културних производа и делатности усмерено ка заштити и афирмацији *јавног интереса*, културна политика у основи, макар и имплицитно, полази од покушаја да одговори на питање о томе шта је смисао културе са становишта њеног практичног уређивања (идеја културе) и шта је то што представља културну *вредност*, односно

који видови и сегменти културе поседују *вредност* која би могла да буде темељ за одређивање јавног интереса (*вредност* културе).

Културне политике идеју и *вредност* културе углавном сагледавају са становишта њене улоге у 1) идентитетској рефлексији и интеграцији, 2) друштвеној хомогенизацији у смеру превладавања друштвене конфликтности и поспешивања дијалога и сарадње, 3) подстицању разноликости уз очување јединства институционалног и културног простора државе, као и 4) доприноса друштвеном и економском развоју и 5) благостању појединаца. При овоме се културне политике углавном разликују по приоритетима и нагласцима у овим доменима, као и облицима и начинима њихове институционализације, што у многоме зависи од разлике између институционалних *система* и њихових идејно-вредносних полазишта, укоренењених у културним *традицијама* и развојним околностима.

На тај начин, основни проблем практичног уређивања *јавног интереса* у култури, а самим тим и културне политике, јесте који то облици, видови и сегменти културе одговарају идеји културе и поседују *вредности* које би биле значајне за одређивање *јавног интереса* и самим тим подложни процесу његовог уређивања. Овде се најпре има у виду потреба за разграничењем и вредновањем наслеђеног и великим делом легитимизованог и институционализованог односа између такозване *високе* и других облика културе, попут *масовне, популарне, народне, поткултуре* и других. Ово је од највеће могуће важности у пракси уређивања *јавног интереса*, како на нормативном и планском, тако и, у јавности највидљивијем и најосетљивијем, финансијском нивоу.

Висока култура је у теорији одавно изгубила подразумевајуће значење, обухват и статус, схваћена као конструкт генерисан у историјском току европске цивилизације новог века. *Висока култура* се у том смислу може схватити као доминантна култура, односно култура доминантног друштвеног слоја, којом је придат нормативни статус на нивоу *националних*

култура, али и са претензијом на универзалност. Криза *високе културе* у двадесетом веку, праћена успоном *масовне* и *популарне* и ревалоризацијом вредновања *народне културе*, обележена је такође контроверзама, пре свега око питања колико су ове, раније схватане као ненормативне форме културе тек ново оруђе у рукама владајућих слојева, а колико оне имају друштвено ослобађајући и еманципаторски потенцијал, што је код критички оријентисаних аутора у прошлом веку требало да буде битно обележје истинске културе.

Промена оријентације у истраживању друштвених процеса од социоекономског, односно класног до вредносно-идентитетског приступа друштвеном раслојавању, омогућило је да се *популарна* и *народна култура*, па донекле и *масовна*, посматрају као легитимни идентитетски избори, односно изрази одређених облика колективног саморазумевања и самосвести. *Масовна култура*, као поље индустријске репродукције често се супротставља *популарној*, која поседује елементе активног и селективног односа прималаца према понуђеним садржајима, односно њихове релативно рефлексивне и вредносно усмерене рецепције, која од прихваћених и усвојених садржаја тражи релевантност, задовољство и учешће, односно продуктивност. На тај начин могуће је говорити о друштвеној функцији *популарне културе* која није сведена само на контролу и доминацију, него – речима критички усмерених приступа – има и потенцијал друштвеног ослобађања, еманципације и отпора, или макар реалног увећања разноликости и слободе културног израза, као предуслова *демократизације културе*, па и демократизације друштва у целини. Такође, *масовну културу* можемо сматрати фонемном другачијег реда у односу на популарну, као производ или културну манифестацију масовног друштва, док би појам *популарне културе* био претежно рецептивно оријентисан, подразумевајући културне производе и делатности намењене широкој публици, уз коришћење одређених комуникационих кодова, технолошке репродуктивности и медијског посредовања.

У културној политици као јавној политици у области културе, требало би поћи од реалности постојања форми *популарне, масовне и народне културе* и размотрити их са становишта остваривања циљева од *јавног интереса*. Иако је заинтересована за резултате теоријских истраживања, свака јавна политика има у првом реду практичне циљеве, односно практичне начине да се остваре циљеви који су у сладу са препознатим и прокламованим *јавним интересом*, али и усаглашени са *националним интересом* и концептом *стратешке културе* и националном стратегијом развоја, уколико их одређене држава поседује.

Ако размотримо наведене оквире остваривања *јавног интереса* у култури приметимо да ће се мало која држава, прокламовано или не, одрећи потенцијала *популарне културе* у међународној репрезентацији сопствене културе и културног *идентитета* и „мекој моћи“, као њених економских, а тиме и друштвено развојних потенцијала. Не само *народна*, него и *популарна култура* поседују потенцијал подршке *културној разноликости* различитих друштвених категорија, укључујући и мањине, а самим тим и шире друштвене партиципативности, не само у посредовању садржаја *високе културе* (не чему би било погрешно инсистирати), него и у подстицању њихове културне продуктивности и учешћа. *Културно наслеђе* такође може бити посредовано, популарисано и рефлектовано средствима *популарне културе*, чиме добија улогу како у међународној репрезентацији, тако и идентитетској и друштвеној интеграцији и кохезији.

Са становишта културне политике *народна култура* треба да буде подстицана као израз националног *идентитета* и *идентитета* мањина, у сврху подстицања *културне разноликости* и партиципативности и заштите *културног наслеђа*, као и репрезентације *културног идентитета* на међународном плану. Када је *народна култура* у питању, културна политика треба да ради на подстицању и професионалног и уметничког *стваралаштва*, као и заштити *културног наслеђа*, дајући важно место рецептивности понуђених садржаја, као и квалитету њихове реализације.

Поткултура и *контракултура*, од којих прва обухвата друштвене групе које се дистанцирају или битно разликују од доминантног или доминантних културних образаца у једном друштву, а друга оне које те обрасце одбацују или им се оштро супротстављају, могу се посматрати са становишта *културне разноликости* и *културне партиципације*, с обзиром на то да, без обзира на своју „измештену“ позицију, припадају пољу културе и културног *стваралаштва* једне земље. Са становишта културне политике оне не треба да буду априорно негиране или дискриминисане, као легитимни изрази алтернативног приступа културним *вредностима* и праксама, који увећавају потенцијал друштвеног дијалога.

Када је *популарна култура* у питању, држава има интерес да утиче на формирање услова повољних за предузетништво и друге елементе потребне за развој *популарне културе*. Што се тиче подстицајних мера, у распону од пореских олакшица до директних или индиректних буџетских издвајања, оне треба да буду усмерене искључиво према производима и делатностима које остварују конкретне, пре свега вредносно усмерене циљеве од *јавног интереса*.

Једина добит који *масовна култура* може да очекује од државе јесте стварање повољног окружења за предузетништво, што важи и за све друге области производње и дистрибуције. С обзиром на често флуидну разлику између *масовне* и *популарне културе*, ово питање треба врло озбиљно третирати, јер би се могло рећи да сваки масовни производ из домена културе може да постане део *популарне културе* уколико (продуктивно, а не само декларативно) остварује неку од неспорних културних *вредности*, унутар било ког од наведених оквира одређивања *јавног интереса*.

У приступу културне политике питањима уређења садржаја који припадају *популарној култури*, посебно треба избегавати идеологизацију и економизацију, подржавајући производе који имају потенцијал реалне партиципативности, засноване на одређеним културним *традицијама*,

потребама и интересовањима грађана и *вредностима* које афирмишу *културну разноликост*, учешће и друштвену интеграцију.

Културна политика са становишта *јавног интереса*, интегрисана са националном *стратегијом* развоја, *националним интересом* и *стратешком културом*, не би требало априорно да искључи ниједан облик културне производње, делатности и рецепције, уколико би он могао да послужи остваривању циљева повољних за државу и њене грађане.

Културна политика, у складу са својом усмереношћу на *јавни интерес* и са позитивним законодавством, не само да узима у обзир и подржава, него и активно подстиче и афирмише слободу и разноликост *стваралаштва* и деловања у култури, као и истраживања и различите приступе у вредновању и у тумачењу одређених културних слојева и феномена, док се сама мора руководити донекле прагматичнијим и оперативним одређењима, не занемарујући, наравно, њихов вредносни или проблемски потенцијал.

У том смислу, у одговору на питање шта је предмет одређивања *јавног интереса*, дакле који то видови културе подлежу практичном уређивању у домену културне политике, треба поћи не од различитих дефиниција културног поља, него од стратешких опредељења и циљева културне политике. На тај начин, у предмет културне политике спада све што одређеном и конкретном културном политиком може бити препознато као оно што је од помоћи остваривању *јавног интереса*, односно кључних циљева културне политике заснованим на одређеним идејно-вредносним претпоставкама.

Културна политика не сужава поље културе, не укида и не ограничава разноврсност и динамику културног стваралаштва и деловања, али у своју оптику, дакле у предмет свог деловања (уређивања), укључује производе и сегменте културног *стваралаштва* и деловања који задовољавају бар неке од критеријума одређених културном политиком, а који припадају доменима: 1) афирмације културне самосвести и међународне репрезентације, 2) друштвене кохезије и интеграције, 3) културне

партиципативности, разноликости и рецепције, 4) друштвеног и економског развоја, 5) благостања и хармоничног развоја личности.

Сведеније, и на овај начин се враћамо на понуђену класификацију, према којој се на сваки културни производ и делатност може применити критеријум који полази од 1) културне самосвести, односно конкретног уобличења одређеног идејно-вредносног програма усклађеног са културним наслеђем и *идентитетом* и основним стратешким опредељењима државе, затим 2) развојности, као вредновања степена ефеката примене постављених идејно-вредносних начела и, најзад, 3) рецепције, као ефеката предложених мера на конкретне адресате, пре свега грађане једне државе, институционалне и друге субјекте у међународним односима и припаднике сопственог народа у иностранству.

У оквиру интегрисаног приступа који полази од стратешки одређеног *националног интереса* и *стратешке културе*, циљеви културне политике у општем смислу афирмишу улогу културе у 1) побољшању међународне позиције и препознатљивости наше државе и народа у свету, 2) осигуравању унутрашње и спољашње безбедности и стабилности државе и интегрисаности друштва и 3) унапређењу благостања и квалитета живота сваког грађанина.

Оваква категоризација донекле одговара класичном поставкама теорије *националног интереса*, који подразумевају тежњу за очувањем самосталности (суверенитета), безбедности и услова за развој државе и народа, уз проширено разумевање треће категорије, која у развојности инсистира пре на друштвеним и вредносним него економским параметрима, наглашавајући неопходност рада на друштвеној интеграцији и брзи о благостању сваког појединца.

КУЛТУРНА РАЗНОЛИКОСТ (енг. *cultural diversity*; фр. *diversité culturelle*; рус. *культурное разнообразие*)

Културна разноликост подразумева истовремено постојање више различитих историјски генерисаних и културно и друштвено конституисаних идентитета у одређеној држави, друштву или на нивоу целог човечанства.

Културна разноликост, поред *културне партиципације*, са којом се често функционално преплиће, представља један од основних појмова *културне политике*. За *културну политику* питање разноликости је од великог значаја са становишта очувања *културног наслеђа*, посебно ако се ради о наслеђу заједница које нису доминантне и већинске у одређеној држави или на одређеној територији. Такође, важан задатак *културне политике* није само очување *културног наслеђа* сваке идентитетске заједнице, него и стварање услова за њихову коегзистенцију, прожимање и интеграцију у институционални *систем*, а у пракси већине савремених *културних политика* и афирмација самог принципа разноликости као *вредности* по себи.

Концепт културне разноликости или разноврсности има неколико извора, од истраживања из домена антропологије и социологије која су указала на вредност такозваних примитивних култура и културних израза друштвено маргинализованих група, преко тежње за планским очувањем, поред биолошке и геолошке, и културне разноврсности (диверзитета) пред опасношћу трајног и неповратног ишчежавања многих његових аутохтоних и аутентичних облика, ширења идеја мултикултурализма и интеркултурализма у академским и активистичким круговима, до покушаја превладавања изазова које процеси *глобализације* доносе партикуларним културама и *идентитетима*.

Треба имати на уму да данашњи концепт културне разноликости умногоме дугује настојањима креатора Европске Уније да дефинишу оквире заједничког европског *идентитета*, који би био одржив и легитиман као такав, али без брисања, негирања и искључивања националних и локалних облика *идентитета*. Документи Европске Уније њен интегративни пројекат одређују као јединство у разноликости, не негирајући националне *идентитете* и суверенитете на пољу идентитетске политике, али апелујући на споне које европске народе и културе повезује у целину која не би била мотивисана само економски, као и на националне државе да поштују принцип идентитетске плуралности у сопственим границама.

Културна разноликост временом добија интегративни, холистички карактер, који обједињује *културну партиципацију*, одрживи развој и међународну сарадњу, биосферу, социосферу и идеосферу и постаје нека врста метаидеолошке платформе и извор целокупног друштвеног, културног и цивилизацијског развоја, који потискује до скорог превладавајуће идеје које *културни развој* повезују, па и поистовећују, са појмовима демократије и демократизације. Оваква идентификација демократије са културном разноликошћу по моделу мултикултурализма између осталог води наглашавању заштите пре колективних мањинских идентитета него грађана као појединаца, што носи бројне изазове.

Културна разноликост се, с једне стране, тиче *културног наслеђа* и захтева за његовим не само очувањем и заштитом него о интерпретацијом и репрезентацијом која одражава разноликост објеката *културног наслеђа* на одређеној територији и унутар одређене државе, без било какве врсте дискриминације, предрасуда или контекстуализације која би априорно ишла на штету вредновања одређеног сегмента *културног наслеђа*, због његове идентитетске припадности, препознатљивости или функције. Културна разноликост, затим, обухвата и живе облике разноврсности културних *идентитета* и израза који могу имати национално, етничко, верско, регионално, језичко, социјално-економско, генерацијско, родно, идеолошко

или неко друго порекло, као и разноврсност културних стилова и израза појединаца, независно од њихове припадности мањинским или већинским идентитетским групацијама. Разноликост је, дакле, намењена очувању *културног наслеђа* које представља историјски траг постојања живих, као и ишчезлих заједница, мањинских или већинских, као и подстицању и унапређењу живог стваралачког деловања свих идентитетских група и појединаца. Она тиме обухвата вредности очувања *културног памћења* и диверзитета, колективних слобода и права свих идентитетских група и једном друштву, културне сарадње, размене и солидарности на међународном нивоу, али и права и слобода појединаца, било као произвођача или потрошача у домену културе. Подразумева се да разноликост треба да има свој одраз и препознатљивост и у институцијама, не само представничким, као и у доменима јавне сфере подложним јавном уређивању.

Концепт културне разноликости веома зависи од политичког и идеолошког контекста, није подразумевајући и једнозначан и може бити посматран и изван контекста мултикултурализма, као ипак само једног од начина решавања и уређивања питања културне и идентитетске плуралности. Антиномичност, па и сукоб, између „либералног универзализма“, који наглашава плуралност индивидуалних животних стилова, планова и избора и „мултикултурализма“, која наглашава плуралност идентитета партикуларних заједница, веома је важна за разумевање појма културне разноликости и његове генезе, али о културној разноликости можемо говорити и у друштвима која нису окусила овакву дихотомичност карактеристичну за историјски ток Запада или им је таква супротстављеност споља наметнута. Концепт разноликости унеколико представља противтежу интегративним и унификујућим концептима нације, с једне, и *глобализације*, с друге стране, иако се не може рећи да су како нација тако ни *глобализација* искључиво интегративни и унификујући

феномени, већ у себе уписују различите структурне, динамичке и развојне облике плуралности, па и конфликтности.

У данашње време растуће кризе западног (транс)идеолошког модела, пројекта либералне *глобализације* и стварања реалне мултиполарности, кључно питање је на који начин ће у појединачним државама бити институционализован проблем идентитетске интеграције на државно-националном нивоу, односно институционално регулисано питање односа мањинских и већинских *идентитета*, интегралности и плурализма, које постоји у сваком друштву, у свакој држави и култури. Треба поменути да концепт идентитетског интервенционизма, као легитимизовања глобалног надзора над правима такозваних нетрадиционалних мањина, у великом броју случајева представља оруђе за остваривање партикуларних интереса извесних државних или недржавних центара моћи, док реторика држава које заступају концепт традиционалног плурализма, а заправо фактичког стања етно-религијске (етно-културне) разноврсности у сопственим државама и друштвима, често заобилази питање реалног стања слобода и права појединачних идентитетских, било колективних било индивидуалних, јединица. Укратко, појам културне разноликости из угла *културне политике* више не може бити разматран само са становишта одређеног политичког пројекта, европског или глобалног, нити, у случајевима наглашеног традиционално схватаног плурализма (разноврсности етно-религијских или етно-културних актера) може бити препуштен саморегулацији и бирократији, већ се мора трагати за ефикасним начинима практичног уређивања *културне политике* у овој области, која би пратила динамику крупних промена на међународном плану.

Будући да се појединачни *идентитети* сматрају заштићеним општим законским актима и друштвено-моралним нормама, они са становишта *културне политике* пре потпадају под област *културне партиципације*, док се појам културне разноликости углавном примењује на препознавање, истраживање, очување, заштиту и афирмацију колективних идентитетских

форми. Колективни *идентитети* у сваком друштву и држави су бројни, али структурално најважнија су питања 1) националног *идентитета* (*идентитета* који прихватају припадници одређене националне заједнице), 2) грађанског *идентитета* (*идентитета* који прихватају грађани једне државе), 3) верског (религијског) *идентитета*, 4) мањинских *идентитета*, који се могу сагледавати у два смисла – као а) етнички, односно етно-културни или етно-религијски *идентитети* мањина које живе на тлу одређене државе или припадника матичне нације који живе на територијама других држава (дијаспора), и као б) нетрадиционални, односно друштвени *идентитети* попут родних, идеолошких, поткултурних, контракултурних (дисидентских) и слично, као и 5) регионални *идентитети* и б) *идентитети* градова.

Јасно је да од државне политике и идеолошке платформе на којој почива, зависи како ће бити интерпретирани и на који начин уређени неки од постојећих *идентитета* и евентуално бити конструисани нови или редефинисани постојећи идентитетски облици, при чему уређивање питања културне разноликости пре свега брине о томе да се избегну међуидентитетски конфликти, не угрозе слободе и права носилаца одређених идентитетских избора само на основу идентитетске припадности, а без угрожавања општих законодавних норми, да се очува *културно памћење* и поспеши интеграција разноврсних *идентитета* у одређени политички и *културни простор*. Идеја културне разноликости, дакле, са становишта *културне политике* и државне политике у целини, подразумева подједнако бригу о очувању плурализма *идентитета*, као и интегрисаности различитих *идентитета* у конкретну културну и политичку заједницу.

Да би се говорило о истинском плурализму *идентитета* који не искључује интегрисаност и јединство институционалног, политичког и *културног простора*, говоримо и о важности дијалога, који у овом контексту подразумевајући припада домену културе, и то у два смисла: смислу *комуникације* и сарадње (симболичке и практичне размене) између

различитих облика културне самосвести и саморазумевања и одређеног културног контекста, односно оквира, у ком се такав дијалог одвија, што је један од пресудних задатака у смеру уређивања концепта културне разноликости, па и *културне политике* у целини. Стварање културног контекста у ком је могућ дијалог различитих *идентитета* уз одржавање равнотеже између плурализма и интегрисаности, плуралности и интегралности, различитости и јединства, може бити препознат и као основни задатак *културне политике* као такве, али који она не може да реши изоловано од целине државног и друштвеног *система*, па је то и један од основних задатака друштва и државе и у дијахроној и у синхроној равни. Подразумева се да циљ стварања дијалошког културног контекста унутар државних граница не искључује, већ напротив поспешује, тежњу за дијалошким приступом *међународним културним односима* и *културној дипломатији*, као и допринос формирању одговарајућег међународног контекста који би такав облик општења и размене учинио што ефективнијим. Такође, *културна политика* игра важну улогу и у повезивању и идентитетској (не нужно институционалној) интеграцији припадника одређене традиционалне идентитетске, пре свега националне заједнице, без обзира на државу у којој живе, што је један од битних чинилаца интегративног аспекта политике културне разноликости.

**КУЛТУРНЕ ИНДУСТРИЈЕ – видети КРЕАТИВНЕ
ИНДУСТРИЈЕ**

**КУЛТУРНЕ УСТАНОВЕ (ИНСТИТУЦИЈЕ) – видети
УСТАНОВЕ КУЛТУРЕ**

КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТ – видети ИДЕНТИТЕТ

КУЛТУРНИ ОБРАЗАЦ (енг. *cultural pattern*; фр. *modèle culturel*; рус. *культурная модель*)

Културни образац неке заједнице подразумева интегрисан и интегративан склоп начела, *норми* и *вредности* на основу којих ту конкретну заједницу препознајемо и на основу којих се она сама препознаје у односу на друге заједнице сличног генеративног типа, који остаје релативно постојан током историје и пред различитим културним утицајима и изазовима, као и скуп механизма, мотива и разлога због којих се појединци (само)одређују као њени припадници.

О културном обрасцу, дакле, можемо говорити тек када имамо у виду конкретну, одређену културу која почива на идејама, *вредностима* и симболима који обликују њен *идентитет* као историјске заједнице.

Културни образац није статична и непроменљива категорија, али он не би постојао, нити би се о њему могло говорити, да нема извештан степен одређености и стабилности, нити када бисмо априорно одбацивали сваку могућност говора о колективним *идентитетима*.

У том смислу, културни образац је непосредно повезан са појмом *идентитета* и може се рећи да он представља конкретизовани и до извесне мере спознајно и језички артикулисан исказ или представу о ономе што сматрамо да је срж *идентитета* одређене конкретне историјске заједнице, актуелан или потенцијално актуелан и у савременом историјском контексту.

Културни образац тако није реалност по себи, него спознајни конструкт, али не произвољан, већ настао спознајом (генерализацијом и апстракцијом) одређених структура са особинама трајности и инваријативности, а које су од сржног значаја за идејно-вредности, историјски генерисани контекст одређене културне заједнице, и то спознајом која има историјски континуитет и постојаност.

Појам културног обрасца можемо разумети и у нешто ширем и „мекшем“ смислу, као интегрисан склоп идеја, *норми* и *вредности* различитих сегмената друштва, односно појединачних група и заједница, што претпоставља да у друштву истовремено може постојати више културних образаца, било у сагласности било у конфликту, као и да су културни обрасци смењивији и променљивији током времена него што то претпоставља „тврдо“ одређење овог појма. Ово сапостојање и конкурентност културних образаца може да објасни феномен *културних ратова*, који има значајне идентитетске и безбедносне импликације (в. *безбедност* и *идентитет*).

Културни образац је истовремено повезан и са појмом мита, митског и митотворног мишљења, које представља његову архајску основу и потенцијални извор, па чак и образац репродуковања и транслације.

Појам културног обрасца је непосредно повезан са појмом и праксом *културне идеологије*, коју из те перспективе можемо схватити као појмовно-идејну разраду и практичну активацију са циљем институционализације одређеног идејно-симболичког *система* заснованог на одређеном схватању културног обрасца конкретне историјске заједнице.

Такође, културни образац је од великог спознајног и практичног значаја и за *културну политику*, у њеном идентитетском виду, као практичне политике усмерене са спознаји, артикулацији, афирмацији, очувању, јачању, заштити и репрезентацији културног *идентитета* државе и народа.

КУЛТУРНИ ПРОСТОР (ен. *cultural space*; фр. *espace culturel*; рус. *культурное пространство*)

Културни простор означава географски и демографски простор обележен релативно трајним и континуираним присуством носилаца одређеног културног *идентитета* и са њим повезаног *културног наслеђа*,

који може и не мора бити подударан са политичким и институционалним простором.

Када о културном простору говоримо у институционалном смислу, по којем је он подударан са политичким и институционалним простором, говоримо о јединственом културном простору једне државе, који подразумева интегрисаност њеног *система* културе, уз подразумевајућу бригу о очувању *културне разноликости*, али и спречавању евентуалних дезинтегративних процеса.

Када говоримо о културном простору у идентитетском смислу, под њим имамо у виду простор присуства носилаца одређеног културног *идентитета* и њиховог *културног наслеђа* на територијама које не припадају институционалном систему матичне државе.

Појам културног простора је посебно важан за земље са бројном дијаспором и народе који иако живе у више држава имају сачувано осећање културног, односно идентитетског јединства. Он омогућава рад на очувању културног јединства народа, повезивање припадника свог народа са матицом и бригу о заштити њиховом културног *идентитета*, *културног наслеђа* и *стваралаштва*, односно делатност умерену ка културној интеграцији, без обавезе да она подразумева и политичку (в. *културна дипломатија*).

КУЛТУРНИ РАЗВОЈ (енг. *cultural development*; фр. *développement culturel*; рус. *культурное развитие*)

Културни развој подразумева квалитативну промену у одређеном сегменту културе обухваћеном планским мерама *културне политике*. Он се не може одвојити од друштвеног и економског развоја, али га и не треба у потпуности сводити на или изводити из њих.

Када се говори о друштвеном развоју најчешће се има на уму развој друштвених односа, односно њихово унапређивање у смеру све веће

складности и функционалности, што не мора обавезно да има економске последице, али их не искључује, већ их, макар имплицитно, сматра пожељним, па и очекиваним. Такво поимање развоја у складу је са виђењем културе као интегришућег и кохезивног елемента, док економско поимање развоја истиче улогу културе у постизању економски мерљивих исхода.

Сам појам културног развоја или развоја културе се сагледава истовремено у друштвено-кохезивном и економском смислу, уз елемент развоја самог *система* културе. У документима *културне политике* се често истиче развојна улога културе, као мотивационог и хеуристичког фактора за општи развој друштва, али пре свега и као чиниоца који доприноси економском развоју, што се посебно истиче приликом формирања финансијских мера и осмишљавања финансијске регулације (уређивања). У пракси, и онда кад то није експлицитно речено, под развојним потенцијалом културе се често подразумева, у првом реду или искључиво, њен утицај на економски развој, односно њен квантитативно мерљив економски аспект, што је од посебног значаја са становишта планских докумената, који теже ка квантитативно измерљивим индикаторима. Може се рећи да сама *културна политика*, тежећи ка мерљивости сопствених исхода, квантитативне критеријуме претпоставља квалитативним, при чему финансијски критеријум има до извесне мере привилеговано место.

У том смислу, о културном развоју се не може говорити независно од економског, друштвеног, па и политичког и идеолошког контекста, и чисто квалитативни приступ заснован на апстрактним вредносно-идејним категоријама не био примерен проучавању или планирању културног развоја. Сама идеја *културне политике* као планске и систематске делатности подразумева плански и стратешки приступ, односно израду планских докумената у којима се разрађују инструменти и мере усмерене на одређене конкретне и вредновању подложне циљеве. Вредновање степена постигнутости циљева је питање односа између процене садашњег стања у некој области, постављених циљева и предложних мера за његово

унапређење и степена остварености задатих циљева, што по себи представља развојно питање. Самим тим, *културна политика* као планска и систематска делатност неодвојива је од питања културног развоја, односно она не би била ни замислива без планирања и остваривања исхода који могу бити тумачени као напредак у некој области, и то конкретан, одредив и у извесном смислу мерљив напредак. Такође, тај напредак и таква пројекција развоја не могу бити независни и лишени међузависности у односу на остале развојне процесе у друштву, као и развој друштва у целини.

Недоумице око појма и критеријума културног развоја, односно његове везе и утицаја на друштвени и економски развој, као покушај опишљивије мерљивости учинака културних делатности и њихове легитимизације, који би, између осталог, са становишта *јавног интереса* оправдао и потребу за финансијским улагањима и прецизнијом регулативом, у претходном периоду решаване су посебно позивањем на појмове *одрживог развоја, културног туризма и креативних индустрија*.

Одрживи развој подразумева квалитативну промену у некој области, усклађену са реалним природним, друштвеним економским и културним потенцијалима средине, како би се они што адекватније и ефективније искористили и како им не би била нанета штета. Он је, дакле, усмерен на задовољавање садашњих потреба, али тако да оно ни на који начин не угрожава природну средину, социјалну равнотежу и интересе будућих покољења.

Када је у питању култура, као прво, можемо говорити о култури *одрживог развоја*, као идејно-вредносном систему и основи који било експлицитно било имплицитно уређују однос човека и друштва према природи, али и другим људима и културно-историјском наслеђу, а који почивају на одговорности човека, људских заједница и институција према природи, људима и њиховим заједничким или локалним *традицијама*, уз тежњу њиховом очувању, унапређењу и предавању будућим нараштајима.

Као друго, можемо говорити о одрживом развоју у култури, односно укључивању критеријума одрживости у развојне документе којима се уређује *систем* културе, и најзад, о култури као једном од стубова одрживог развоја. С обзиром да делатности у култури знатно мање утичу на биосферу него, на пример, индустријске, овде се пре свега има на уму *културно наслеђе*, од археолошких ископавања, санације и представљања, којима се не би нарушила природна равнотежа, али и о активној и осмишљеној пракси интеграције културног и природног наслеђа на локалитетима, укључујући и одговорност културних делатности из домена савременог *стваралаштва* ка освешћивању и сензибилизацији људи за важност очувања природне средине.

КУЛТУРНИ РАТОВИ – видети БЕЗБЕДНОСТ

КУЛТУРНИ ТУРИЗАМ (енг. *cultural tourism*; фр. *tourisme culturel*; рус. *культурный туризм*)

Културни туризам је облик туризма заснован на посетама локацијама са израженим културним садржајима и потенцијалима и као такав представља важан сегмент *културне политике*, посебно у домену *културног наслеђа*, *културне разноликости*, *културне дипломатије* и *креативних индустрија*.

Како туризам представља уједно чин путовања у циљу задовољства и рекреације и услужну делатност, односно услужну индустрију, то исто важи и за културни туризам, који својом природом поспешује разумевање рецепције културних садржаја и едукације као облика задовољства, односно онога што не противречи задовољству, док истовремено показује како рецепција културних садржаја и очување и афирмација *културног наслеђа* може да има озбиљне економске потенцијале.

Културни туризам свакако има опипљив економски учинак – непосредан, приходовањем самих културних дестинација од туристичких посета или посредан, који подразумева приходовање других сектора повезаних са путовањем и боравком туриста. Многе дестинације, области, па и читаве земље, већину или макар висок проценат туриста привлаче управо културном понудом, пре него природним или рекреационим потенцијалима, или заједно са њима. Он такође има велики значај за представљање земље у свету, али и за раст културне самосвести, било кроз локални туризам (посете културним одредиштима у сопственој земљи или оних важних за историју, *културно памћење* и *стваралаштво* сопственог народа ван актуелних државних граница) било рефлектовањем ефеката иностраних посета, односно међународне репрезентације. Такође, може да буде велики подстицај развоју локалних средина, децентрализацији и диверсификацији културног живота, али и друштвено-економског развоја, који између осталог укључује и демографске факторе.

Културни туризам, поред тога, мотивише активан приступ очувању и представљању *културног наслеђа* и подстицању савременог *стваралаштва*, подстиче инфраструктурна улагања у обнову и изградњу објеката у култури, нова радна места и има социоекономски и културни значај, због чега је важно његово активно, планско и системско осмишљавање, уместо пасивног очекивања да затечено богатство *културног наслеђа* само по себи привуче посетиоце из земље и иностранства. Он, такође, мотивише и међуресорно и међусекторско деловање и представља потенцијално важну полуку интеграције институционалног *система*, а подразумева се и његова повезаност са идејом и праксом одрживог развоја, као и активан приступ културном туризму са становишта репрезентације, брендирања, развоја имиџа и *културне дипломатије*. Културни туризам, у том смислу, и на унутрашњем и на спољашњем плану има значајан развојни, као и интегративни и институционални потенцијал, који нипошто не треба занемарити, чувајући равнотежу између његових економских, културно-

системских, идентитетских, интегративних и репрезентацијских учинака, што је стратешки захват широког обима и неодвојив је од опште државне *стратегије*.

КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ (енг. *cultural heritage*; фр. *patrimoine culturel*; рус. *культурное наследие*)

Културно наслеђе обухвата културна добра, односно објекте, знања и умећа настала током историје на тлу једне земље или реализованих стваралаштвом једног народа или предмете од значаја за карактер и развој биосфере на неком подручју, а који су препознати као трајна културна *вредност*, као и начин нормативног и институционалног уређивања тог наслеђа.

Културно наслеђе, дакле, не обухвата затечене предмете чији се значај подразумева и који је унапред дат, и који би сведочили само о прошлости једног народа или територије. *Културна политика* државе наслеђу приступа активно, у складу са сопственим критеријумима вредновања који подразумевају шта уопште јесте и шта спада у културно наслеђе. Критеријуми вредновања нису арбитрарни и апстрактни, они поштују *традицију*, *културно памћење*, сазнања низа научних и стручних дисциплина, али заснивају се и на неким општијим идејно-вредносним категоријама, као и стратешким опредељењима државе, укључујући и поштовање одређених међународних конвенција и споразума, који могу почивати на међународним институцијама или на билатералним основама.

Значај културног наслеђа са становишта *вредности* и *идентитета* је неспоран и узајаман: вредносна и идентитетска питања великим делом произилазе из односа и у односу према културном наслеђу, док се оквир и карактер културног наслеђа институционализованог од стране државе конституише на основу одређених критеријама *вредности* и *идентитета*. *Вредност* и *идентитет* нису аутоматски и подразумевајући производи

културног наслеђа, као простог скупа културних добара, него се формулишу њиховом активном интерпретацијом и актуализацијом. Интерес *културне политике* и целокупне државне политике није само у конзервацији и рестаурацији затеченог наслеђа, него и у његовом сталном тумачењу, истраживању, осмишљавању и представљању, који га између осталог повезују са захтевима и потребама садашњег тренутка, подстичући живи и активан однос сваке нове генерације према очуваним добрима, а пре свега на институционализованом *културном памћењу*.

У том смислу, културно наслеђе не треба посматрати само са становишта његовог значаја за истраживање прошлости, него као културни потенцијал од *јавног интереса*, са великим значајем из перспективе одрживог развоја, *културног туризма*, образовања и васпитања, децентрализације и диверсификације, економског и друштвеног развоја државе и локалних и мањинских заједница, односно када је у питању очување и афирмација *културне разноликости*.

Културна политика у првом реду брине о културном наслеђу на својој територији, без обзира у којој је епохи настало и којој етничкој, верској и културној заједници припада. При томе се свакако посебна пажња поклања наслеђу које представља потврду представе о националним *идентитету* коју држава стратешки жели да промовише у циљу развоја културне самосвести. Држава и њена *културна политика* такође треба да брину и о наслеђу свог народа које се налази на територијама других држава, у региону или у расејању. Културно наслеђе у том смислу има важну улогу у *културној дипломатији* и повезивању државе матице са дијаспором. Ови се регулише поштовањем закона државе матице, државе у којој се сада налазе објекти културног наслеђа, билатералним споразумима и међународним конвенцијама, уз неопходност дугорочног стратешког планирања односа према наслеђу ван територија државе и отворености према међуресорној и међусекторској сарадњи у остварењу јединственог државног и *националног интереса*.

Институционални систем бриге о културном наслеђу обухвата 1) чување и заштиту архивске грађе, 2) заштиту непокретног културног наслеђа, 3) заштиту покретног културног наслеђа и музејску делатност, уз заштиту старе и ретке библиотечке грађе, и 4) заштиту нематеријалног наслеђа. Ова област захтева висок ниво међуресорне и међусекторске сарадње, укључујући спречавање или умањење последица покушаја отуђивања културног наслеђа и његовог идентитетског прекодирања, уништења, оштећења и вандализма, као и незаконитог присвајања и промета културног наслеђа, што су у данашњем времену изузетно значајни изазови широм света, па тако и у Србији и земљама у којим се налази културно наслеђе српског народа. Због овога је потребна систематска, институционално уређена и верификована и континуирана сарадња министарства задуженог за културу не само са министарствима задуженим за финансије, привреду, грађевинарство, туризам и пољопривреду, него и са министарствима која регулишу сектор *безбедности* (унутрашњи послови и одбрана) и спољних послова, подразумевајући максимално развијену сарадњу за међународним институцијама и организацијама задуженим за културно наслеђе и *безбедност*.

КУЛТУРНО ПАМЋЕЊЕ (енг. *cultural memory*; фр. *mémoire culturelle*; рус. *культурная память*)

Културно памћење представља процес којим појединци и заједнице чувају, интерпретирају и спознајно и доживљајно активирају податке, сазнања и искуства о идејама, *вредностима*, доживљајима и личностима који су одређујући за културно саморазумевање и културну самосвест, односно *идентитет* заједнице којој припадају.

Културно памћење је најуже повезано са појмовима *идентитета* и *културног наслеђа*, самим тим и културе у идентитетском смислу (в. *култура*) као једног од основних предмета *културне политике*. У том

смислу, може се рећи како *културно наслеђе* и културно памћење представљају битан ослонац *идентитета* и његове конструкције, док *идентитет* из ове перспективе може бити схваћен као нека врста интерпретације и функционализације, односно средства или канала *комуникације* и репрезентације *културног наслеђа* и културног памћења и у унутрашњем и у међународном контексту.

За *културну политику* је веома важан појам институционалног и институционализованог културног памћења, као најважнијих облика уређења не само овог сегмента *културне политике*, него и идентитетског сегмента културе у целини. Овде је важно да иза конкретног концептуализовања и потенцијалног трансформисања симболичких објеката и догађаја и самог културног памћења у циљу практичног уређивања и стратешког планирања свакако стоји одређени идејно-вредности склоп, макар он био и тек имплицитан, и извесно усмерење, које мора садржати карактер експликативности, Тако се ни питања симбола, празника и програма институционализованог културног памћења не могу схватати као неупитна, затечена и подразумевана, без разумевања, преиспитивања и рефлектовања њихових идејно-вредносних основа, које опет нису апстракција независна од културне историје и традицијски генерисаних *вредности*, као ни актуалног стања у култури и друштву.

Културно памћење у великој мери конституише, одржава и преноси *идентитет*, односно културно самоодређење и самосвест заједнице и сваког њеног појединачног припадника. При чему самосвест није статичан, једном унапред и заувек дат образац, него усмереност ка смисленом и смислотворном чињењу у складу са идејно-вредносним оквиром који препознајемо као свој, односно идејно-вредносним оквиром заједнице којој припадамо. Можемо рећи да свако од нас има више паралелних *идентитета*, односно облика самосвести, од којих потенцијално сваки може или већина могу бити продуктивни у културном смислу, али можемо претпоставити да је најплототворнији онај укоревен у темељним

претпоставкама културне заједнице памћења којој припадамо, најпре у језику и писму, симболима, представама, митовима и наративима који су у највећој мери давали контекст нашем формирању, било непосредно, кроз личан и директан однос према њима, или посредно, кроз припадност култури чије су оне интегративни део. Однос према тим елементима код сваког од нас појединачно може бити проблемски, критички или чак негаторски, али они остаје важан део културног контекста који нас је формирао као самосвесна, дакле културна бића.

Културно памћење, дакле, може бити 1) имплицитно (неосвешћено), 2) експлицитно (освешћено и исказано) и 3) институционално и институционализовано, односно укључено у систем *културне политике*, политике *идентитета* и државне политике у целини. Сва ова три модуса културног памћења могу бити од интереса за *културну политику*, нарочито у фази истраживања, с тим што поље уређивачке и планске делатности у највећој мери припада трећем модусу, са тенденцијом превођења облика имплицитног и експлицитног културног памћења у институционализовани, из свест да оно никад не може и не треба да буде потпуно.

КУЛТУРОЛОГИЈА – видети ТЕОРИЈА КУЛТУРЕ

М

МЕНАЏМЕНТ У КУЛТУРИ (енг. *cultural management*; фр. *gestion culturelle*; рус. *культурное управление*)

Менаџмент у култури представља умеће (вештину), оперативну функцију и облик проучавања (теоријску дисциплину) организације и управљања *системом* културе и његовим чиниоцима, у циљу одржавања културног процеса, реализације пројеката из домена културе, унапређења *културног развоја* и остваривања циљева *културне политике*.

Менаџмент уз култури је најближе повезан са *културном политиком* и може се сматрати њеним неопходним сегментом, с обзиром на то да *културна политика* у првом плану подразумева стратешко планирање, односно плански усмерен и вођен процес културног развоја, који је немогуће реализовати без вештина и знања које припадају домену менаџмента у култури. Обе области повезује фокус на планирање и управљање, с тим што се може рећи да је менаџмент у култури усмерен на микроорганизациони, а *културна политика* на макроорганизациони план.

Такође, менаџмент у култури је немогуће раздвојити од сазнања и пројекција из домена *културне политике*, имајући у виду како њен истраживачки и плански, тако и вредносни аспект.

Менаџмент у култури се најопштије може поделити на стратешки менаџмент, менаџмент установа културе и пројектни менаџмент, и системски је повезан са областима и вештинама маркетинга и адвертајзинга. У том смислу, менаџмент има улогу у свим сегментима институционалног *културног развоја*, укључујући и рецепцију и евалуацију културних производа и делатности, као и у сва три сектора – јавном, приватном и цивилном (грађанском).

МАСОВНА КУЛТУРА – видети **КУЛТУРНА ПОЛИТИКА**

МЕЂУНАРОДНИ КУЛТУРНИ ОДНОСИ – видети **КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА**

Н

НАРОДНА КУЛТУРА – видети **КУЛТУРНА ПОЛИТИКА**

НАЦИОНАЛНА КУЛТУРА – видети **КУЛТУРА** и **ИДЕНТИТЕТ**

НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ – видети **ИДЕНТИТЕТ**

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС – видети **ЈАВНИ ИНТЕРЕС** и **СТРАТЕШКА КУЛТУРА**

НОРМА – видети **ВРЕДНОСТ**

О

ОДРЖИВИ РАЗВОЈ – видети **КУЛТУРНИ РАЗВОЈ**

ОПШТИ ИНТЕРЕС – видети **ЈАВНИ ИНТЕРЕС**

II

ПОЛИТИЧКА КУЛТУРА (енг. *political culture*; фр. *culture politique*; рус. *политическая культура*)

Политичка култура подразумева историјски генерисан и релативно стабилан и континуиран скуп идеја, *вредности*, *норми*, уверења и образаца понашања који одређују доминантан однос једне заједнице према политичкој пракси, политичком легитимитету и политичком ауторитету.

Политичка култура је блиско повезана са правно-административном и институционалном културом, које се тичу односа грађана према институцијама, институционалности и институционалном поретку, с тим што се она пре свега тиче односа према политичком процесу и политичким односима.

Политичка култура не мора бити усаглашена са политичким поретком, али превелика разлика између ове две равни по правилу изазива друштвене и институционалне кризе, а потенцијално и кризе у равни *вредности* и *идентитета*.

Политичка култура је свакако повезана са културом заједнице у општем смислу, као историјски генерисаним идејно-вредносним склопом који одређује *идентитет* одређене заједнице.

Политичку културу условно можемо одредити и као појам близак политичкој свести, па би се на тај начин тицао разумевања, прихватања и освешћивања основних политичких *вредности*, процеса и пракси које постоје у одређеном друштву, односно спремности или неспремности појединаца, група и читавих заједница да прихвате, разумеју и усвоје одређене *вредности*, процесе и праксе. Појам политичке културе можемо довести и у везу са појмовима политичког поља или политичког простора, као њихов доминантни организациони образац или вредносни корелат.

Културна политика у свим фазама стратешког планирања мора да има на уму политичку културу која је доминантна у земљи на коју се односи, као и различите облике и варијације политичке културе присутне у њој и особености њеног политичког простора. Ово је важно како због институционалног и процедуралног карактера *културне политике*, тако и због значаја политичке културе за разумевање и уређивање идентитетских и вредносних параметара који владају у заједници која је предмет практичне политике.

ПОПУЛАРНА КУЛТУРА – видети **КУЛТУРНА ПОЛИТИКА**

ПОТКУЛТУРА – видети **КУЛТУРНА ПОЛИТИКА**

ПУБЛИКА – видети **КУЛТУРНА ПАРТИЦИПАЦИЈА**

С

СИСТЕМ (енг. *system*; фр. *système*; рус. *система*)

Систем у најопштијем смислу можемо одредити као склоп или уређен скуп елемената који чине једну целину, и то пре свега као процес, а не као завршено, коначно и непроменљиво стање, односно као целину састављену из делова, али која представља нешто више од збира својих делова.

Идентитет једног система, односно његов карактер целовитости или могућност да га сагледавамо као целину, поред динамичног односа између целине и делова, условљен је јединственом сврхом (сврховитошћу), као и границом између система и вансистемске околине, односно онога што припада и што не припада одређеном систему.

Систем је тако динамични однос између делова и целине, који не почива на довршености, него на могућности и он није чинилац реалности већ нашег апстраховања и уопштавања, односно спознаје реалности и уопштавања извесних појава и издвајања одређених релација које у својој спознајној делатности уочавамо у реалности.

Систем је у том смислу неопходан епистемолошки инструмент, с обзиром на то да се философија и наука рађају управо у жељи за превладавањем, осмишљавањем и преображавањем бескрајне разноликости ствари, у потрази за *идентитетом* као јединством у разноликости, у уочавању суштинских веза, заједничке основе, припадања неком ширем јединству.

Разложеног на основне елементе или чиниоце, систем можемо разумети као 1) једно бивствујуће, односно постојеће, нешто чему се може утврдити постојање; 2) он има свој *идентитет*, односно своје јединство и јединственост, које остварује и успоставља 3) поседовањем унутрашње организације делова у целину, односно сопственом интерном уређеношћу,

али и 4) разликом, границом, успостављањем динамичког односа према оном ван система, односно околина, односно спољњем свету, од ког свакако није сасвим изолован и 5) чијем овладавању, односно чијој спознаји служи, привремено редукујући у сврху спознаје сложеност и неодређеност спољашњег света.

Култура у општем смислу, тако, може бити схваћена као систем чији су елементи одређене идеје, *вредности*, *норме* и представе конститутивне за културу у општем смислу, односно који су карактеристични за културу као такву. Као систем може бити схваћена и свака појединачна (партикуларна) култура, као склоп идеја, *вредности*, *норми* и представа карактеристичних управо за једну посебну, историјски генерисану културу.

Институционални појам културе (в. *култура*), који је основни предмет *културне политике*, такође има има системски карактер, и то као систем културе, односно културе схваћене као посебан друштвени и институционални систем унутар јединственог система државе и друштва.

Сваки спознајни и практични приступ култури такође има одлике систематског, што важи за *теорију културе* као научну хуманистичку дисциплину, тако и за *културну политику*, као модел практичног уређивања у области културе.

Стратешко планирање, као главни чинилац па и синоним сваке јавне политике, такође има систематски и системски карактер, а свака *стратегија* је уједно систематски документ у смислу систематске природе (унутрашње организације) стратешког документа, систематског приступа његовој примени и евалуацији, као и системски, у смислу системске усаглашености са другим *стратегијама*, односно општом државном *стратегијом*, уколико она постоји или макар са експлицитно и доктринарно израженим опредељењима државе у складу са препознатим *националним* и *јавним интересом*.

На основу претходног, термилошки је легитимно разликовати појам 1) систематског, који би се односио на унутрашњи принцип или карактер

организације (уређености) неког документа или делатности, и 2) системског, који би се односио на припадност неком ширем систему или усаглашеност са њим и његовим *нормама* или општим усмерењем.

СТВАРАЛАШТВО (енг. *creativity*; фр. *créativité*; рус. *творчество*)

Стваралаштво је специфична и одређујућа способност појединачних људи, група и заједница да преображавају природне околности и окружење у складу са својим практичним, егзистенцијалним, естетским и спознајним потребама, а која се подједнако односи на стваралачку делатност, као и на производе те делатности.

Када је *културна политика* у питању, важно је уочавање темељног значаја стваралаштва за човека и за друштво, као и разумевање стваралаштва као уједно основне претпоставке сваке културе и културне делатности, али и културног контекста којем се одвија сваки стваралачки чин. Високо вредновање стваралаштва као основа културе и културне делатности и производње, има велики мотивациони потенцијал за осмишљавање *културних политика*, њихову репрезентацију у друштву и њихов потенцијал са свим другим чиниоцима друштвеног и државног *система*.

Такође, стваралаштво се са становишта *културне политике* сагледава као посебна област подложна практичном уређивању, односно део *система* културе умерен према актуелном, савременом стваралаштву у култури и уметности, функционално и оперативно одвојен од области *културног наслеђа* или *међународне културне сарадње*, на пример.

Критеријуми одређивања *јавног интереса*, стратешког планирања и вредновања савременог стваралаштва у овом смислу неспорно представљају посебан изазов за сваку *културну политику*.

С обзиром на то да су *креативне индустрије* важан сегмент *културне политике*, важно је отворити могућност да се у нашем језику направи

терминолошка разлика између традиционалног појма стваралаштва и појма *креативности*, који би се пре односио на вештину (умеће, технику) осмишљавања и производње употребљивих, функционалних и иновативних производа и решења, који доприносе ефикасности и ефективности одређеног *система*, који није обавезно *систем* културе. Могло би се рећи да је стваралаштво усмерено на стварање одређеног дела или производа, односно за способност остварења одређене стваралачке делатности и њен исход (сродно вредновању занатског умећа), док је *креативност* усмерена на потенцијалну способност, односно прилагодљивост различитим контекстима и стално променљивом окружењу, што је у вези са превлашћу „културе новог капитализма“ и оријентацијом на процес, уместо на дело.

СТРАТЕГИЈА (енг. *strategy*; фр. *stratégie*; рус. *стратегия*)

Стратегија у најопштијем смислу подразумева документ јавне политике којим се на целовит начин утврђује стратешки правац деловања у конкретној области планирања и спровођења јавних политика, усклађен са препознатим *јавним интересом* и правцем и приоритетима развоја у одређеној области и развоја државе и друштва у целини. Другим речима, стратегија је основни плански документ јавне политике у одређеној области, односно документ планског и систематског практичног уређивања препознатог *јавног интереса* у одређеној области и планског и систематског одлучивања о свим питањима повезаним са њеним развојем у једном друштву и њеном улогом у институционалном *систему* државе.

Она у том смислу представља конкретан одговор на конкретна питања, проблеме и потребе у одређеној области и мора заступати и пројектовати *јавни интерес*, односно бити усмерена ка постизању друштвено прихватљивих циљева. При изради стратешког документа тако треба имати на уму важност конкретне и реалистичке практичне политике, засноване на релевантним истраживањима и анализама, усмерене ка конкретним

решењима која унапређују одређену област друштвеног развоја и институционалног деловања и одговарају на стварне потребе друштва.

Културна политика, као и свака јавна политика, подразумева стратешки приступ, и то у два смисла. Она, као прво, не представља скуп парцијалних истраживања или пасивног спровођења датих матрица, већ систематски, плански и стратешки, институционално верификован приступ уређењу културе једне земље, односно њеног културног *система*, а у складу са одређеним мерљивим, остварљивим и вредновању подложним циљевима. *Културна политика* у том смислу тежи формулацији и институционалној верификацији и операционализацији стратешких докумената, при чему стратегија по дефиницији представља документ јавне политике којим се на целовит начин утврђује стратешки правац деловања у конкретној области планирања и спровођења јавних политика.

Када говоримо о стратешком планирању културе, оно је потенцијално оствариво унутар интегративног плана развоја на националном нивоу, који укључује и културу, као и у виду ресорне стратегије *културног развоја*, што једно друго у начелу међусобно не искључује, уколико се, полазећи од начела јединствености и целовитости националне стратегије развоја, ова два нивоа стратешког планирања сагледавају о облику односа *система* и подсистема. Први приступ разуме културу као међуресорну област која се прожима са другим ресорима, а друга се заснива као планска активност унутар ресора културе, уз подразумевање нужности међуресорне сарадње. Ресорна стратегија развоја културе би у том смислу био основни плански документ културне политике као јавне политике у области културе, односно документ планског и систематског практичног уређивања *јавног интереса* у области културе и планског и систематског одлучивања о свим питањима повезаним са развојем културе у једном друштву.

Планирање постоји на свим нивоима конципирања и спровођења културне политике, али њен најважнији вид је стратешко планирање, које се одликује целовитошћу, обухватношћу и релативном дугорочношћу,

посебно када је у питању општа стратегија националног обухвата. Основни елементи стратешког плана су сврха (мисија и визија), одабране стратегије (избор могућности које допринесе остварењу мисије и визије), циљеви и приоритети, план активности, финансијски план и критеријум евалуације. Ово у начелу одговара схватању стратегијског планирања као фундаменталне функције сваког *система*, са становишта студија *безбедности*, студија одбране и стратегијског менаџмента, а чије основне елементе представљају стратегијски и доктринарни документи и процес израде и примене стратегијских планова, а основне фазе стратегијска процена, стратегијско усмерење, израда стратегијских планова и извршење стратегијских планова.

Системска природа овог документа подразумева и свест да се он и у институционалном смислу тиче целог друштва, и да његова реализација не може зависити само од институционалних надлежности једног одређеног министарства. У том смислу, стратегија треба да нагласи важност сарадње различитих сектора и ресора, као и свих нивоа власти у држави, али и сарадње на међународном нивоу. Поред конкретних предлога у том циљу, стратегија би требало да садржи и елемент антиципације, подстицаја, позива свим заинтересованим актерима на усмерено деловање у правцу остварења пуних потенцијала културе. Стратегија би у том домену требало подстиче на друштвено генерисање културног *стваралаштва*, не ограничавајући се на улогу државних механизма у уређивању и нормативизацији културне производње и културних пракси.

Стратегија, такође, није само нормативни документ који друштву намеће неке готове обрасце, него представља одговор, односно реакцију на уочене проблеме и потребе *система* културе и друштва у целини. Овакав документ би *јавни интерес* требало да заступа начелним усмерењем према конкретним инструментима и мерама за решавање конкретних питања, а не према промовисању или оповргавању готових идеолошких образаца. При изради стратешког документа треба имати на уму важност конкретне и

реалистичке *културне политике*, засноване на релевантним истраживањима и анализама, усмерене ка конкретним решењима која унапређују културни живот и одговарају на стварне потребе друштва.

Стратегија, као концепт свестан контекста, представља *систем* који се заснива на равнотежи између релативне постојаности и закономерности с једне и променљивости и адаптабилности с друге стране, као и између дискурзивности и концептуалности, с једне и применљивости, прагматичности и оперативности, с друге стране, који представља модел што је могуће аналогнији сложености и хетерогености свог предмета и његовог окружења. Поред обухватности, стратегија треба да нуди јасне одговоре и применљива решења, мора имати јасан идејно-вредности фокус и укључивати механизме вредновања њоме пројектованих циљева.

СТРАТЕШКА КУЛТУРА (енг. *strategic culture*; фр. *culture stratégique*; рус. *стратегическая культура*)

Стратешка култура је сложен концепт који обухвата а) организовано, системско и усмерено јединство свих институционалних, друштвених и културних ефектива једне државе у циљу очувања њене територијалне и културно-идентитетске целовитости и јединства, унутрашње и спољашње *безбедности* и стабилности, могућности за развој и међународног положаја, препознатљивости и конкурентности; б) системски осмишљену улогу културе у остваривању темељних националних и државних циљева и интереса и в) осмишљавање и обликовање идејно-вредносног и нормативног *система* и одређења, чији је циљ дугорочније позиционирање државе у међународним односима и стварање дугорочнијих основа и праваца унутрашњег развоја.

Од уско војног, одбрамбено-стратегиског значења, који се односио на уређено, организовано и системско заснивање *система* и стратегије одбране, са обележјима релативне трајности и са упориштем у националној

војној, али и широј друштвено-историјској традицији, појам стратешке културе је значајније проширен на шире друштвено-хуманистичко поље истраживања и деловања, добијајући својеврстан интегративни и парадигматски облик спознајног и оперативног модела који обједињује друштвено-хуманистичке науке, студије одбране и *безбедности*, студије културе и културе историје и саму политичку праксу.

Стратешка култура, у различитим својим практичним отеловљењима и начинима разумевања, обједињује интегративни приступ одбрани и *безбедности* који представља неку врсту структурног аналога концепту и пракси хибридног ратовања, као могући одговор на његове изазове, затим проширени концепт *стратегије* институционалне и социјалне отпорности као превентивног сегмента одбране од хибридних угрожавања, док у равни политичке теорије добија облик проширивања концепта *националног интереса* у смеру стратегијско-културолошких анализа које узимају у обзир културне разлике између држава, као и у смеру примене новијих спознајних и организационих парадигми, оријентисаних према мултиперспективности, симултаности и комплексном мишљењу, односно моделовању самоорганизујућих и саморазвијајућих, нелинеарних система или оријентацији на историјско време, системност (целовитост) и развојност као најважнија својства бивствујућег.

Стратешка култура, у том смислу, има свој условно речено негативни пол, заснован на њеној одбрамбеној, превентивној и реактивној функцији, са великим интегративним и мобилизујућим потенцијалом, и условно речено позитиван или афирмативан пол, по којем је можемо тумачити као обједињавање и усмеравање свих ресурса државе и друштва, у складу са својим културним *вредностима* и међународним контекстом, у смеру што обухватнијег и трајнијег унапређивања сопствене међународне позиције и максималног остварења сопствених потенцијала, релативно независно од постојања или непостојања конкретних и актуелних изазова и претњи за њену *безбедност* и развој.

У том смислу, стратешку културу најједноставније одређујемо кроз утицај успостављених *културних образаца*, идеја, *вредности* и *норми* на безбедносне параметре на унутрашњем и спољашњем плану, а најшире као целокупну интегрисану и интегративну националну *стратегију* развоја, такође и на унутрашњем и на спољашњем плану.

Овај појам можемо одредити и са становишта односа друштвених актера, пре свега политичких и војних, према питањима силе и употребе силе, који можемо посматрати као утемељен на извесним културно-вредносним обрасцима и *традицијама*, односно који има обележја извесне системности и трајности, с тим што се појмови силе и моћи могу посматрати и шире од њиховог политичког и војног значења, односно као стваралачко и репрезентацијско дејство читавог друштва, односно државе на међународном плану.

Јасно је да стратешка култура не узима у обзир само уже схваћено културне или социјално-културне факторе (митови, симболи и писани споменици), већ и физичке (географија, клима, природни ресурси, генерацијске промене, технологија) и политичке (историјско искуство, политички *систем*, веровања елите, војна организација), али у њеном корену свакако остају идентитетско-вредносни обрасци који утичу на обликовање целокупног миљеа једне државе и друштва у њиховој историјској и развојној перспективи. Наравно да ови обрасци не детерминишу у потпуности понашање држава и народа, али омогућавају боље разумевање њихових избора, па и предвиђање могућих опредељења.

С обзиром на њену стратешку природу, стратешка култура подразумева компоненте стратегијске процене, усмерења, израде стратегијских планова у њиховог извршења. У том смислу, модел стратешке културе подстиче истраживање културе и њеног утицаја на безбедносне параметре, како своје тако и других држава, формирање јасног, усмереног и остваривог плана деловања, његову институционализацију и практично деловање у остварењу постављених циљева. Свеобухватност,

интегративност и дугорочност стратешке културе не сме да замагли њен практичан карактер, који подразумева конкретност, остваривост и јасно усмерење, уз неопходну флексибилност, прилагодљивост и мултидимензионалност, који овакав приступ *безбедности* и развоју разликује од оних заснованих на класичним поставкама *националног интереса* и *безбедности*.

СТУДИЈЕ КУЛТУРЕ – видети ТЕОРИЈА КУЛТУРЕ

Т

ТЕОРИЈА КУЛТУРЕ (ен. *culture theory*; фр. *théorie culturelle*; рус. *теория культуры*)

Теорија културе је научна хуманистичка дисциплина чији је предмет култура, односно појаве и праксе које припадају области културе и однос културе према другим областима људског мишљења, стварања и деловања.

За потребе овог лексикона, као и за потребе *културне политике*, појам теорије културе можемо користити у најопштијем смислу, као сваки научно структурисан модел спознаје свог предмета, па бисмо за ову прилику могли да занемаримо његову диференцијацију од појмова *културологије* или *студија културе*, који више наглашавају интердисциплинарну природу истраживања културе или подразумевају примену методологија различитих научних дисциплина на област културе, односно истражују улогу и значај културног контекста настанка, обликовања и развоја феномена из домена других научних, посебно друштвених и хуманистичких дисциплина.

За *културну политику* је од највеће важности теоријска утемељеност тврдње о легитимности културе као посебног предмета научног истраживања и о *вредности* културе за човека и друштво. Такође, научна сазнања о различитим феноменима културе и особеностима посебних култура неопходна су у свим фазама стратешког планирања, од истраживања, па све до вредновања постигнутих резултата, који би морали да буду у сагласности са теоријски заснованим приступима *вредности* културе као такве, па и *вредностима* посебне културе унутар које се одређена практична политика спроводи.

ТРАДИЦИЈА (енг. *tradition*; фр. *tradition*; рус. *традиция*)

Традиција је историјски генерисан скуп идеја, *вредности*, *норми*, уверења и образаца понашања који на темељан начин одређује *идентитет* одређене историјске заједнице. Традиција није непроменљив и једном заувек дефинисан ентитет, већ заједница у свом развоју води непрестани дијалог са њом, као својим наслеђем и тиме га прилагођава и преображава, али само се они елементи скупа који историјским протоком сачувају особине континуитета и релативне трајности могу сматрати традицијом.

Традиција је у том смислу појам који је нераскидиво повезан са културом, с обзиром на то да се пре свега тиче идеја, *вредности* и симбола, па се и елементи традиције који немају непосредне везе са културом у ужем смислу не могу раздвојити од утицаја културних категорија попут *идентитета*, *вредности*, *културног памћења*, на сопствену репродукцију и транслацију.

Културна политика се, такође, не може односити само на затечену и актуелну културну праксу, нити на апстрактне пројекције будућег развоја, без увида у традицију тих културних пракси, као и на традицију државе и народа на које се односи, односно њихов идејно-вредносни, идентитетски и меморијски профил и карактер. Свест о традицији мора постојати у свим фазама стратешког планирања унутар *културне политике*, од истраживања, преко одређивања и формулисања *јавног интереса* и планских активности у ужем смислу, до вредновања достигнутих резултата.

У

УМЕТНОСТ (енг. *art*; фр. *art*; рус. *искусство*)

Уметност је специфично људска обликовна делатност, којом се производе чулно перцептивни објекти симболичког и знаковног карактера, са естетском, спознајном и примарно неутилитарном функцијом.

Уметност је са конституисањем научног истраживања културе (током 19. и 20. века), прихваћено као њен донекле привилегован сегмент, што је мотивисано њеном примарно неутилитарним карактером, који потврђује људску способност *стваралаштва* као делатности усмерене ка духовним, односно, смисаоним и спознајним циљевима, уместо стриктно материјалним, као вишем степену човековог преображавалачког односа према природи.

Са становишта хуманистичких дисциплина уметност може бити истраживана са естетског (онтолошка и рецептивна оријентација) и поетичког (унутрашња структура уметничког процеса и структура појединачног уметничког производа), док *културну политику* она првенствено занима са системског становишта, односно као *систем* уметности, који је део *система* културе и друштвеног *система* у целини.

Питање уређивања уметничке делатности унутар *система* културе и њиховог вредновања у складу са *јавним интересом* један је од најважнијих и највећих изазова *културне политике*, с тим да она мора да она има у виду промене у разумевању самог појма уметности и његовог одређења под утицајем нових медија и технологија, односно њима формираног друштвеног, културног и комуникацијског контекста.

УСТАНОВЕ КУЛТУРЕ (енг. *cultural institutions*; фр. *institutions culturelles*; рус. *культурные учреждения*)

Установе културе су организације намењене производњи, репродукцији, чувању, заштити и представљању културних садржаја, објеката и делатности, а које се могу финансирати из јавних или приватних средстава.

Установе културе су важан сегмент *система* културе и предмет *културне политике* и поред деловања у складу са јавним интересом све наглашенији је императив њихове одрживости са становишта друштвеног, економског и *културног развоја*, као и усаглашености са стратешким опредељењима државних и локалних власти у области културе и отворености ка сарадњи и интегративности на међународном нивоу.

Установе културе се у нашој пракси *културне политике* обично разврставају на следећи начин: музеји, заводи за заштиту споменика културе, заводи за културу, архиви, културни центри, библиотеке, биоскопи, галерије и излагачки простори, аматерска друштва, музички ансамбли, оркестри и филхармоније, позоришта, удружења у култури, филмски продуценти и дистрибутери.

Ц

ЦИВИЛИЗАЦИЈА (ен. *civilization*; фр. *civilisation*; рус. *цивилизация*)

Појам цивилизације може се одредити као 1) синоним за културу, 2) материјални, институционални и симболички поредак и *систем* производње и дистрибуције роба, знања и комуникацијских пракси, карактеристичан за сложеније облике људског удруживања и његовог институционализовања, који представља историјски и структурално најсложенији облик људског преображавања природног окружења и природних нужности, 3) *систем*, надсистем, метасистем или структуру који обједињују већи број партикуларних култура као посебних *система*.

Ово треће одређење је најзанимљивије са становишта *културне политике*, с обзиром на то да оно омогућава тумачење партикуларних културних облика, *норми* и *идентитета* као сегмената једне шире целине или манифестацију одређеног кода којим се препознаје *идентитет* и карактер одређене цивилизације.

Културу и цивилизацију као *системе* и структуре најбоље можемо разумети полазећи од категоријалног апарата структуралне семиотике. Ако говоримо о *систему* у једнини, подразумевамо неку заједничку, „универзалну” структуру која лежи у основи тих *система*, а чији су појединачни *системи*, односно подсистеми, само модалитети. За оне који заступају став о аналогiji између односа *система* и структуре с једне, и говора (текста) и језика (кода) с друге стране, то би значило да су појединачни културни и цивилизацијски *системи* само појединачни говори или текстови једног „универзалног”, „јединственог” културног или цивилизацијског језика или кода, односно својеврсни подсистеми.

Ако говоримо о културним и цивилизацијским *системима* у множини, онда бисмо могли да претпоставимо постојање јединствене „појединачне”

структуре за сваки од издвојених *система*, чије би „обједињавање”, као спознајно-појмовна операција, потенцијално било могуће само на мета-нивоу, односно на нивоу мета-језика или мета-структуре.

Такође, могло би се говорити о култури као *систему*, чија је структура цивилизација. Тако би свака култура била извешан *систем* чија је структура цивилизација којој издвојена култура „припада”, независно од тога да ли верујемо у цивилизацијску плуралност или не. Култура је овде „само” говор, текст или *систем* одређеног, универзално или партикуларно схваћеног, језика, кода, структуре – именованих као цивилизација.

Култура и цивилизација су, дакле, неко „јединство”, одређено ако ничим другим оно могућношћу „именовања”, организовано на основу извесних „закономерних повезаности”, које су, самим тим што су доступне именовану, доступне мишљењу, а самим тим и спознаји. То би требало да важи и за културу и-или цивилизацију „у целини”, ако би тако нешто уопште постојало, или у сваком случају за општи појам цивилизације, као и за „појединачне” културе и-или цивилизације, од којих би свака поред „имена” које га одређује, самих категорија културе и цивилизације, одређује и једним посебним, историјски генерисаним, па тиме и променљивим именом.

Систем културе и-или цивилизације одређујемо наспрам односа делова и целине, што подразумева постојање одређеног принципа на основу кога одређујемо шта је то што издвојену културу и цивилизацију чини целином, као и класификацију или спознајно издвајање елемената који би чинили њене делове. Подразумева затим питање сврховитости, усмерености датог *система*, које непосредно проистиче из односа целина-део, с обзиром да се у оваквом виђењу, различитим од античког виђења сврховитости, однос делова и целине сагледава кроз призму односа средстава и сврхе: делови неке целине су средства за испуњење неке сврхе којом се дефинише дата целина. Најзад, *систем* се мора одредити наспрам онога што није (дати) *систем*, односно онога што је ван тог *система*, што је његова „околина”.

Дата култура или цивилизација, самим тип што је (спознајно) издвојена и „именована”, мора одговорити на питања шта је то чини одређеном и издвојеном културом и цивилизацијом, и који су то њени активни делови. Друго, која је то сврха којом се издвојена култура и цивилизација дефинише као целина и на који начин њени „делови” представљају средства за њено испуњење. И треће, које су „границе” дате културе и цивилизације којом се она уопште може издвојити од свега онога што она није, или што је изван дате културе и цивилизације.

Доктрине „краја историје” и „сукоба цивилизација”, које су, на овај или онај начин, покушавале да негирају (или да прикрију) улогу идеологије у одговору на питања конституисања културних и цивилизацијских *система*, односно да свака на свој начин прогласе „крај идеологије/идеологија”, у овом часу се уочљиво повлаче пред доктринама које идеолошке или макар транс-идеолошке *системе* поново, и спознајно и оперативно, повезују са културним и цивилизацијским *системима*, оним историјски „затеченим” или оним „у настајању”.

Ово свакако има утицај и на *културну политику*, односно њену улогу у институционалном систему и симболичко-идејном поретку суверене државе, што укључује методолошко, практично и оперативно обједињавање *националног и јавног интереса*, наглашавајући идентитетски и безбедносни аспект културе и *културне политике*.

ЛИТЕРАТУРА

- Александер, В. (2007). *Социологија уметности*. Београд: Слио.
- Алексеева, Т. (2012). Стратегическая культура: эволюция концепции, *Полис, политические исследования*, 5, 130–147.
- Алексић, Ј. (2019). *Културна идеологија Милана Кашанина*. Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Алексић, Ј. & Илић, С. (ур.). (2022). *Српски културни образац – антологија текстова*. Београд: Завод за проучавање културног развика.
- Антонић, С. (2008). *Културни рат у Србији*. Београд: Завод за уџбенике.
- Antonić, S & Vuković, A. & Kindić, Z. (eds.). (2025). *Serbian Identity: Reaffirmation or Deconstruction*. Faculty of Philosophy, University of Belgrade.
- Ападурај, А. (2008). *Страх од малих бројева*. Београд. XX век.
- Баћевић, Љ. (ур.). (1994). *Јавно мњење*. Београд: Институт друштвених наука.
- Bell, D. & Oakley, K. (2015). *Cultural Policy (Key Ideas in Media & Cultural Studies)*. Abington: Routledge.
- Берк, П. (2010). *Основи културне историје*. Београд: Слио.
- Bloomfield, A. (2012). Time to Move On: Reconceptualizing the Strategic Culture Debate, *Contemporary Security Policy*, 33:3, 437–461.
- Вукановић, М. (2012). *Културно-уметнички аматеризам – Снага културе*. Београд: Завод за проучавање културног развика.
- Вукановић, М. (2013). *Културна политика у Србији – антрополошка перспектива*, докторска дисертација, Филозофски факултет Универзитета у Београду.
- Вукановић, М. & Стојановић, А. (2018). *Култура и закони*. Београд: Завод за проучавање културног развика.

Вукановић, М. & Миланков, М. (2023). *Културно-уметничка друштва у Србији: стање, изазови и перспективе на почетку треће деценије 21. века*. Београд: Завод за проучавање културног развоја.

Вукановић, М. (2023). *Позориште заједнице – Аматерска позоришта у Србији на уласку у трећу деценију 21. века*. Београд: Завод за проучавање културног развоја.

Вукелић, М. (2024). *Постдигитални културни ратови на Западу*. Нови Сад: Академска књига.

Вукићевић, В. & Коларић, В. (2018). Стратегија развоја културе и културна демократија. *Култура полиса*, 35, 477–487.

Вуксановић, Д. & Ђаловић, Д. & Илић, В. (2021). *Нова критичка теорија: филозофија забаве*. Београд: Естетичко друштво Србије.

Гиденс, Е. (2007). *Социологија*. Београд: Економски факултет.

Драгићевић Шеших, М. & Стојковић, Б. (2011). *Култура – менаџмент, анимација, маркетинг*. Београд: Clío.

Dragičević Šešić, M. (ed.). (2017). *Cultural Diplomacy – Arts, Festivals and Geopolitics*. Belgrade: Creative Europe Desk Serbia, Ministry of Culture and Media of Republic of Serbia and Faculty of Dramatic Arts.

Драгојевић, С. (2006). *Културна политика – европски приступи и модели*, докторска дисертација, Факултет политичких знаности Свеучилишта у Загребу.

Ђукић, В. (2010). *Држава и култура*. Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности.

Ђукић, В. (2017). *(Ка)ко смо? – Студије културе памћења и политике идентитета у Србији*. Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности.

Ђукић, В. и др. (2019). *Модели локалних културних политика као основа за повећање културне партиципације*. Београд: Завод за проучавање културног развоја.

Ђукић, В. (2020). О смислу уметности и културе – Стратешке конфузије и дилеме развоја културне и креативне индустрије у Србији. *Култура*, 169, 20–39.

Ђукић, В. (2022). *Памћење као отпор забору - Кратка студија политике очувања српског културног идентитета*. Београд Нови Сад: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности и Матица српска.

Ђукић, В. & Кривошејев, В. (ур.). (2023). *Држава и култура у транзицији: Изазови транзиционе културне политике у Србији (2000–2020)*. Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности.

Ђукић Дојчиновић, В. (2005). *Културни туризам – менаџмент и развојне стратегије*. Београд: Слио.

Инђић, Т. (2008). Политика културног идентитета, *Нова српска политичка мисао*, 1, 99–105.

Јанг, О. & Квин, Л. (2004). *Писање делотворних предлога за јавну практичну политику*. Београд: Београдска отворена школа.

Јефтић, З. & Стекић, Н. (пр.). (2020). *Изазови савременог света: стратешко деловање држава или резултанта глобалних и локалних процеса и повода?*. Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду, Институт за међународну политику и привреду, Институт за стратегијска истраживања.

Castells, M. (2002). *Моћ идентитета*. Zagreb: Golden marketing.

Колаковић, А. (ур.). (2021). Култура и дипломатија, тематски број, *Култура*, 173.

Коларић, В. (2013). *Филм и књижевност: Трансформација књижевног текста Ф. М. Достојевског у филмовима Живојина Павловића*, докторска дисертација. Факултет драмских уметности Универзитета уметности у Београду.

Коларић, В. (2017). Језик савремене руске идеологије. *Језик и феномен (псеудо)особености* (ур. Ратковић, А.). Сремски Карловци: Центар за афирмацију слободне мисли, 71–83.

Коларић, В. & Вукићевић, В. (2018). Културна политика југословенског самоуправљања – идејно-вредносне основе и модалитети. *Социолошки преглед*, 4, 1196–1229.

Коларић, В. (2018). У трагању за идентитетом, *Култура*, 158, 315–317.

Коларић, В. (2019). Вредности и њихова криза – да ли су нам вредности важне? *Култура*, 165, 352–355.

Коларић, В. (2019). Капацитети Републике Србије за међународну сарадњу. *Међународна сарадња библиотека* (ур. Јаблановић, К.). Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, 13–22.

Коларић, В. (2020). Ка културној обнови, *Култура*, 169, 413–416.

Коларић, В. (2020). Српски културни простор и културна политика. *Српски културни простор – устројство, проблеми, вредности* (ур. Станић, Д. и др.). Нови Сад: Матица српска, 163–166.

Коларић, В. (2023). *Јавни интерес у култури: теоријске основе и полазни критеријуми вредновања*. Београд: Завод за проучавање културног развитака.

Коларић, В. (2024). *Достојевски у филмовима Живојина Павловића*. Београд: Архив Српске православне цркве и Руски научни институт.

Коларић, В. (2024). Стратешка култура и култура поништавања. *Култура поништавања и поништавање културе: српски „случај“* (ур. Антонић, С.). Вишеград: Андрићев институт, 293–304.

Коларић, В. (2025). *Култура и безбедност*. Београд: Завод за проучавање културног развитака.

Коларић, В. (2025). Безбедносни аспекти културне сарадње Републике Србије и Републике Српске, *Култура*, 186–187, 83–103.

Костић, М. (2025). *Хомо психијатрикус – Дијагноза као идентитет*. Београд: Контраст.

Кохановский, В. (2007). *Основы философии науки*. Ростов-на-Дону: Феникс.

Лотман, Ю. (1992). *Статьи по семиотике и топологии культуры*. Таллин: Александра.

Лотман, Ю. (2000). *Семиосфера – Культура и взрыв – Внутри мыслящих миров – Статьи – Исследования – Заметки*. Санкт-Петербург: Искусство-СПБ.

Луман, Н. (1998). *Теорија система*. Београд: Плато.

Мајнхоф, У. Х. & Триандафилиду, А. (2008). *Транскултурна Европа*. Београд: Слио.

Мајсторовић, С. (1972). *Право на културу*. Београд и Ваљево: Културно-просветна заједница и Милан Ракић.

Мајсторовић, С. (1978). *Култура и демократија*. Београд: Просвета.

Мајсторовић, С. (1979). *У трагању за идентитетом*. Београд: Слово љубве и Просвета.

Мамедов, Н. (2013). *Култура устойчивог развоја*. Баку: ЭЛМ.

Манди, С. (2002). *Културна политика – Кратак водич*. Нови Сад: Vega media.

Matarasso, F. & Landry, C. (1999). *Balancing Act: Twenty-One Strategic Dilemmas in Cultural Policy*. Strasbourg: Council of Europe.

McGuigan, J. (2003). *Cultural Policy Studies, Critical Cultural Policy Study*, (Lewis, Justin and Miller, Toby, eds), Oxford: Blackwell Publishers, Oxford, pp. 23–42.

Mulcahy, K (2017). *Public Culture, Cultural Identity, Cultural Policy*. New York: Palgrave Macmillan.

Миланков, М. & Опачић, Б. & Субашић, Б. (2022). *Култура приступачности – истраживање о приступачности музеја и галерија у Републици Србији*. Београд: Завод за проучавање културног развоја.

Милинковић, Д. (2007). *Увод у економику културе*. Београд: Институт економских наука и Београдска банкарска академија.

- Митровић, М. & Николић, Н. (2022). *Хибридни рат*. Београд: Одбрана.
- Мрђа, С. (2016). *Демократске вредности и културна партиципација у Србији – политиколошко-културолошки приступ*, докторска дисертација, Факултет политичких наука Универзитета у Београду.
- Мрђа, С. & Миланков, М. (2020). *Културна партиципација грађана Србије*. Београд: Завод за проучавање културног развоја.
- Мујовић, В. (2020). *Културна дипломатија у служби Србије*. Београд: Институт за политичке студије.
- Николић, Н. (ур.). (2018). *Хибридно ратовање – дилема концепта савремених сукоба*. Београд: Институт за стратегијска истраживања.
- Ноукс, С. & Мејдор, И. (ур.). (2005). *Управљање пројектима*. Београд: Слио.
- О'Brien, D (2014). *Cultural Policy: Management, Value and Modernity in the Creative Industries*. Abington: Routledge.
- Опачић, Б. & Субашић, Б. (2016). *Културне потребе и навике грађана Србије*. Београд: Завод за проучавање културног развоја.
- Оцић, Ч. (ур.). (2014). *Могуће стратегије развоја Србије*. Београд: Српска академија наука и уметности – Одељење друштвених наука.
- Петровић, С. (2005). *Културологија*. Београд: Чигоја штампа.
- Прњат, Б. (1979). *Културна политика*. Београд: Радничка штампа.
- Прњат, Б. (2006). *Увод у културну политику*. Нови Сад: Stylos.
- Рогач Мијатовић, Љ. (2014). *Културна дипломатија и идентитет Србије*. Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности и Слио.
- Рогач Мијатовић, Љ. (2021). Култура у спољним односима Европске Уније – Ка новој парадигми културне дипломатије. *Култура*, 172, 9–20.
- Rozsak, T. (1978). *Kontrakultura*. Zagreb: Naprijed.
- Сенет, Р. (2007). *Култура новог капитализма*. Београд: Архипелаг.
- Смит, А. (2010). *Национални идентитети*. Београд: XX век.

Станаревић, С. (2018). *Основи безбедности*. Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду.

Степанов, Р. (2008). *Увод у политику и политички систем*. Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду и Mediterran Publishing.

Стојковић, Б. (2002). *Идентитет и комуникација*. Београд: Факултет политичких наука Универзитета у Београду и Чигоја штампа.

Стојковић, Б. (2004). *Културна политика и културна разноврсност*. Београд: Завод за проучавање културног развитка.

Стојковић, Б. (2006). Улога колективних идентитета у стратегији одрживог развоја. *Политичке институције и демократија* (прир. Павловић, В.). Београд: Факултет политичких наука, 119–133.

Стојковић, Б. (2008). *Европски културни идентитет*. Београд: Службени гласник.

Тадић, Љ. (1989). *Јавност и демократија*. Никшић: Универзитетска реч.

Тауси, Р. (2012). *Економика културе*. Београд: Слио.

Тодоровић, И. (2025). *Нападнути идентитет и могућности одбране: Мултидисциплинарна разматрања процеса и начина деконструкције и реконструкције српског идентитета*. Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду.

Трозби, Д. (2012). *Економика културне политике*. Београд: Слио.

Халперн, К. & Руано-Борбалан, Ж. К. (2009). *Идентитет(и)*. Београд: Слио.

Hunter, J. D. (1992). *Culture Wars: The Struggle to Define America*. New York: Basic Books.

Хартли, Џ. ур. (2007). *Креативне индустрије*. Београд: Слио.

Hofstede, G. (1980). *Cultures Consequences: International Differences in Work Related Values*. London and Beverly Hills: Sage Publications,

Catterall, J.S. et al. (2012). *The arts and achievement in at-risk youth: Findings from four longitudinal studies*. Washington: National Endowment for the Arts.

Цветичанин, П. (2002). *Културне потребе, навике и укус грађана Србије*. Ниш: ОГИ - Pro Helvetia.

Цветичанин, П. (2007). *Културне потребе, навике и укус грађана Србије и Македоније*. Ниш: ОГИ.

Цветичанин, П. & Миланков, М. (2011). *Културне праксе грађана Србије*. Завод за проучавање културног развитака.

Цветићанин, Н. (2008). *Епоха с оне стране леве и деснице*. Београд: Службени гласник и Институт друштвених наука.

Шкорић, М. & Соколовска, В. & Лазар, Ж. (2008). *Традиција, језик, идентитет*. Нови Сад: Mediterran Publishing.

Шнапер, Д. (1996). *Заједница грађана – о модерној идеји нације*. Сремски Карловци - Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Шнел, Р. (ур.). (2008). *Лексикон савремене културе*. Београд: Плато.

Шобе, Ф. & Мартен, Л. (2014). *Међународни културни односи*. Београд: Сlio.

Шушњић, Ђ. (2015). *Теорије културе*. Београд: Завод за уџбенике.

РЕЦЕНЗИЈЕ

Проф. др Весна Ђукић, редовни професор, Факултет драмских уметности Универзитета уметности у Београду:

Лексикон културне политике др Владимира Коларића објашњава значење и значај недовољно јасних термина повезаних са појмом културне политике. Како аутор наводи, узроци нејасноће у разумевању су често „занемаривање вишеструкости њихових значења, њихове зависности од контекста, укључујући и културни и институционални, као и њихове променљивости током времена.“ У том смислу је овај лексикон неопходан како истраживачима и теоретичарима културе и културне политике, тако и свим актерима културног живота који се културом баве професионално у институцијама, јавног, приватног и цивилног сектора друштва. То је основни разлог због којег рецензент поздравља објављивање ове књиге.

Други разлог је садржан у томе што Коларић објашњење кључних појмова културне политике заснива на многобројним претходним истраживањима које је спровео током претходних година, а понајвише на резултатима истраживачких пројеката *Јавни интерес у култури* и *Култура и безбедност*, тако да рукопис представља креативну теоријску синтезу свих досадашњих настојања аутора да истражи, проучи, анализира и донесе закључке о феномену савременог доба који због своје комплексности одражава мноштво стратешких дилема актера културног живота. Оне се у теоријском смислу примарно односе на дилеме о идејном концепту културне политике и смислу уметности, а у практичном на концептуализацију улоге јавне практичне политике у области културе коју води власт на основу политичког, правног и финансијског ауторитета стеченог на демократским изборима. У том смислу је идејни концепт важан

за стратешко планирање развоја културе, а то најпре подразумева потребу да се определи за уско или широко схватање културе, при чему уско схватање културе подразумева уметности које стварају уметници и које се оцењују уметничким критеријумима, а широко антрополошко схватање културу разуме као вредносни систем и поглед на свет који у одређеној, мањој или већој мери, управља колективним начином живота одређеног језиком, религијом, обичајима, временом и простором.

Ту долазимо до трећег разлога због којег је објављивање ове књиге неопходно истраживачкој, културној и образовној заједници. Повезан је са идентитетским наукама које су до сада у Србији биле у приличној мери запостављене, услед чега је преовладало уско разумевање културе као уметности која се оцењује искључиво „уметничким критеријумима“ иако су они често резултат идеолошких утицаја усмерених против вредносног система заснованог на језику, религији и култури. Са тим у вези је и стратешко питање безбедности и опстанка народа и државе, односно држава које је током времена стварао на одређеном простору. Зато ова књига може и треба да представља драгоцен прилог разумевању овако комплексног појма као што је културна политика.

Др Александра Колаковић, виши научни сарадник, Институт за политичке студије, Београд:

Лексикон културне политике др Владимира Коларића представља значајан теоријски и практични допринос савременом промишљању културне политике у српском и ширем регионалном контексту. Настало у оквиру истраживачког континуитета Завода за проучавање културног развитка и ослоњен на резултате претходних пројеката *Јавни интерес у култури* и *Култура и безбедност*, доказ је дуготрајне и озбиљне

посвећености аутора култури и културним политикама на теоријском и емпиријском нивоу. Полазиште аутора заснива се на препознатом проблему недовољне појмовне јасноће у теорији и пракси културне политике. Владимир Коларић аргументовано указује на чињеницу да се термини који се у овој области учестало користе примењују некритички, без уважавања њихове вишезначности, историјске променљивости и зависности од културног, друштвеног и институционалног контекста.

Избор форме лексикона показује се као једна од вредности ове публикације. Одреднице су темељно обрађене и међусобно чврсто повезане, што доприноси унутрашњој кохерентности целине. Аутор критички и проблемски приступа појмовима, при чему их доводи у везу са конкретним изазовима савремене културне политике и њене праксе. *Лексикон културне политике* је пажљиво методолошки и теоријски конципиран. Основни циљ прецизирање и контекстуализација кључних појмова културне политике реализован је на основу актуелне литературе на више језика. Упоредо, *Лексикон културне политике* не тежи да понуди коначне дефиниције, већ да отвори простор за дубље разумевање и даље промишљање одабраних појмова.

Значајно је да лексикон подстиче дијалог, истраживање, теоријску и практичну артикулацију културне политике без обзира на то да ли се чита селективно, у складу са конкретним потребама корисника, или као целина у циљу спознаје комплексније слике о пољу културне политике. Ово дело је успело да избегне апстрактност и општост, као и да понуди аналитички оквир који је истовремено теоријски релевантан и практично употребљив. Посебна вредност је јасна усмереност ка домаћем културном и институционалном контексту, уз стално уважавање глобалних друштвених и културних процеса.

Стога, публикација је намењена теоретичарима и практичарима културне политике, истраживачима у области друштвено-хуманистичких наука, доносиоцима одлука и креаторима културних политика. Може

допринети и прецизнијем формулисању стратешких и планских докумената, као и аргументованијем представљању културних политика јавности. Посматран у целини, *Лексикон културне политике* представља релевантан допринос развоју критичког и одговорног приступа културној политици у савременом друштву.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.75(0.034.2)
304.4:351.861(0.034.2)

КОЛАРИЋ, Владимир, 1975-

Лексикон културне политике [Електронски извор] / Владимир Коларић. -
Београд: Завод за проучавање културног развитка, 2026 (Београд: Завод за
проучавање културног развитка). - 1 електронски оптички диск (CD-ROM):
текст; 12 cm

Системски захтеви: Нису наведени. - Насл. са насловне стране документа. -
Тираж 30. - Стр. 134-137: Рецензије / Весна Ђукић, Александра Колаковић. -
Библиографија

ISBN 978-86-82170-30-3

а) Културна политика б) Култура -- Безбедносни аспект в) Културни идентитет

COBISS.SR-ID 187063049